

Uppföljning och analys av Vetenskapsrådets bidrags- form Internationell postdok

Uppföljning och analys av Vetenskapsrådets bidragsform Internationell postdok

VR1911

Stina Gerdes Barriere, Peter Lundin, Sverker Lundin, Carl Sundström

ISBN 978-91-88943-10-1

Swedish Research Council

Vetenskapsrådet

Box 1035

SE-101 38 Stockholm, Sweden

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	4
Summary	6
Inledning	8
Studiens utgångspunkter, syfte och underlag	8
Vetenskapsrådets stöd till internationell postdoktorsvistelse	10
Omfattning och inriktning	10
Nationell kontext	12
Metod och genomförande	13
Resultat	14
Postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan	14
Postdoktorernas fortsatta ansökningar om forskningsstöd hos Vetenskapsrådet ..	15
Postdoktorernas upplevelse av postdoktorstödet	16
Heminstitutionernas upplevelse av bidragsformen	17
Postdoktorstöd i några andra länder	18
Analys och slutsatser	22
Karriär	22
Vetenskaplig kvalitet och kompetens	23
Internationalisering	25
Trygghet och attraktivitet	25
Ändamålsenlighet i utformning av stödets syfte	26
Avslutande kommentarer och frågor för framtiden	29
Återetablering och forskarkarriär i Sverige	30
Heminstitutionens roll	30
Bedömning av värdinstitution	31
Bidragets storlek och behov av riktlinjer	31
Jämställdhet	32
Ansökan före doktorsexamen	32
Nationell rörlighet	32
Litteraturförteckning	34
Bilaga 1: Postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan	35
Bilaga 2: Postdoktorernas fortsatta ansökningar hos Vetenskapsrådet	49
Bilaga 3: Postdoktorernas upplevelse av stödet	59
Bilaga 4: Arbetsgivarnas perspektiv	70
Bilaga 5: Utvärdering av postdoktorstöd i andra länder	74

Förord

Rapporten *Uppföljning och analys av Vetenskapsrådets bidragsform Internationell postdok* belyser bidragsformen i relation till dess syfte, som är att främja nydisputerade forskares akademiska karriär genom att ge dem möjlighet att bedriva forskning utomlands under trygga anställningsförhållanden. Vetenskapsrådet har successivt utvecklat bidragsformen, från att ursprungligen vara utformad som ett stipendium på upp till två år till att idag vara utformad som en anställning vid ett svenskt lärosäte i upp till tre år, där minst två tredjedelar av tiden ska tillbringas utomlands. Det här är den första uppföljningen av bidragsformen som genomförs.

Analysen i uppföljningen bygger på fem aspekter som definierats utifrån bidragsformens syfte. Dessa är karriär, vetenskaplig kvalitet och kompetens, internationalisering, trygghet och attraktivitet samt ändamålsenlighet. Slutsatsen i uppföljningens är att stödet tillgodoser samtliga fem aspekter och att det därmed också uppfyller sitt syfte.

Studien väcker emellertid ett antal frågor som behöver diskuteras vidare för att stödet ska bidra till internationalisering på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt. Några av dessa frågor rör betydelsen av att främja återetablering i Sverige, hem- och värdinstitutionernas roll, liksom betydelsen av att främja jämställdhet på alla nivåer inom forskningen.

Stockholm, 3 april 2019

Sven Stafström
Generaldirektör, Vetenskapsrådet

Sammanfattning

I rapporten presenteras en uppföljning och analys av Vetenskapsrådets internationella postdoktorstöd. Bidragsformen riktar sig till nydisputerade forskare som önskar att bedriva forskning utomlands under en period.

Vetenskapsrådet har utlyst olika varianter av postdoktorstöd sedan myndigheten inrättades år 2001. Sedan 2012 utlyser Vetenskapsrådet stöd till internationell postdoktorsvistelse genom ett bidrag för anställning vid ett svenskt lärosäte, men där forskaren förbinder sig att tillbringa minst två tredjedelar av bidragstiden vid en forskningsinstitution utomlands. Bidragsformen kallas Internationell postdok, IPD. I studien ingår också Vetenskapsrådets tidigare bidragsformer för postdoktor; internationellt postdoktorsstipendium och anställning som postdoktor i Sverige. Detta för att kunna belysa skillnader mellan bidragsformerna samt för att få längre tidsserier.

Med utgångspunkt i stödets syfte och utformning har bidragsformens funktionalitet analyserats avseende karriär, vetenskaplig kvalitet, internationalisering, trygghet och attraktivitet samt ändamålsenlighet. Jämställdhet har genomgående beaktats. Studien bygger på fem undersökningar; postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan, postdoktorernas fortsatta framgång med att erhålla ytterligare stöd från Vetenskapsrådet, hur de sökande uppfattar stödet och dess betydelse, hur heminstitutionerna ser på stödet samt en litteraturgenomgång av uppföljningar och utvärderingar av postdoktorstöd i fem andra länder. Dessa undersökningar redovisas i detalj i bilagorna.

Den sammantagna slutsatsen i rapporten är att stödet fungerar mycket väl i relation till dess syfte. Studien visar att det främsta skälet att söka IPD är för att göra en forskningskarriär. Mottagarna av stödet anser att det har främjat deras kompetens och karriär som forskare samt att det har haft stor betydelse för deras internationella nätverk. En stor majoritet av mottagarna av stödet är positiva till dess utformning och storlek och de som beviljats postdoktorstöd söker och beviljas också stöd från Vetenskapsrådet i större utsträckning än kontrollgruppen.

Det framkommer att relativt många mottagare av stödet lämnar högskolan efter avslutad bidragsperiod, men att det finns en tendens till att detta har minskat sedan den nya stödformen infördes 2012. Fortfarande väljer dock en del av postdoktorerna att inte återvända till Sverige. Det bör diskuteras vidare om detta motiverar införandet av en obligatorisk återetableringsperiod i slutet av bidragsperioden eller ett separat bidrag för detta ändamål.

Undersökningen visar att beviljandegraden mellan män och kvinnor är jämn, men att en lägre andel av nydisputerade kvinnor söker stödet i jämförelse med andelen nydisputerade män. Det framkommer vidare att kvinnor i högre utsträckning är mindre nöjda med bidragets storlek än män, och att fler kvinnor än män lämnar högskolan efter avslutad bidragsperiod. Innevarande studie ger dock inga tydliga

svar på vad som ligger bakom dessa skillnader och utöver bidragets omfattning kan det inte direkt kopplas till IPD-stödets utformning.

Avsaknaden av tillräckligt stöd från heminstitutionen är den brist i stödformen som oftast lyfts fram i enkätsvaren. Heminstitutionens engagemang både i administrationen kring bidraget och i postdoktorns vetenskapliga utveckling bör därför uppmärksammas i de villkor som omgärdar bidraget. Både från heminstitutionerna och från postdoktorerna själva efterfrågas dessutom en mer aktiv medverkan från Vetenskapsrådet när det gäller riktlinjer och praktiska frågor kring stödet. Vidare påpekas i fritextsvaren att bidragsbeloppet i vissa fall, framförallt för postdoktorer vid prestigefyllda universitet i högkostnadsländer, som har medföljande familj, är underdimensionerat. Bidraget utgörs av ett schablonbelopp som inte har justerats sedan införandet 2012. Det kan därför finnas anledning att se över bidragets omfattning, antingen genom att justera schablonbeloppet för att täcka in mer kostsamma scenarion eller genom att lämna kompletterande bidrag för medföljande familj.

Summary

The report presents a follow-up and analysis of the Swedish Research Council's grant for international postdoctoral research. The grant form is aimed at researchers who have recently been awarded a doctoral degree and wish to conduct research abroad for a period.

The Swedish Research Council has issued calls for various types of postdoctoral grant since the public agency was established in 2001. Since 2012, the Swedish Research Council issues calls for international postdocs (IPD) via a grant for employment at a Swedish higher education institution, where the researcher undertakes to spend at least two thirds of the grant period at a research institution abroad. In the study, the Swedish Research Council's previous grant forms for postdocs – international postdoc grant and employment as postdoc in Sweden – have been included, both as reference material and in order to create longer time series.

Based on the purpose and design of the grant, its functionality has been analysed in terms of career development, scientific quality, internationalisation, social security, attraction, and its fitness for purpose. Gender equality has been considered throughout. The study is based on five investigations – the postdocs' continued career within higher education, the postdocs' continued success in receiving further grant from the Swedish Research Council, how the applicants perceive the grant and its importance, how the home departments regard the support, and also a literature review of follow-up and evaluations of postdoc grants in five other countries. These investigations are reported in detail in the appendices.

The overall conclusion of the report is that the grant is working well in relation to its purpose. The study shows that the primary reason for applying for an IPD grant is to pursue a career within research. The grant recipients consider that it has benefited their competence and career as researchers, and has been of great importance for their international networks. A large majority of the grant recipients are positive towards its design and amount, and those who have been awarded postdoc grant also apply for and are awarded support from the Swedish Research Council later on to a greater extent than the control group.

It emerges that a relatively large proportion of grant recipients leave higher education once the grant ends, but this tendency has reduced since the new grant form was introduced in 2012. Some of the postdocs choose not to return to Sweden. It should be discussed whether this justifies the introduction of a mandatory re-establishment period, either at the end of the grant period, or as a separate grant.

The study shows that the approval rate for men and women is even, but that a lower percentage of women with recently awarded doctoral degrees apply for the grant compared to the percentage of men with recently awarded doctoral degrees. It also emerges that women are dissatisfied with the grant amount to a greater degree than men, and that more women than men leave higher education after the end of the

grant period. This study does not provide any clear reasons for these differences, and other than the grant amount, the results cannot be directly linked to the design of the IPD grant.

Lack of sufficient support from the home department is the failing in the grant form that is most often raised in the survey responses. The home departments' commitment both to the administration of the grant and to the postdocs' scientific development should therefore be recognised in the terms and conditions that apply for the grant. Both the home departments and the postdocs themselves also request more practical participation by the Swedish Research Council in terms of guidelines and practical issues relating to the grant. The free text responses also indicate that in some cases, the grant amount is under-dimensioned, particularly so for postdocs at prestigious universities in high-cost countries who are accompanied by their families. The grant consists of a standard amount that has not been adjusted since its introduction in 2012. There may therefore be reason to review the scope of the grant, either by adjusting the standard amount to cover more costly scenarios, or by awarding supplementary grants for accompanying families.

Inledning

Det är mycket vanligt att forskningsråd i olika länder regelmässigt utlyser stöd riktade till nydisputerade forskare för att de ska få möjlighet att bedriva en längre forskningsvistelse utomlands. Förväntningarna på dessa postdoktorstöd är ofta höga, att de ska lägga grund för forskarkarriärer, bidra till nationell forskningsspets, öka mobilitet och internationalisering, med mera. Vetenskapsrådet utgör här inget undantag utan har sedan myndigheten inrättades 2001 haft utlysningar som riktar sig till nydisputerade forskare som önskar att tillbringa en period vid en utländsk forskningsinstitution. I den här rapporten presenteras en uppföljning och analys av Vetenskapsrådets stöd till internationell postdoktorsvistelse.

Studiens utgångspunkter, syfte och underlag

Fram till och med utlysningssomgången 2011 utlyste Vetenskapsrådet stöd till internationell postdoktorsvistelse i form av postdoktorsstipendier för mellan sex månader och två års utlandsvistelse. Drygt 70 stipendier beviljades per år i genomsnitt. Inom naturvetenskap och teknik samt inom medicin och hälsa fanns dessutom möjligheten att erhålla ett återvändarbidrag för att underlätta etableringen i Sverige efter utlandsvistelsen.

Under åren 2005 till 2011 utlyste Vetenskapsrådet också stöd till anställning som postdoktor i Sverige. Stödet riktade sig dels till nyutexaminerade forskare med en doktorsexamen från andra länder, dels till sådana som önskade byta lärosäte inom Sverige. Ett knappt femtiotal ansökningar beviljades per år. Sedan 2012 utlyser Vetenskapsrådet enbart stöd till internationell postdoktor genom bidrag till anställning vid ett svenskt lärosäte, men där forskaren förbinder sig att tillbringa minst två tredjedelar av bidragstiden vid en forskningsinstitution utomlands. Bidragsformen ingår i Vetenskapsrådets karriärstöd och syftar därmed till att stärka forskarens möjligheter till akademisk karriär.

Uppföljningen och analysen är inriktad på den bidragsform, Internationell postdok (IPD), som inrättades 2012. Huvudsyftet är att undersöka om stödet uppfyller sitt syfte, det vill säga att stärka forskarens möjligheter till akademisk karriär genom att ge nydisputerade forskare med doktorsexamen från svenskt lärosäte möjlighet att utöka sitt nätverk och sin kompetens genom att forska utomlands under trygga anställningsformer. I studien har Vetenskapsrådets tidigare bidragsformer för postdoktor; internationellt postdoktorsstipendium och anställning som postdoktor i Sverige ingått, dels för att belysa skillnader mellan bidragsformerna, dels för att få längre tidsserier.

Studien bygger på fem olika undersökningar. Postdoktorernas fortsatta karriär har följts upp i SCB:s register samt i Vetenskapsrådets databaser med avseende på framgång vid fortsatta ansökningar för forskningsstöd. Utöver detta har en

enkätundersökning riktad till postdoktorerna själva genomförts samt en mindre enkätundersökning riktad till nio institutioner som var heminstitution för många IPD-stöd i de olika ämnesområdena, i syfte att fånga arbetsgivarnas perspektiv. I studien ingår en genomgång av utvärderingar av internationella postdoktorsstöd i andra länder. Undersökningarna inklusive litteraturgenomgången redovisas i detalj i bilagorna. Allt material har när det har varit möjligt analyserats uppdelat på män och kvinnor.

Rapporten inleds med en genomgång av IPD-stödets bakgrund och omfattning i en nationell kontext. Efter ett kort metodavsnitt följer en kortfattad beskrivning av de olika undersökningarna och de viktigaste resultaten från dessa. Rapporten avslutas med en analys av resultaten med utgångspunkt i syftet med bidragsformen, följt av diskussion och rekommendationer.

Några centrala begrepp

URA-kontrakt

URA är ett avtal om utlandskontrakt med riktlinjer för anställningsvillkor vid tjänstgöring utomlands som gäller för anställda vid statliga myndigheter. Kontraktet används under utlandsvistelsen för de som beviljats Internationell postdoktor (IPD) med en statlig högskola som medelsförvaltare.

Indirekta kostnader

Lärosätena har kostnader för att bedriva sin verksamhet som inte direkt kan hänföras till lärosätets huvudsakliga uppgifter, undervisning, forskning och samverkan. De benämns vanligen indirekta kostnader och rör bland annat lokaler, administration, ledning och bibliotek. Sedan 2010 finns en princip om full kostnadstäckning som innebär att samtliga finansieringskällor, både de direkta anslagen, de statliga forskningsråden och privata externa finansiärer, ska bidra till de indirekta kostnaderna. I praktiken medför modellen (som kallas SUHF-modellen) att en fastställd procentsats läggs på när kostnader belastar bidraget. De indirekta kostnaderna beräknas på lärosätes-, fakultets- (eller motsvarande) och institutionsnivå och varierar därmed mellan institutionerna.

Anställningsformer

Läroanställningar, som biträdande lektor, lektor och professor regleras i högskoleförordningen. Utöver detta finns en tvåårig anställningsform som postdoktor, som har förhandlats mellan arbetsmarknadens centrala parter. Anställningen kan erhållas upp till två år efter doktorsexamen och varar i två år. Arbetslagstiftningen, lagen om anställningsskydd, LAS, styr andra former av anställningar bland den forskande och undervisande personalen. Dessa brukar kallas forskaranställningar.

Hem- och värdinstitution

I denna studie används begreppet heminstitution för att beskriva den svenska institution som är medelsförvaltare av bidraget och som anställer den utresande postdoktorn. Det är med denna institution som URA-kontraktet tecknas och där de indirekta kostnaderna erläggs. Värdinstitutionen är den utländska institution som agerar värd för postdoktorn under dennes utlandsvistelse.

Vetenskapsrådets stöd till internationell postdoktorsvistelse

Omfattning och inriktning

Bidragsformen internationell postdok (IPD) utlyses två gånger per år och ansökan kan göras inom två år efter avlagd doktorsexamen, som ska vara utfärdad av ett svenskt lärosäte eller European University Institute (EUI). Bedömningen av ansökan sker enligt Vetenskapsrådets fyra baskriterier; nytänkande och originalitet, projektets vetenskapliga kvalitet, sökandes kompetens samt genomförbarhet. Till detta kommer ett specifikt kriterium för denna bidragsform, internationalisering och forskningsmiljö, som används för att bedöma möjligheterna för den sökande att vid den tilltänkta värdinstitutionen utveckla sin kompetens som forskare.

I tabellen nedan visas antalet sökande och beviljade samt beviljandegrad åren 2012 till 2017.

Tabell 1: Antal sökande och beviljade till IPD. kvinnor och män. åren 2012-2017.

Ansökningsår	Kön	Sökande	Beviljade	Beviljandegrad
2012	kvinnor	141	31	22 %
	män	212	50	24 %
	Totalt	353	81	23 %
2013	kvinnor	218	36	17 %
	män	283	48	17 %
	Totalt	501	84	17 %
2014	kvinnor	220	34	15 %
	män	283	48	17 %
	Totalt	503	82	16 %
2015	kvinnor	183	37	20 %
	män	235	45	19 %
	Totalt	418	82	20 %
2016	kvinnor	198	40	20 %
	män	276	42	15 %
	Totalt	474	82	17 %
2017	kvinnor	193	36	19 %
	män	288	45	16 %
	Totalt	478	81	17 %

Drygt 80 stöd har beviljats varje år, medan antalet sökande som mest har uppgått till cirka 500, varav 42 procent av ansökningar kom från kvinnor och 58 procent från män. Beviljandegraden var i genomsnitt 18 procent, ungefär lika för kvinnor och män. Från tabellen nedan framgår fördelningen mellan ämnesområdena.

Många av de som får avslag söker igen och totalt lämnade omkring 1 925 personer tillsammans in drygt 2 727 ansökningar under perioden 2012 till 2017. Av dessa beviljades 490 personer bidrag. Totalt sett beviljades alltså omkring en fjärdedel av alla personer som sökte ett IPD-bidrag. Män och kvinnor har i genomsnitt lämnat in lika många ansökningar och beviljas i lika stor utsträckning.

Tabell 2: Antal sökande och beviljade till IPD för kvinnor och män, per ämnesområde.

Ämnesområde	Kön	Beviljade	Sökande	Beviljandegrad
NT	kvinnor	71	376	19 %
	män	138	770	18 %
	Totalt	209	1146	18 %
MH	kvinnor	71	401	18 %
	män	71	388	18 %
	Totalt	142	789	18 %
HSUVKF*	kvinnor	72	375	19 %
	män	69	416	17 %
	Totalt	141	791	18 %
Övrigt	män	1	5	20 %
	Totalt	1	5	20 %

*Humaniora och samhällsvetenskap, utbildningsvetenskap och konstnärlig forskning.

Beviljandegraden är ungefär densamma i de olika ämnesområdena. Betydligt fler män söker medel inom naturvetenskap och teknikområdet medan det finns ungefär lika många sökande kvinnor som män inom de andra ämnesområdena.

Vetenskapsrådets internationella postdoktorer har huvudsakligen rest till engelskspråkiga länder (65 procent). Inom medicin och hälsa är Nordamerika det vanligaste målet medan inom humaniora och samhällsvetenskap (inklusive utbildningsvetenskap) väljer lika många Europa (utöver Storbritannien) som Nordamerika. Även inom naturvetenskap och teknik väljer många att åka till Nordamerika, men de åker också i relativt stor utsträckning till kontinentala Europa, och i mindre utsträckning till Storbritannien.

Det finns en stor spridning när det gäller vilka universitet som de sökande önskar att åka till. Spridningen är generell och innefattar således även universiteten inom USA och Storbritannien. Högst beviljandegrad är det för de stora prestigeuniversiteten i USA och Storbritannien.

Nationell kontext

I Sverige utexaminerades mellan 2 500 och 2 900 doktorer per år 2012 till 2017. Vetenskapsrådet beviljade under samma period ungefär 80 postdoktorer per år. Uppdelat per ämnesområde medför detta att ungefär två procent av de utexaminerade doktorerna i medicin erhöll ett postdoktorstöd från Vetenskapsrådet, knappt tre procent inom naturvetenskap och teknik och drygt fyra procent inom humaniora och samhällsvetenskap. Andelen av nydisputerade kvinnor som erhöll postdoktorstöd är något lägre jämfört med motsvarande andel av männen inom medicin och inom humaniora och samhällsvetenskap, medan det inte syns någon skillnad mellan könen inom naturvetenskap och teknik. Eftersom beviljandegraden i stort är den samma för män och kvinnor betyder detta att kvinnor söker IPD-stöd i något lägre utsträckning än män, men skillnaden är relativt liten.

Vetenskapsrådet är inte den enda finansiären av internationellt postdoktorstöd i Sverige. Forskningsrådet Formas utlyser mobilitetsstöd med en liknande utformning. I medeltal beviljar de omkring 20 stöd per år. Wenner-Grenstiftelserna, som är en privat icke-vinstdrivande aktör som stödjer internationellt vetenskapligt utbyte, beviljar också stipendier för internationell mobilitet för nydisputerade forskare, uppskattningsvis fem stöd per år. Även Wallenberg-stiftelserna stöder postdoktorsvistelser till ett antal mycket prestigefulla amerikanska forskningsinstitutioner, totalt beviljas ett 15-tal stöd per år. Utöver detta kan sverigebaserade forskare ansöka om medel från EU:s ramprogram genom MSCA:s individual fellowships. Sedan starten av H2020 har 49 svenska forskare beviljats det stödet. Utöver detta rekryteras ofta postdoktorer inom ramen för redan beviljade projektbidrag.

Från en enkätundersökning som riktar sig till personer som har sökt forskningsstöd från Vetenskapsrådet framkommer att nästan 70 procent av de som beviljades forskningsstöd från Vetenskapsrådet inom naturvetenskap och teknik uppger att de har genomfört en internationell postdoktorsvistelse.¹ Inom medicin är det drygt 60 procent medan det inom humaniora och samhällsvetenskap är lägre än 20 procent.

Samtidigt antyder en europeisk studie genomförd på uppdrag av kommissionen, MORE3 (IDEA Consult, WIFO and Technopolis, 2017) att den internationella rörligheten bland svenska forskare och lärare är relativt låg i jämförelse med många andra europeiska länder. Överlag hade rörligheten minskat i nästan alla EU-länder mellan de två undersökningarna MORE2 (IDEA Consult, 2013) och MORE3 som publicerades 2013 respektive 2017. En intressant iakttagelse från båda MORE-studierna är att rörligheten för forskare i humaniora och samhällsvetenskap är betydligt lägre i Sverige än i många av de andra länderna. Undersökningarna baseras på insamling av enkätsvar från forskare i de olika länderna och det är svårt att uppskatta hur det förhåller sig med jämförbarhet och representativitet för forskarkåren mellan länder och mellan de olika undersökningsomgångarna.

¹ Vad betyder Vetenskapsrådets projektstöd för forskare i Sverige? dnr 2018-07143

Metod och genomförande

Syftet med bidragsformen IPD har fastställts av Vetenskapsrådets styrelse: att ge de bästa unga forskarna en attraktiv start på karriären.² Detta har sedan operationaliserats i utlysningstexterna och där uttryckts som att ge nydisputerade forskare med doktorsexamen från svenskt universitet möjlighet att utöka sitt nätverk och sin kompetens genom att arbeta utomlands under trygga anställningsförhållanden.³ Utifrån detta har studien utformats för att belysa ett antal huvudsakliga aspekter: karriär, vetenskaplig kvalitet, internationalisering samt trygghet och attraktivitet. Dessutom undersöks också om bidragets utformning är ändamålsenlig med hänsyn till syftet, som till exempel villkor för att söka medel, bedömningskriterier för ansökan och återetablering. Jämställdhet har genomgående beaktats och ingår som en integrerad del av analysen.

Studien baseras på fem undersökningar:

- En registerbaserad undersökning av postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan,
- Postdoktorernas fortsatta ansökningar om forskningsstöd till Vetenskapsrådet,
- En enkätundersökning riktad till sökande till IPD-stödet,
- En enkätundersökning riktad till nio institutioner som har varit heminstitution för många IPD-mottagare, samt
- En litteraturgenomgång av utvärderingar av postdoktorstöd i några andra länder.

I följande avsnitt redovisas undersökningarnas upplägg och huvudsakliga resultat. Därefter diskuteras huruvida bidragsformen lever upp till sitt syfte med utgångspunkt i de huvudsakliga aspekterna. Sist summeras studiens slutsatser samtidigt som ett antal frågor för framtiden lyfts fram.

² Vetenskapsrådets styrelsesammanträde 2011-09-27 punkt 10a , Vetenskapsrådets styrelsesammanträde 2015-06-11/12 juni punkt 15

³ Beslut om grundläggande villkor för utlysning och ansökan för bidragsformer fr o m 2017, dnr 4.2-2015-6635

Resultat

Postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan

I denna undersökning belyser Vetenskapsrådet postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan efter genomförd postdoktorsperiod (se vidare bilaga 1). Undersökningen gäller anställningsförhållandena ett, två, fyra och sex år efter doktorsexamen för de som har sökt och beviljats postdoktorbidrag. Rörligheten i relation till det lärosäte där doktorsexamen erhöles belyses också. Studiepopulationen består av alla som beviljades bidragsformen IPD, samt de som beviljades postdoktorsstipendium åren 2005 – 2011 med tillhörande kontrollgrupper samt de som beviljades anställning som postdoktor i Sverige under samma period. Kontrollgrupperna består av forskare som fick avslag på sin ansökan om IPD-stöd respektive postdoktorsstipendium och som inte senare fick någon ansökan om postdoktorstöd beviljad. De lägst rankande ansökningarna har tagits bort ur kontrollgrupperna.

IPD utlystes första gången 2012, medan registret över högskolans personal innehöll uppgifter till och med år 2017 vid undersökningens genomförande. Övriga register, från vilka uppgifter om postdoktorernas sysselsättning utanför högskolan hämtas, innehöll vid tiden för undersökningens genomförande uppgifter till och med år 2016. Detta medför att uppgifter för IPD-mottagarnas sysselsättning fyra år efter utlysningssäret baseras på ett relativt litet dataunderlag.

En ganska stor andel av postdoktorerna förefaller ha lämnat Sverige för en karriär utomlands, omkring 30 procent av de som beviljades postdoktorsstipendium och postdoktor i Sverige. De som beviljades IPD förefaller dock inte ha lämnat Sverige i lika stor utsträckning, men på grund av det begränsade dataunderlaget behöver de följas under en längre period för att kunna dra några säkra slutsatser.

Jämförs de som beviljades medel med kontrollgrupperna visar undersökningen att en högre andel av de som beviljades postdoktorsmedel är kvar i högskolan, jämfört med de respektive kontrollgrupperna. För de som beviljades IPD är 60 procent sysselsatta i den svenska högskolan, medan motsvarande andel i kontrollgruppen är 50 procent. Relativt många av de som fick avslag på sin ansökan till Vetenskapsrådet återfinns inte i svenska register åren efter ansökningsåret, framförallt inom naturvetenskap och teknik samt inom medicin och hälsa. En del återkommer dock till den svenska högskolan några år senare. Tolkningen är att de har genomfört en internationell postdoktorsvistelse i annan försorg. När uppgifterna analyseras för de olika ämnesområdena framkommer samma mönster som konstaterats i andra studier; fyra år efter doktorsexamen är en högre andel av postdoktorerna kvar i högskolan inom humaniora och samhällsvetenskap medan en lägre andel är kvar inom de andra ämnesområdena. På grund av det begränsade dataunderlaget gäller uppgifterna om postdoktorernas fortsatta karriär hela studiepopulationen, dvs samtliga stödformer, samt kontrollgrupperna.

Karriärstrukturen i studiepopulationen, dvs de som sökt och beviljats något av de tre olika postdoktorstöden är mer forskningsinriktad, i så måtto att anställning som postdoktor och som forskare är vanligare än i hela högskolans forskande och undervisande personal i motsvarande karriärålder. En något större andel forskarassistenter/biträdande lektorer märks också medan en betydligt lägre andel har anställning som lektor. De som beviljades bidrag är också oftare anställda som forskarassistenter/biträdande lektor jämfört med kontrollgruppen.

Rörligheten inom högskolan, definierad som andel som är anställda vid ett annat lärosäte i Sverige än det som utfärdade deras doktorsexamen fyra år efter ansökningsåret, uppgår till 35 procent för beviljade inom humaniora och samhällsvetenskap, och något högre för kontrollgruppen. Inom medicin och hälsa är motsvarande andel 20 procent, och något högre för kontrollgruppen. Inom naturvetenskap och teknik är rörligheten drygt 40 procent för beviljade och något högre i kontrollgruppen. Slutsatsen är att de VR-finansierade internationella postdoktorstöden inte bidrar till en ökad nationell rörlighet, utan den ligger på ungefär samma nivåer som för högskolans personal i de motsvarande anställningskategorierna. I dataunderlaget ingår både bidragsformen IPD och postdoktorstipendium.

All data har analyserats med avseende på skillnader mellan män och kvinnor. Dataunderlaget är emellertid relativt begränsat och det går inte att dra några säkra slutsatser, särskilt som det inte framkommer några större skillnader mellan män och kvinnors anställningsförhållanden. Några tentativa slutsatser är dock att en något högre andel av de kvinnor som beviljades stöd är verksamma utanför högskolan efter avslutat stöd, jämfört med de män som beviljades stöd. Skillnaden är minst inom humaniora och samhällsvetenskap men också lägre i kontrollgruppen än bland de som beviljades stöd.

Sammantaget konstaterar vi att stöd för utlandsvistelse för nytexaminerade forskare är mycket viktigt för att ge förutsättningar för en forskarkarriär i högskolan. Emellertid slutar en relativt stor andel av de som beviljats postdoktorstöd i högskolan inom fyra till sex år. Andelen kvinnor som slutar är något högre än andelen av män. Utöver postdoktorstödet finns det sannolikt andra faktorer som spelar in, till exempel förutsättningarna för att få forskningsstöd i nästa karriärsteg, liksom förutsättningarna för att hitta attraktiva anställningar.

Postdoktorernas fortsatta ansökningar om forskningsstöd hos Vetenskapsrådet

I denna undersökning belyses i vilken utsträckning postdoktorerna söker och beviljas forskningsstöd från Vetenskapsrådet åren efter att de sökte ett postdoktorstöd (bilaga 2). I undersökningen har inkluderats bidrag om forskningsstöd, medan konferensbidrag och andra bidrag, som tidskriftsstöd har exkluderats. Undersökningen baseras på samma studiepopulation, det vill säga både de som beviljades postdoktorbidrag och kontrollgrupper, som i undersökningen om postdoktorernas fortsatta karriär. Notera alltså att undersökningen baseras på både de som sökte de tidigare bidragsformerna och den nuvarande bidragsformen Internationell postdoktor.

Undersökningen visar att omkring 60 procent av de som har beviljats ett postdoktorstöd ansöker om forskningsstöd från Vetenskapsrådet inom en period på

tre år. Av dessa beviljas 38 procent minst ett ytterligare stöd. I kontrollgruppen söker omkring 50 procent inom samma period och 27 procent av dessa blir beviljade. Det finns alltså en skillnad i både ansökningsbenägenhet och andel beviljade bidrag mellan de som har erhållit ett postdoktorstöd från Vetenskapsrådet och de som tillhör kontrollgruppen. En viss skillnad märks mellan män och kvinnor i kontrollgruppen, där kvinnor beviljas nytt stöd i något lägre utsträckning än män. Skillnaden är mer framträdande bland de som beviljades ett postdoktorstöd, där skillnaden är 10 procentenheter.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att de som erhållit ett postdoktorstöd från Vetenskapsrådet också i större utsträckning beviljas forskningsstöd i nästa skede i karriären. Kvinnor beviljas dock forskningsstöd i lägre utsträckning än män.

Postdoktorernas upplevelse av postdoktorstödet

Inom ramen för studien har Vetenskapsrådet genomfört en enkätundersökning riktad till de som har beviljats IPD-stödet och motsvarande kontrollgrupp (bilaga 3). Totalt skickades enkäten som en länk med e-post till 931 unika personer. Enkäten besvarades av 425 personer vilket ger en svarsfrekvens på 46 procent, varav 62 procent av de beviljade och 30 procent i kontrollgruppen. Män och kvinnor besvarade enkäten i lika stor utsträckning.

I undersökningen har enkättagarna fått svara på en rad frågor som rör förväntningar och upplevelse av stödet. De som beviljats bidrag har tillfrågats om sin uppfattning om hur bidraget har påverkat karriär och vidare forskning, liksom praktiska delar av stödet, som lön, villkor för medföljande familj, med mera. Kontrollgruppen fick frågor om de hade genomfört en postdoktorsvistelse finansierad på annat sätt. Samtliga respondenter har fått svara på bakgrundsfrågor. Enkäten bestod av flervalsfrågor med möjlighet till fritextsvar för ett antal av frågorna. Fritextsvaren bekräftar i huvudsak svaren på flervalsfrågorna men nyanserar i en del fall bilden.

Omkring 95 procent av de svarande angav att ett viktigt skäl till att de sökte Vetenskapsrådets IPD-stöd var att uppnå viktiga framsteg i sin forskning. Att skapa kontakter med ledande forskare och att vistas vid en forskningsinstitution utomlands ansåg omkring 80 procent av de sökande vara av stor eller avgörande betydelse. Mer än 75 procent angav också att de sökte IPD för att stärka sin konkurrenskraft och sina meriter för en karriär inom akademien. De minst viktiga skälen var att stärka sin konkurrenskraft för en karriär utanför akademien och för att byta forskningsinriktning.

Av de som svarat har 34 procent genomfört och avslutat sin IPD-period. Sju procent avbröt stödet i förtid, eller påbörjade inte stödet, medan resterande har ett löpande stöd. Av svaren att döma från de som avslutat sin IPD-period uppfyller stödet sitt syfte. De är positiva till stödets betydelse för deras karriär och deras vetenskapliga kompetens men också till villkoren som stödet erbjuder. Omkring 90 procent av dem anser att vistelsen hade stor eller avgörande betydelse för deras fortsatta forskning. Utlandsvistelsen medförde främst ökad självständighet men också tillgång till nya metoder och analysverktyg. Över 90 procent anger att vistelsen resulterade i vetenskapliga publikationer, framförallt i form av sakkunniggranskade artiklar och konferenspresentationer. Över 80 procent anger att vistelsen har haft en stor eller avgörande betydelse för deras nuvarande

anställning/position. Dessutom uppgav omkring 80 procent att de var nöjda med anställningsvillkoren under bidragsperioden. Något mindre positiva är svaren gällande stödets storlek: 62 procent uppgav att medlen var tillräckliga eller mer än tillräckliga medan 38 procent uppgav att medlen räckte till viss del eller inte alls. Relativt många av de 54 procent som uppgav att de hade medföljande familj, uppger att medlen inte räcker till om inte partnern också har ett jobb. Det var vanligare att kvinnor uppgav att medlen inte räckte till än att män gjorde det. Skillnaden märks framförallt inom medicin och hälsa men också inom naturvetenskap och teknik. 57 procent uppger att de i stor utsträckning fick det stöd och den hjälp de förväntade sig från heminstitutionen.

De allra flesta sökte medel för de maximala 36 månaderna (84 procent). Det vanligaste var att de var utomlands mellan 19 till 24 månader (42 procent) medan 27 procent uppgav att de varit utomlands i princip hela bidragsperioden (31 – 36 månader). Det stora flertalet uppger att de har varit utomlands i antingen 24 månader eller 36 månader. Bland de som varit utomlands under hela bidragsperioden (36 månader) uppger en betydande andel (mer än 40 procent) att de vid enkätens besvarande (och efter avslutad bidragsperiod) var verksamma vid ett lärosäte utomlands. Bland de som tillbringade 24 månader utomlands var färre än tio procent kvar utomlands efter avslutad IPD-period. I stället hade en större andel i denna grupp lämnat högskolan för verksamhet i andra sektorer, över 30 procent. Vår analys visar vidare att de som hade erfarenhet av tidigare postdoktorsvistelse utomlands innan IPD stannar kvar utomlands i högre grad efter avslutad stöd (25 procent jämfört med 15 procent).

De sju procent som uppgav att de hade avslutat stödet i förtid angav främst att skälet var att de hade fått ett annat forskningsstöd eller annan anställning.

I fritextsvaren framkommer att det bästa med vistelsen upplevs vara nytt nätverk och samarbete, följt av kvaliteten på forskningsmiljön och resultaten från forskningen. De största bristerna - som dock berörs i betydligt färre svar än det bästa med vistelsen - är ett lågt engagemang från den utländska värden, följt av problem med återetablering i Sverige/koppling till Sverige under utlandsvistelsen. Bland förbättringsförslagen påpekas främst behovet av information och riktlinjer till medelsförvaltaren samt insatser för att främja återetablering, bland annat för att etablera en egen forskargrupp vid hemkomsten.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att de sökande upplever att IPD-stödet har stor positiv betydelse för den fortsatta forskarkarriären. En viss del av de som beviljats stödet stannar utomlands under hela stödperioden. Många av dessa är sedan fortsatt verksamma utomlands efter avslutad stöd. Den vanligaste negativa synpunkten handlar om att medlen inte räcker till. Bland skälen som anförs nämns medföljande familj, dyrare levnadsomkostnader kring prestigeuniversitet än i landet i övrigt samt höga indirekta kostnader. Kvinnor anger oftare än män att bidraget är lågt dimensionerat.

Heminstitutionernas uppfattning om bidragsformen

Inom ramen för studien har arbetsgivarperspektivet beaktats. Detta har skett genom en enkätundersökning riktad till prefekterna vid de nio institutioner som har varit heminstitution för flest IPD-bidrag inom de tre olika ämnesområdena samt till den institution vid en stiftelsehögskola som har varit heminstitution för flest IPD-bidrag

bland de icke-statliga lärosätena (bilaga 4). Enkäten innehöll ett antal frågor kring anställningsformer, URA-kontrakt, indirekta kostnader med mera. Samtliga tillfrågade institutioner svarade på frågorna i enkäten.

Undersökningen visar att det vanligaste sättet att anställa IPD-mottagarna är en kollektivavtalsreglerad postdoktorsanställning följt av allmän visstidsanställning under det avslutande året. Ofta förlägger postdoktorerna stödet till den institution där de disputerade, men i de fall de byter institution kan det ibland uppstå problem, till exempel vad gäller indirekta kostnader. Detta förefaller bero på att det ibland finns en föreställning om att andelen indirekta kostnader som ska belasta deras bidragsmedel är förhandlingsbart. Många institutioner ser till att postdoktorn har sin anställning kopplad till en forskargrupsledare eller på annat sätt har en mentor vid heminstitutionen för att försäkra sig om att de har ett sammanhang där de kan tillbringa eventuell återetablering. I vissa fall verkar dock inte postdoktorn tillbringa någon återetableringsperiod vid heminstitutionen och förankringen vid institutionen förefaller vara svag. Flera institutioner uppger att de försöker stödja postdoktorn under återetableringsfasen i att söka nya bidrag och att utvecklas som forskare. Endast en institution av nio uppger dock att de har en plan för postdoktorn efter att stödperioden är avslutad, medan de allra flesta anger att de inte kan ha någon plan för dennes fortsatta anställning, eftersom alla anställningar ska utlysas öppet.

Administrationen kring IPD upplevs i vissa situationer som relativt omfattande och detta blir mer utmanande när postdoktorn inte känner till de administrativa rutiner som finns. På det stora hela förefaller det dock att fungera tillfredställande med URA-kontrakten. Flera institutioner menar att det är svårt att få medlen att räcka till, dels på grund av höga indirekta kostnader, dels på grund av en ökning av postdoktorslönerna på senare år. Särskilda medel för medföljande familj efterlyses. En del institutioner tillför extra medel, antingen i form av ersättning för undervisning eller som direkt medfinansiering utan krav på motprestation. Alla tillfrågade institutioner hanterar de indirekta kostnaderna, med undantag av lokalkostnader som inte dras under utlandsvistelsen, i enlighet med SUHF-modellen.

Sammanfattningsvis framkommer att det vanligaste sättet att anställa postdoktorerna är genom den kollektivavtalsreglerade postdoktorsanställningen följt av allmän visstidsanställning under det avslutande året. Ofta förlägger postdoktorerna stödet till den institution där de disputerade, men i de fall de byter institution kan det ibland uppstå problem, bland annat eftersom att det råder viss okunskap om hur systemet med indirekta kostnader fungerar. Administrationen kring IPD upplevs av institutionerna i vissa situationer som relativt omfattande och detta blir mer utmanande när postdoktorn inte känner till de administrativa rutiner som finns. Flera institutioner menar vidare att det är svårt att få medlen att räcka till och vid en del institutioner medfinansieras postdoktorerna genom undervisningstid eller utan motprestation.

Postdoktorstöd i några andra länder

I studien ingår en litteraturgenomgång av ett antal utvärderingar av postdoktorsatsningar i andra länder (Danmark, Tyskland, Nederländerna, Österrike och USA) (bilaga 5).

Det är vanligt att framstående forskningsländer har program för att stödja internationella postdoktorsvistelser. Dessa stöd utgörs ofta av stipendier men allt fler

stödgivare förefaller övergå till krav om anställning. Tyskland har genomfört ett program (Prime) med medfinansiering från EU med anställning på ett tyskt lärosäte under utlandsvistelsen. I Nederländerna ska den som beviljas stöd (Rubicon) helst vara anställd vid ett nederländskt lärosäte under utlandsvistelsen, även om det får förekomma andra lösningar. En annan aspekt av stödets utformning är en tydligare tonvikt på återetablering, det vill säga krav om att tillbringa en tid i slutet av stödperioden vid en institution i det finansierande landet. Det gäller till exempel Prime där det finns krav på att de sista sex månaderna av ska spenderas i Tyskland. Även i Österrike har en återetableringsfas införts efter att utvärderingen genomfördes, med anställning vid ett österrikiskt universitet efter att själva utlandsvistelsen har utgjorts av stipendiemedel. Stöden som ingår i litteraturgenomgången kan sökas innan doktorsexamen formellt är erhållen. Det innebär att prövningen av ansökan kan påbörjas och i vissa fall blir klar innan disputation, även om en förutsättning för att påbörja stödperioden är uttagen doktorsexamen.

Övergripande slutsatser från utvärderingarna

En entydig slutsats av samtliga genomgångna utvärderingar är att ländernas postdoktorstöd är uppskattade, ändamålsenliga och betydelsefulla. Relativt lite kritik eller invändningar framkommer i utvärderingarna. Det kan givetvis bero på att det saknas grund för kritik, men eventuellt kan de positiva omdömena härledas till grundstrukturen och förutsättningarna för stöden. Det finns i allmänhet inte något alternativt externt forskningsstöd för nydisputerade forskare utan postdoktorstöd för utlandsvistelse är ofta den enda tillgängliga bidragsformen.

Nedan följer en genomgång av några av de viktigaste slutsatserna från utvärderingarna.

Danmark

Utvärderingen av det danska postdoktorstödet påvisar positiva effekter av stödet för unga forskares karriär inom forskning. Forskare som har sökt och beviljats individuella postdoktorsstöd, tätt följda av postdoktorer som finansieras inom ramen för andras forskningsprojekt (inbäddade postdoktorer), publicerar mer och citeras i högre utsträckning än forskarna i undersökningens kontrollgrupp. De senare ligger i sin tur över internationella genomsnitt. En slutsats i utvärderingen är att inom ramen för den, mätt i publiceringsgenomslag, framgångsrika danska forskningen, utgör de individuella postdok-bidragen en spetsinsats. En annan slutsats som pekar på stödets positiva betydelse är att det uppmuntrar forskare att stanna kvar inom akademien och mobiliteten bort från akademien är betydligt lägre inom grupperna som får stöd än inom kontrollgruppen. När det gäller internationalisering är utfallet inte lika tydligt. De individuella mottagarna påvisar en högre grad av sampublicering med utländska forskare än andra grupper i utvärderingen vilket sannolikt kan tillskrivas att de, åtminstone under perioden, forskar utomlands. Den gruppen poängterar också betydelsen av sin vistelse utomlands för knytandet av internationella kontakter. De så kallade inbäddade postdoktorerna, varav flera har utländsk hemvist, hävdar i enkätundersökningen att de kommer i kontakt med internationella samarbeten genom de grupper i vilka de ingår. Därigenom bidrar de till internationaliseringen av dansk forskning, inte minst om de stannar i landet även efter att postdoktorsperioden är avslutad.

Nederländerna

Utfallet av utvärderingen av det nederländska postdoktorstödet är tämligen enhetligt positivt. En slutsats från enkätundersökning är att det generellt sett finns en stor efterfrågan bland forskare på möjligheten att få forskningserfarenhet utomlands. Många av de som fått avslag på en Rubiconansökan letar aktivt efter andra alternativ, liksom många andra forskare som inte ansökt om stöd inom ramen för Rubiconprogrammet. En avgörande anledning till att ansöka till Rubiconprogrammet är enligt respondenterna, såväl de som beviljat bidraget som de som fick avslag på sin ansökan, den forskningsbredd och forskningsspets som en värdinstitution bör kunna erbjuda. Viktigare än att få erfarenhet av att vistas vid en institution utomlands är nämligen enligt svaren att få verka i ett högstatussammanhang, att därmed få möjlighet att publicera i det sammanhanget, och nå ut genom de prestigefulla kanaler som sammanhanget erbjuder. Vistelsen utomlands och den internationalisering som den kan tillskrivas har inte ett egenvärde, åtminstone inte sett till forskningskarriären. Tvärtom, en vistelse utomlands som inte sker vid en prestigefull institution kan upplevas som ett hinder i karriären eftersom den inte ger status vid hemkomsten. Som en följd av detta är en viktig rekommendation i den nederländska utvärderingen att det i ansöknings- och prövningsproceduren ska läggas större fokus på värdinstitutionen inklusive på den position som sökande kan räkna med att få inneha där.

Tyskland

Utvärderingen av ett tyskt program, Primeprogrammet (samfinansierat av MSCA Cofound), är genomgående positivt. Programmet beskrivs som unikt och banbrytande med hänvisning till anställningsformen och återetableringsfasen. På den individuella nivån erbjuder det möjlighet att bedriva forskning i ett annat land med trygg anställning som inkluderar tillgång till sociala förmåner. En enkätundersökning påvisar att forskarna anser att en internationell forskningsvistelse är en viktig del i en fortsatt vetenskaplig karriär. En obligatorisk återetableringsfas anses vara en viktig strukturell komponent som bidrar till att stärka Tysklands ställning som en viktig plats för vetenskap och forskning. Enskilda forskare uppger att de antingen erhållit en fast anställning eller etablerat viktiga internationella kontakter under programperioden och att ett betydande antal tidigare deltagare redan har attraktiva positioner till exempel som forskargruppleddare.

Österrike

Utvärderingen av det österrikiska postdoktorprogrammet visar att den starkaste drivkraften för de som söker ett internationellt stipendium är att få erfarenhet av vistelse utomlands. En stark motivering är också att förbättra sina individuella karriärmöjligheter inom akademien. Utvärderingen visar att vistelsen utomlands för postdoktorer är positiv på flera sätt, främst för den enskilda forskaren men även såväl för involverade forskningsinstitutioner som för hemlandets forskningssystem i stort. Den enskilda mottagaren publicerar mer och har en bättre karriärutveckling än de som inte mottar stödet. Forskarna som fått stödet tillbringar i högre grad sin utlandsvistelse vid prestigefulla institutioner än mottagare av andra liknande stöd i Österrike. Vid återkomsten får de kunskaper och metoder som forskarna inhämtat vid vistelsen sprida vid heminstitutionen samtidigt som den enskilda forskaren har fått tillgång till ett internationellt nätverk som erbjuder möjlighet till samarbeten

och sampubliceringar. De publicerar sig huvudsakligen med forskare verksamma i USA.

Två tredjedelar av mottagarna väljer att inte återvända till Österrike efter att de fullföljt programmet, det framgår dock inte i utvärderingen i vilka länder de etablerar sig. I studien tolkas det som bekräftelse på att villkoren för forskning och möjligheterna till karriär inom akademien är bristfälliga i Österrike. Trots slutsatsen att forskarna inte återvänder framhävs i utvärderingen inga farhågor om negativa karriärmässiga effekter för den enskilda forskaren vid hemkomsten. Undersökningen visar dels att de band som forskarna vanligtvis har till sitt hemland gör att de har starka drivkrafter att återvända, dels att forskarna utomlands kan bli forskningsmässiga broar mellan utland och hemland. Det senare framgår av den bibliometriska undersökningen som gjordes i samband med utvärderingen. Sedan utvärderingen genomfördes har dock en återetableringsfas införts.

USA

Den sammanfattande slutsatsen i utvärderingen av ett amerikanskt postdoktorstöd är att medverkan i programmet ger fördelar såväl direkt som indirekt, såväl för den enskilda mottagaren som för omgivande forskare. De som medverkat, både forskare och värdinstitutioner, lyfter fram programmet i positiva ordalag. Programmet erbjuder intresserade forskare möjligheten att tidigt i karriären knyta viktiga internationella kontakter och har därmed betydelse för att premiera internationella forskningssamarbeten.

Analys och slutsatser

Karriär

Ett av syftena med bidragsformen IPD är att främja unga forskares karriär i högskolan. Från enkätundersökningen framkommer att det främsta skälet till att söka bidragsformen är för att stärka sin konkurrenskraft och sina meriter för en framtida karriär inom forskning. Mer än 80 procent av de som besvarat enkäten anger att de planerar att arbeta i Sverige som forskare i framtiden. Av de som har genomfört en IPD uppger också över 80 procent att stödet har främjat deras karriär som forskare. Från undersökningen om postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan framkommer att omkring 60 procent av de som beviljades en IPD är anställda som forskande och undervisande personal fyra år efter ansökningsåret. Motivationen bland de sökande i kontrollgruppen att fortsätta att bedriva forskning förefaller också att vara hög eftersom omkring 50 procent är fortsatt verksamma i högskolan fyra år efter att de ansökt om IPD. Både de som beviljats och de som tillhör kontrollgruppen har en mer forskningsorienterad karriär jämfört med högskolans hela forskande och undervisande personal i motsvarande karriärålder.

Resultaten stöds av litteraturgenomgången. I utvärderingarna av postdoktorstöden i andra länder konstateras att postdoktorsvistelserna är positiva för de unga forskarnas fortsatta karriär. I den danska undersökningen framkom att stödet ledde till en breddad kompetens och därmed utvidgade postdoktorernas möjliga arbetsmarknad och ökade deras attraktivitet. En annan slutsats från den danska utvärderingen är att stödet uppmuntrar forskare att stanna kvar inom akademien, då mobiliteten från akademien till andra samhällssektorer är betydligt lägre inom grupperna som får stöd än inom undersökningens kontrollgrupp.

En ganska stor andel av postdoktorerna, framförallt bland de som sökte de tidigare bidragsformerna postdoktorsstipendium och anställning som postdoktor i Sverige, förefaller ha lämnat Sverige för en karriär utomlands. Bland de som sökte den nuvarande bidragsformen (IPD) är denna andel lägre. Undersökningen om postdoktorernas fortsatta karriär pekar på att omkring tio procent lämnat Sverige, medan enkätundersökningen ger en något högre uppgift, omkring 16 procent. Resultatet tyder på att de som erhållit IPD, jämfört med mottagare av den tidigare bidragsformen, i större utsträckning är kvar inom den svenska högskolan. Dataunderlaget för IPD-mottagarna är dock, som påpekas ovan, begränsat och de behöver följas under en längre period för att säkert konstatera detta.

När utfallet för IPD jämförs med de tidigare bidragsformerna postdoktorsstipendium och anställning som postdoktor i Sverige är det dock viktigt att komma ihåg att det utöver skillnad i tidsspann dessutom finns många omvärldsfaktorer som är av betydelse. Den lägre andel av de som fick stipendierna som är sysselsatta i högskolan efter avslutat stöd i jämförelse med IPD-mottagare,

bör ställas i relation till den kraftiga ökningen av forskningsmedel som har skett sedan 2008. Ökningen har sannolikt medfört en viss ökning av utrymmet för forskare att stanna inom högskolan, samtidigt som antalet doktorsexaminerade minskade, vilket kan ha medfört en viss minskning i konkurrensen om forskningsanställningar. Personaltillväxten har nu minskat medan antalet doktorander åter ökar, vilket gör att konkurrensen åter förväntas öka.

Sammantaget kan det konstateras att Vetenskapsrådets stöd till nyutexaminerade forskare är mycket viktigt för att ge förutsättningar för en forskarkarriär i högskolan. En relativt stor andel av de som beviljats postdoktorstöd lämnar dock högskolan inom fyra till sex år efter avslutad postdoktorvistelse. Andra faktorer spelar också in i detta, exempelvis förutsättningarna för att få forskningsstöd i nästa karriärsteg.

Många inom kontrollgruppen, som alltså sökte med inte erhöll IPD-stödet, genomförde en postdoktorvistelse utomlands i annan regi. Motivationen att genomföra en postdoktorvistelse utomlands, för att bli konkurrenskraftig för såväl anställningar i högskolan som i ansökningar om extern finansiering, förefaller alltså vara hög för de som är intresserade av att bedriva forskning inom högskolan.

Vetenskapsrådet har ett särskilt ansvar att se till att stödet till internationella postdoktorstöd är utformat på ett sådant sätt att utlandsvistelsen kan genomföras under trygga och jämlika förhållanden.

Nationell och sektoriell rörlighet

Som konstaterades ovan lämnar omkring 40 procent av de som gjort en VR-finansierad postdoktor den svenska högskolan. De är antingen verksamma utomlands eller i andra samhällssektorer i Sverige. Få sökande anger dock i enkäten att syftet med att söka stödet var att meritera sig för en karriär utanför högskolan. Det finns en viss variation mellan ämnesområdena men mönstret följer det som vi har sett i andra studier, en högre andel av postdoktorerna inom humaniora och samhällsvetenskap är fortsatt verksamma i högskolan, medan andelen är lägre inom medicin och hälsa samt inom naturvetenskap och teknik.

I undersökningen om postdoktorernas fortsatta karriär (bilaga 1) framkommer att den nationella rörligheten för de som haft postdoktorstöd från Vetenskapsrådet är ungefär samma som för hela högskolans personal i motsvarande anställningskategorier. Runt 60-70 procent av postdoktorerna är anställda vid samma lärosäte som utfärdade deras doktorsexamen. Postdoktorstödet verkar alltså inte att stimulera till ökad rörlighet inom Sverige. När det gäller IPD-stödet explicit framkommer från undersökningen om arbetsgivarnas perspektiv (bilaga 4) att det ibland uppstår merarbete eller problem när postdoktorer från andra lärosäten önskar förlägga sitt IPD-stöd till institutionen. Detta anknyter till de problem som lyfts fram i enkätundersökningen om att det finns ett ökat informationsbehov kring indirekta kostnader och hur IPD-medlen får och kan användas.

Vetenskaplig kvalitet och kompetens

I den enkätundersökning som ingår i denna studie uppger 90 procent av respondenterna att IPD-stödet hade avgörande eller stor betydelse för deras fortsatta forskning. De hänvisar till att de lärde sig nya metoder (drygt 75 procent) men framförallt att de fick ökat utrymme för självständighet (mer än 85 procent angav att detta hade avgörande eller stor betydelse). Mer än 90 procent svarar att de fick

forskningsresultat från postdoktorsvistelsen publicerade, främst i form av sakkunniggranskade vetenskapliga artiklar. I undersökningen om deras fortsatta ansökningar till Vetenskapsrådet framkommer att de som beviljats postdoktorstöd från Vetenskapsrådet senare söker stöd i något högre utsträckning än kontrollgruppen. De beviljas forskningsstöd från Vetenskapsrådet i större utsträckning. Kvinnor beviljas dock stöd i lägre utsträckning än männen och orsakerna till detta behöver belysas vidare.

I en studie i Nederländerna (Bol, de Vaan, & van de Rijt, 2018) framkommer att de forskare som bedöms vara precis nedanför nivån för att erhålla ett forskningsstöd har lika goda förutsättningar som de som beviljades att få sina forskningsresultat publicerade. Enligt undersökningen innehåller båda grupperna därmed i princip likvärdigt talangfulla forskare och slutsatsen är att det är mycket svårt att ta fram kriterier för att sälla bland dessa i en urvalsprocess. I ett ytterligare steg i undersökningen har karriärutvecklingen för forskarna i respektive grupp följts upp och det framkommer då att det trots de likvärdiga publicerings- och citeringsresultaten går bättre för forskarna som mottagit stödet. Den sannolikt avgörande faktorn är att de som en gång mottagit stöd i betydligt högre utsträckning såväl söker som erhåller ytterligare stöd. Det går inte att utifrån undersökningarna i vår studie dra slutsatsen att detta uppfattas som ett problem gällande IPD, det är till exempel inte en fråga som framkommer i enkäten.

I enkätsvaren uppger en relativt stor andel av de som har fått avslag på sin ansökan om postdoktorstöd från Vetenskapsrådet (omkring 60 procent) att de har genomfört en internationell postdoktorsvistelse finansierad från andra källor. Detta stöds av undersökningen av postdoktorernas fortsatta karriär, där det framgår att en andel av de som fick avslag inte är verksamma i Sverige de första åren efter tidpunkten för ansökan. En ganska stor grupp av dessa forskare verkar alltså hitta en annan väg för att påbörja sin karriär genom en utlandsvistelse.

Betydelsen av internationell erfarenhet framkommer också i en enkätundersökning generellt riktad till forskare som har sökt stöd från Vetenskapsrådet.⁴ Svaren i denna undersökning visar att de som beviljas forskningsstöd från Vetenskapsrådet har någon form av längre internationell erfarenhet i betydligt större utsträckning än undersökningens kontrollgrupp. Det är särskilt framträdande inom medicin och hälsa samt inom naturvetenskap och teknik. Inom humaniora och samhällsvetenskap är den internationella rörligheten något lägre, men över 60 procent av de som beviljats forskningsstöd från Vetenskapsrådet har antingen en utländsk doktorsexamen och/eller varit postdoktor eller gästforskare utomlands.

Utvärderingarna av postdoktorsprogrammen i både Danmark och Nederländerna konstaterar att programmen spelar stor roll för utvecklingen av de unga forskarnas fortsatta verksamhet. En avgörande aspekt som lyfts fram i utvärderingen av det nederländska programmet, Rubicon, är dock att vistelsen utomlands och den internationalisering som vistelsen medför inte kan tillskrivas ett egenvärde, åtminstone inte sett till forskningskarriären. Det viktiga är att bedriva forskning vid en högstatusinstitution oavsett om den finns i det egna landet eller utomlands.

Från vår studie kan man sammanfattningsvis konstatera att IPD-mottagarna anser att stödet hade mycket stor betydelse för utvecklingen av deras forskning. En viktig faktor som de lyfter fram är betydelsen av att värdinstitutionen bedriver forskning av

⁴ Vad betyder Vetenskapsrådets projektstöd för forskare i Sverige? dnr 2018-07143

hög vetenskaplig kvalitet inom det relevanta ämnesområdet. Vidare är möjligheten till att utveckla sin självständighet som forskare en viktig bidragande orsak till IPD-stödets betydelse, enligt postdoktorerna. Detta stöds till viss del i våra analyser som visar att de som erhållit IPD-stödet senare är mer framgångsrika i Vetenskapsrådets utlysningar jämfört med kontrollgruppen.

Till sist visar undersökningarna i denna studie att det finns en skillnad mellan kvinnor och män, där kvinnor söker nya forskningsstöd i lägre utsträckning (inom tre år). Detta gäller både bland de som beviljades och i kontrollgruppen.

Internationalisering

Från enkätundersökningen riktad till postdoktorerna (bilaga 3) framkommer att nästan 90 procent anser att utlandsvistelsen hade en avgörande eller stor positiv betydelse för deras internationella nätverk. Omkring 70 procent av de som avslutat sin IPD uppgav i enkäten att de hade ett pågående forskningssamarbete med värdinstitutionen. Utvärderingarna av postdoktorstöd i andra länder (bilaga 5) visar också att forskare som har erhållit stödet är internationaliserade i högre grad än sina likar i de olika kontrollgrupperna. Som konstaterades i utvärderingen av det nederländska stödet är kvaliteten på värdinstitutionen av avgörande betydelse.

Däremot är det få som menar att deras erfarenheter från forskning utomlands gjort något större avtryck i Sverige. En tänkbar förklaring till detta kan vara att det endast har förflutit kort tid sedan de återvände till Sverige efter avslutad postdoktorsvistelse och att de därmed inte ännu är fullt etablerade eller ännu inte fått artiklarna från utlandsvistelsen publicerade. En annan tänkbar förklaring är att relativt många (27 procent) av de som hade avslutat IPD-perioden uppger i enkätundersökningen att de har tillbringat i stort sett hela postdoktorsperioden utomlands. Dessa är i betydligt högre utsträckning än övriga fortsatt verksamma utomlands efter att IPD-perioden har avslutats.

I utvärderingen av det österrikiska stödet konstaterades ett betydande *brain drain*, det vill säga att en mycket stor del av de som erhållit postdoktorsstipendium inte återkom till den österrikiska högskolan efter avslutad postdoktorsvistelse. Förvisso ansågs de ändå bidra till utveckling av forskningen i landet genom starka nätverk med kollegor i hemlandet, men förmodligen var detta ändå skälet till att man i Österrike sedan utvärderingen genomfördes har infört ett återvändarbidrag.

Sammanfattningsvis visar studien att IPD-mottagarna erhölet ett utökat nätverk genom sin vistelse, men att det har fått begränsad spridning i Sverige. Möjliga förklaringar till detta är att de inte har hunnit etablera sig fullt ut i Sverige och/eller fått sina forskningsresultat publicerade vid studiens genomförande. Relativt många väljer dock att stanna utomlands under hela stödperioden, och en del fortsätter att forska utomlands. En hög internationell rörlighet är ett kännetecken för forskning inom många ämnesområden och att en del av de forskare som utbildas i Sverige lämnar landet är en konsekvens av detta. Detta gäller förstås också för postdoktorerna i denna studie.

Trygghet och attraktivitet

I undersökningen av det svenska stödet framkommer att 80 procent av de som besvarade enkäten var nöjda med anställningsvillkoren under bidragsperioden

(bilaga 3). De vanligaste negativa kommentarerna rör det faktum att lönen blev för låg i förhållande till levnadsomkostnaderna utomlands, särskilt i kombination med vistelse vid prestigeuniversitet och medföljande familj.

Omkring 80 procent av de som svarade uppger att de hade ett URA-kontrakt. Av fritextkommentarerna att döma fungerar URA-kontraktet, när det väl är förhandlat, i de flesta fall väl, men att det ibland har funnits utmaningar i att ta fram kontraktet. Ett annat problem som nämns flera gånger i samband med URA-kontrakten är sjukvårdsförsäkring i USA, då den, utöver akutsjukvård, inte täcks av kontraktet.

Drygt hälften (57 procent) uppger att de fick det stöd de behövde från heminstitutionen, medan 33 procent uppger att stödet var ganska bra. Den vanligaste rekommendationen från enkäten rör behovet av riktlinjer till medelsförvaltaren (23 svar) om till exempel indirekta kostnader, bidrag till medföljande, användning av bidragen till forskningsomkostnader med mera.

Bland de tillfrågade institutionerna svarade alla åtta statliga institutioner att de använde URA-kontrakt, medan Chalmers tekniska högskola, i egenskap av stiftelsehögskola behöver lösa frågan på andra sätt (bilaga 4).

I allmänhet har bidragsmottagaren anställts på den tvååriga anställning som postdoktor som regleras genom kollektivavtal, följt av en ettårig visstidsanställning som forskare. I de fall detta inte var möjligt användes en tillsvidareanställning som forskare vid behov följt av varsel om uppsägning på grund av medelsbrist. Från undersökningen riktad till institutionerna framkommer att det för det mesta fungerar mycket bra, men att det ibland kan uppstå omfattande administration kring lön, merkostnader, URA-kontrakt med mera.

I enkätundersökningen riktad till postdoktorerna anger 7 procent av de beviljade att de avslutade sin stödperiod i förtid, eller att de inte påbörjade sin postdoktorsperiod (bilaga 3). Det beror dels på att de har fått annat arbete eller forskningsstöd eller att de har erhållit stöd som uppfattas som mer attraktiva, exempelvis från Wenner-Grenstiftelserna eller Wallenbergstiftelserna. En analys av Vetenskapsrådets data visar att det är betydligt färre (tre procent) som avböjer ett stöd om IPD jämfört med den tidigare bidragsformen postdoktorsstipendium (12 procent). Män och kvinnor har avböjt bidragen i ungefär lika stor utsträckning.

Sammantaget förefaller bidragsformen möta syftet att erbjuda en attraktiv och trygg möjlighet till forskning utomlands. Det finns dock anledning att notera kommentarerna om att resurserna inte upplevs vara tillräckliga i högkostnadsländer/orter, särskilt med medföljande familj. Många upplever att det inte finns särskilt mycket bidrag kvar, när de indirekta kostnaderna är dragna. Vi har genomgående analyserat materialet för kvinnor och män och finner att det syns en tydlig skillnad i enkätsvaren där kvinnor i lägre utsträckning är nöjda med bidragsnivå jämfört med män, vilket gäller inom medicin och hälsa (68 procent respektive över 90 procent) liksom inom naturvetenskap och teknik (66 procent respektive 81 procent) medan det inte syns några skillnader mellan män och kvinnor inom humaniora och samhällsvetenskap.

Ändamålsenlighet i utformning av stödets syfte

Som redan har konstaterats upplever de allra flesta bidragsmottagare att stödet fungerar bra. Det finns emellertid ett antal punkter som bör lyftas fram. Relativt många (27 procent) tillbringar i stort hela bidragsperioden utomlands. Det

framkommer i svaren från undersökningen om arbetsgivarnas perspektiv att en del inte avser att återvända till Sverige och/eller heminstitutionen (bilaga 4). Jämfört med de som tillbringar en period i Sverige är en större del av de som tillbringar hela bidragstiden utomlands fortsatt verksamma utomlands efter avslutat stöd. Det kan finnas fördelar med att framgångsrika forskare med svensk doktorsexamen etablerar sig utomlands, till exempel för svensk forsknings goda rykte. Samtidigt blir förstås kunskapsspridningen och därmed effekterna för svensk forskning större om forskarna i stor utsträckning väljer att etablera sig i Sverige efter avslutad stödperiod.

I utvärderingarna av motsvarande stöd i andra länder framkommer i flera fall en oro hos de utresande att de ska förlora sin position vid heminstitutionen under frånvaron och i några av stöden som har belysts i litteraturgenomgången har man infört en återetableringsfas. Denna typ av kommentarer förekommer också bland fritextsvaren i vår enkätundersökning. På frågan om de största bristerna i bidragsformen berör omkring 10 procent av fritextsvaren oro eller upplevelse av förlorad koppling till ett svenskt sammanhang under utlandsvistelsen. Omkring 13 procent av de som föreslagit förbättringar på bidragsformen, berör frågan om att stärka förutsättningarna för återetablering i Sverige. Bland de enstaka negativa kommentarerna i enkätundersökningen utgör bristande engagemang från den svenska heminstitutionen ett av de vanligare skälen till att IPD-perioden inte uppfyllde förväntningarna. Det gäller allt från administrativt stöd till intresse och engagemang i postdoktors forskningsverksamhet.

I de flesta fall förefaller postdoktorn välja en forskargrupsledare vid en institution som medelsförvaltare ("heminstitutionen") där man tidigare har varit verksam, antingen som doktorand eller som postdoktor/forskare. När en postdoktor kommer ny till institutionen uppstår ibland problem på grund av att man inte förstår hur systemet med indirekta kostnader fungerar vid institutionen, eller vad som kan förväntas i form av medfinansiering från institutionen om bidraget inte täcker kostnaderna fullt ut. Oftast fungerar både det administrativa stödet och förankringen i forskningsverksamheten dock bra.

En annan framgångsfaktor som kan utläsas från enkätsvaren är att postdoktorn oftast är väl förankrad i den utländska värdinstitutionen. Den brist som påpekas av flest respondenter i enkätundersökningen rör svagt engagemang eller svagheter i miljön vid värdinstitutionen.

En skillnad mellan Vetenskapsrådets stöd och de övriga stöden i vår litteraturgenomgång är att de andra stöden kan sökas innan doktorsexamen formellt är erhållen. Det innebär att prövningen av ansökan kan påbörjas och i vissa fall blir klar innan disputation, även om en förutsättning för att påbörja bidragsperioden är uttagen doktorsexamen. En fördel som kan finnas med denna möjlighet är att doktoranden vet utfallet tätt inpå sin disputation. Det innebär att ett ansökningsdatum inte behöver inväntas efter disputation och dessutom att den sökande därefter inte måste avvakta utfallet innan annat eventuellt karriärsteg tas. Den väntetiden kan upplevas som otillfredsställande. Vetenskapsrådet erbjuder två ansökningsstillfällen per år där tiden från ansökan till beslut är omkring 10-14 veckor för respektive utlysning. Samtidigt kan man konstatera att omkring tio procent av de svarande i enkätundersökningen redan har påbörjat en postdoktor utomlands när de erhåller stödet från Vetenskapsrådet. Detta bekräftas också av fritextsvaren, där det framkommer att värdinstitutionen i vissa fall har betalat för den inledande perioden.

Tillvägagångssättet kan skapa problem med URA-kontrakten, eftersom dessa förutsätter att personen är verksam i Sverige när kontraktet tecknas. I analysen av enkätsvaren är denna grupp också i betydligt större utsträckning än genomsnittet för alla svarande verksamma utomlands efter avslutat IPD-stöd.

Avslutande kommentarer och frågor för framtiden

Den övergripande slutsatsen från uppföljningen och analysen av Vetenskapsrådets stöd till IPD är att bidragsformen är väl fungerande och uppfyller sitt syfte. Det senare innebär att postdoktorerna under trygga förhållanden utvecklar sin vetenskapliga kompetens, sina nätverk och sin självständighet som forskare vilket hjälper dem i den fortsatta karriären. Många av de som får avslag på sin ansökan om IPD genomför internationella postdoktorsvistelser på andra sätt, vilket ytterligare visar på att unga forskare ser internationell erfarenhet som ett viktigt och naturligt steg i karriärutvecklingen som forskare.

I analysen framkommer att Vetenskapsrådets IPD-stöd är attraktivt och att majoriteten är nöjda med bidragets omfattning. Några bidragsmottagare uppger i enkäten att de har avböjt stödet till förmån för andra postdoktorstöd. Det handlar dock om relativt få i relation till det antal IPD-stöd som Vetenskapsrådet beviljar och betydligt färre än för den tidigare stödformen postdoktorsstipendium. De andra postdoktorstöden omgärdas ofta av olika begränsningar som Vetenskapsrådets stöd inte omfattas av, till exempel avseende ämnesområde eller mottagarland/värdinstitution. Vetenskapsrådets postdoktorsstöd har en särställning på grund av sin omfattning och bredd då bidraget kan sökas för att bedriva forskning inom alla ämnesområden och för forskningsvistelser vid lärosäten i alla länder. Även i relation till de stöd i andra länder som har ingått i denna uppföljning verkar IPD-stödet ligga i framkant. Ett sådant område handlar om åtgärder för att stärka forskarens trygghet, till exempel genom att minska risken för att förlora sociala förmåner på grund av utlandsvistelsen, liksom möjligheten att tillbringa en del av stödperioden i Sverige. IPD-stödet innebär att postdoktorn är anställd i Sverige och det sociala trygghetssystemet kan på så sätt behållas. IPD-stödet är dessutom längre än vad som är vanligt i de andra länderna, där det är vanligare med en stödperiod mellan 18 månader och två år jämfört med IPD-stödets maximala bidragslängd på tre år. Undersökningar i andra länder visar emellertid att det är svårt att bedöma forskningstalang tidigt i forskarkarriären samtidigt som det kan vara av stor betydelse för den fortsatta karriären att erhålla ett stöd i ett tidigt stadium. Det är viktigt att följa utvecklingen av stöden i andra länder, eftersom slutsatser beträffande utformning av urvalsprocesser och stöd kan bidra till en förbättrad utformning av Vetenskapsrådets stöd- och bidragsformer.

Några områden som bör belysas vidare utkristalliserar sig dock i analysen: återetablering, förankring vid både den svenska heminstitutionen och den utländska värdinstitutionen, behov av tydligare riktlinjer och översyn av bidragsbeloppets storlek, jämställdhet samt rörlighet inom Sverige. Olika förslag på hur dessa frågeställningar kan hanteras för att ytterligare stärka postdoktorernas möjligheter

till karriär i den svenska högskolan diskuteras nedan. För att löpande kunna följa hur stödet upplevs och för att underlätta för uppföljning och utvärdering av bidragsformen kan det även finnas anledning att de som beviljats bidrag förbinder sig till att svara på en enkät efter avslutad stödperiod.

Återetablering och forskarkarriär i Sverige

Mellan 20 och 30 procent av postdoktorerna återvänder inte till Sverige. De som tillbringar hela bidragsperioden utomlands, liksom de som redan var utomlands när de erhöll IPD-bidraget är överrepresenterade i denna grupp. Med dagens utformning av IPD-stödet är det möjligt att förlägga 1/3 av bidragsperioden i Sverige, men det är inget krav. Anledningen till att en återetableringsfas inte är obligatorisk är bland annat för att öka flexibiliteten, till exempel för att underlätta för forskare med familj eller för den som önskar att tillbringa flera kortare perioder utomlands, i stället än en längre sammanhållen period.⁵ Enligt enkätundersökningen är spridningen i Sverige av resultaten av vistelsen i form av metoder, data, forskningsresultat, analysverktyg med mera svag. Det kan bero på flera faktorer, bland annat har en kort tid förflutit för de flesta, sedan bidragsperioden avslutades. En tänkbar anledning kan också vara att många av forskarna tillbringar hela stödperioden utomlands.

För att främja en fortsatt karriär i Sverige och för att stärka incitamenten att återvända efter utlandsvistelsen kan det finnas anledning för Vetenskapsrådet att se över sina bidragsformer och dimensioneringen av dessa stöd riktade till forskare som befinner sig i stadiet efter postdoktor. I Sverige är stödformen efter postdoktor, etableringsbidrag, möjliga att söka för forskare med en karriärålder upp till sju år. Det betyder att konkurrensen är hård om dessa stöd och det är svårt för en nyligen hemkommen postdoktor att konkurrera om stödet. I Nederländerna har nästa stöd i karriärstegen en snävare avgränsning karriäråldersmässigt och konkurrensen är därmed inte lika hård. En möjlighet är att Vetenskapsrådet överväger att inrätta en ny bidragsform för att underlätta postdoktorernas återetablering i den svenska högskolan.

Heminstitutionens roll

Det påpekas i undersökningen av arbetsgivarnas perspektiv att det inte finns anställningsformer som fullt ut motsvarar bidragets längd. Anställningen sker ofta genom en tvåårig postdoktorsanställning följt av en ettårig forskaranställning. Som framhålls i svaren från institutionerna kan situationen uppstå där en person redan har haft anställning vid institutionen och att dessa två anställningsformer därmed inte kan användas. Det finns då risk att postdoktorn förvägras fortsatt anställning med hänvisning till att lärosätet inte har möjlighet att erbjuda förlängning, då det enligt gällande lag förutsätter en tillsvidareanställning. Detta är en utmaning gällande bidragsformens utformning. Vidare visar enkätanalysen att förutsättningarna för att postdoktorn ska ha en god kontakt med den svenska heminstitutionen under utlandsvistelsen i vissa fall skulle kunna förbättras. Avsaknaden av tillräckligt stöd från heminstitutionen är den brist i stödformen som oftast lyfts fram i enkätsvaren. Heminstitutionens engagemang både i administrationen kring bidraget och i

⁵ Styrelsemötesprotokoll, Protokoll 4, 2011

postdoktorns vetenskapliga utveckling bör därför uppmärksammas i de villkor som omgärdar bidraget.

Ett exempel på strategisk hantering av IPD-bidraget framkom i undersökningen av arbetsgivarnas perspektiv. I exemplet utgår institutionen från kvaliteten på avhandlingen för att bedöma om forskaren har förmåga att erhålla externa bidrag från Vetenskapsrådet och andra externa finansiärer efter avslutad postdoktorsvistelse, innan en ung forskare med doktorsexamen från en annan institution erbjuds möjligheten att förlägga sitt IPD-stöd där. Fakulteten där aktuell institution är placerad har också ett eget återvändarbidrag och erbjuder goda fortsatta karriärmöjligheter för den som har genomfört en framgångsrik postdoktorsvistelse.

Bedömning av värdinstitution

I utvärderingen av det nederländska postdok-stödet (bilaga 5) konstateras att de forskare som ansöker om stöd för en vistelse utomlands inte gör det främst för själva vistelsen utomlands, utan för att få tillgång till en stark forskningsmiljö som kan erbjuda prestigefulla publiceringskanaler. Samtidigt är brister i forskningsmiljön vid värdinstitutionen den svaghet som påpekas av flest i undersökningen om postdoktorernas upplevelse av stödet.

Betydelsen av miljön vid värdinstitutionen ingår redan som ett kriterium i Vetenskapsrådets bedömning av ansökningar till IPD. Det främsta motivet till detta har varit att garantera goda villkor för forskaren. För att ytterligare främja postdoktorernas vetenskapliga utveckling och framtida karriär kan en uppföljning av de instruktioner som förtydligades under 2018 om internationalisering och forskningsmiljö övervägas. En ökad tonvikt på bedömning av värdinstitutionen, den vetenskapliga kvaliteten på forskningen som bedrivs där samt den position som den sökande förväntas inneha kan sannolikt bidra till en framgångsrik postdoktorsvistelse.

Bidragets storlek och behov av riktlinjer

Överlag visar uppföljningen och analysen att Vetenskapsrådets IPD-bidrag i sin nuvarande utformning är attraktivt och att stödformen ändamålsenlig. Det framkommer dock i enkätsvaren att eftersom de indirekta kostnaderna varierar mellan lärosäten och mellan institutioner skiljer det sig avsevärt hur mycket lönedel som finns tillgängliga för postdoktorerna. Vidare påpekas i fritextsvaren att bidragsbeloppet i vissa fall, framförallt för postdoktorer vid prestigefyllda universitet i högkostnadsländer, som har medföljande familj, är underdimensionerat. Bidraget utgörs av ett schablonbelopp som inte har justerats sedan införandet 2012 och det kan därför finnas anledning att se över behovet av att antingen justera schablonbeloppet för att täcka in mer kostsamma scenarion eller att lämna kompletterande bidrag för medföljande familj.

Vidare efterfrågas både från heminstitutionerna och från postdoktorerna själva en mer aktiv medverkan från Vetenskapsrådet när det gäller riktlinjer och praktiska frågor kring stödet. Det handlar dels om information kring praktiska frågor om utlandsvistelsen och de avtal som omgärdar denna och dels om riktlinjer för vad bidraget förväntas täcka vad gäller löner, merkostnader, kostnader för medföljande med mera. Det finns behov av ett ökat informationsutbyte mellan heminstitutionerna

liksom ett kontaktnät för beviljade bidragstagare. En möjlig väg att undersöka skulle kunna vara om Euraxess kan vara en plattform för sådant stöd och informationsutbyte.

Jämställdhet

Det konstateras att män och kvinnor har samma beviljandegrad i bidragsformen IPD, men att kvinnor söker stödet i något lägre omfattning än män. I enkätundersökningen framkommer att kvinnor i större utsträckning än män är missnöjda med bidragets storlek. Skillnaden är störst inom medicin och hälsa, något mindre i naturvetenskap och teknik medan det inte syns någon skillnad i humaniora och samhällsvetenskap. Vidare visar undersökningen om fortsatt forskningsstöd från Vetenskapsrådet (bilaga 2) att kvinnor söker stöd i lägre utsträckning än män, både bland de som beviljats postdoktorsstöd och i kontrollgruppen. Kvinnor lämnar också högskolan i större utsträckning än män efter avslutat postdoktorstöd. Skillnaden finns främst inom medicin och hälsa samt i naturvetenskap och teknik.

Sammanfattningsvis märks en genomgående skillnad mellan mäns och kvinnors möjlighet att bedriva forskning i början av forskarkarriären, särskilt inom medicin, naturvetenskap och teknik. Innevarande studie ger dock inga tydliga svar på vad som ligger bakom dessa skillnader och utöver bidragets omfattning kan de inte kopplas till IPD-stödets utformning.

Ansökan före doktorsexamen

I nuläget tillåter inte Vetenskapsrådet att man söker IPD-bidrag innan avlagd doktorsexamen. För att minska tiden mellan disputation och påbörjad postdoktorsperiod erbjuder Vetenskapsrådet istället två ansökningstillfällen per år. En fördel med att söka IPD-stöd innan doktorsexamen är att doktoranden vet utfallet tätt inpå sin disputation. Den sökande behöver inte avvakta utfallet innan annat eventuellt karriärsteg tas. Enkätundersökningen visade dock inte att detta var ett stort hinder, även om väntetiden kan upplevas som otillfredsställande och hämmande för karriären. I enkätundersökningen framkommer att några, i väntan på besked från Vetenskapsrådet, beger sig utomlands på postdoktorsvistelse finansierad av värdinstitutionen. Detta kan medföra praktiska problem bland annat med URA-kontrakt eftersom ett sådant förutsätter att man är verksam i Sverige när det undertecknas. Vidare konstaterar undersökningen att de som varit utomlands efter doktorsexamen och innan IPD-bidraget erhållits också är verksamma utomlands i större utsträckning än genomsnittet. Det kan alltså finnas anledning att överväga om det ska vara möjligt att ansöka om postdoktorstöd före doktorsexamen. Detta för att erbjuda tryggare karriärmöjligheter och minimera tidsförluster för nästa steg i karriären för potentiellt framgångsrika forskare.

Nationell rörlighet

A främja nationell rörlighet är idag ett syfte med bidragsformen IPD och i denna studie har heller ingen effekt av bidraget på den nationella rörligheten kunnat konstateras. I en rapport om mobilitet konstaterar Vetenskapsrådet (Vetenskapsrådet, 2015) att den nationella rörligheten mellan olika lärosäten inom

Sverige är begränsad. Liksom i MORE3-undersökningen (IDEA Consult, WIFO and Technopolis, 2017) konstateras att Sverige jämfört med ett urval av starka forskningsnationer av liknande storlek har en lägre grad av mobilitet. Svaga karriärsystem och brister i rekryteringsförfarandet framstår som några av de viktigaste hindren för rörlighet, detta främst bland forskare som befinner sig i meriteringsstadiet. Hur den nationella rörligheten bäst främjas är dock en öppen fråga och olika möjligheter bör övervägas utöver förändringar i bidragsformen Internationell postdoktor.

Litteraturförteckning

- Bol, T., de Vaan, M., & van de Rijt, A. (2018). The Matthew effect in science funding. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 4887-4890.
- IDEA Consult. (2013). *MORE2 Final report*. European Commission.
- IDEA Consult, WIFO and Technopolis. (2017). *MORE3 study Final report*. European Commission.
- Vetenskapsrådet. (2015). *Svenska forskare mobilitet – en kunskapsöversikt*. Vetenskapsrådet.

Bilaga 1: Postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan

Inledning

I denna bilaga redovisas en undersökning av postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan. Postdoktorernas nationella rörlighet har också undersökts genom att studera i vilken utsträckning de är anställda vid det lärosäte som utfärdade deras doktorsexamen.

Syftet har varit att undersöka hur forskarkarriären och rörligheten utvecklas för de som beviljats stödformen Internationell postdok (IPD) samt för en kontrollgrupp. De första IPD-stöden beviljades 2012 och vi har kunnat följa deras karriär i högskolan fram till 2017 i SCB:s register över högskolans personal. Anställningsförhållandena för de som beviljades de stödformer som fanns tidigare, postdoktorsstipendium och bidrag till anställning som postdoktor i Sverige, har också undersökts (ansökningsåren 2005 till 2011), samt för en kontrollgrupp bestående av sådana som sökte postdoktorsstipendium men fick avslag.

Terminologin är komplicerad och för att undvika otympliga formuleringar kommer alla som ingår i undersökningen; beviljade, kontrollgrupp samt de som har avböjt; benämnas ”sökande” eller ”hela populationen”. Ibland benämns de också ”postdoktorerna”. Bidragsformen Bidrag till anställning som postdoktor i Sverige benämns postdoktor i Sverige. IPD står för Internationell postdok, och är den bidragsform som är det huvudsakliga föremålet för studien.

Metod

Metoden bygger på att hämta uppgifter om anställningsförhållanden för postdoktorerna från SCB:s register för ett, två, fyra och sex år efter ansökningsåret samt för ett, två, fyra och sex år efter doktorsexamensåret. I första hand har uppgift hämtats från registret över högskolans personal och i andra hand arbetsmarknadsregistret och i tredje hand folkbokföringen. Rörligheten undersöktes genom att hämta in uppgifter om anställningslärosäte i relation till lärosäte som utfärdade doktorsexamen (doktorsexamenslärosäte) på samma sätt som beskrevs i rapporten Rekrytering av forskare och lärare med doktorsexamen vid svenska lärosäten, som Vetenskapsrådet publicerade 2016. Också dessa uppgifter hämtades in för ett, två, fyra och sex år efter ansökningsåret och doktorsexamensåret. Resultatet har levererats till Vetenskapsrådet i form av sekretessprövade tabeller. Uppgift om doktorsexamensår bygger på den sökandes egna uppgifter i ansökan. För år 2017 finns uppgift om anställningsförhållanden i högskolan, medan uppgifter som hämtas från arbetsmarknadsregistret och folkbokföringen inte fanns tillgängliga vid studiens genomförande.

Den studerade populationen består av de som beviljades IPD åren 2012 till 2017 samt de som beviljades den tidigare stödformen postdoktorsstipendium för åren 2005-2011 samt kontrollgrupper bestående av individer som inte har fått någon ansökan om postdoktorstöd beviljad och inte heller andra större stöd från Vetenskapsrådet under samma år. De med lägst betyg eller rankning har inte tagits med. De som har sökt flera år och senare fått en ansökan beviljad ingår i gruppen beviljade. Vidare inkluderades som en jämförelsegrupp de som beviljades Bidrag till anställning som postdoktor i Sverige åren 2005 till 2011. Den studerade populationen är samma som i undersökningen om sökande och beviljade VR-stöd (bilaga 2). I enkätundersökningen (bilaga 3) ingår enbart sökande till stödformen IPD.

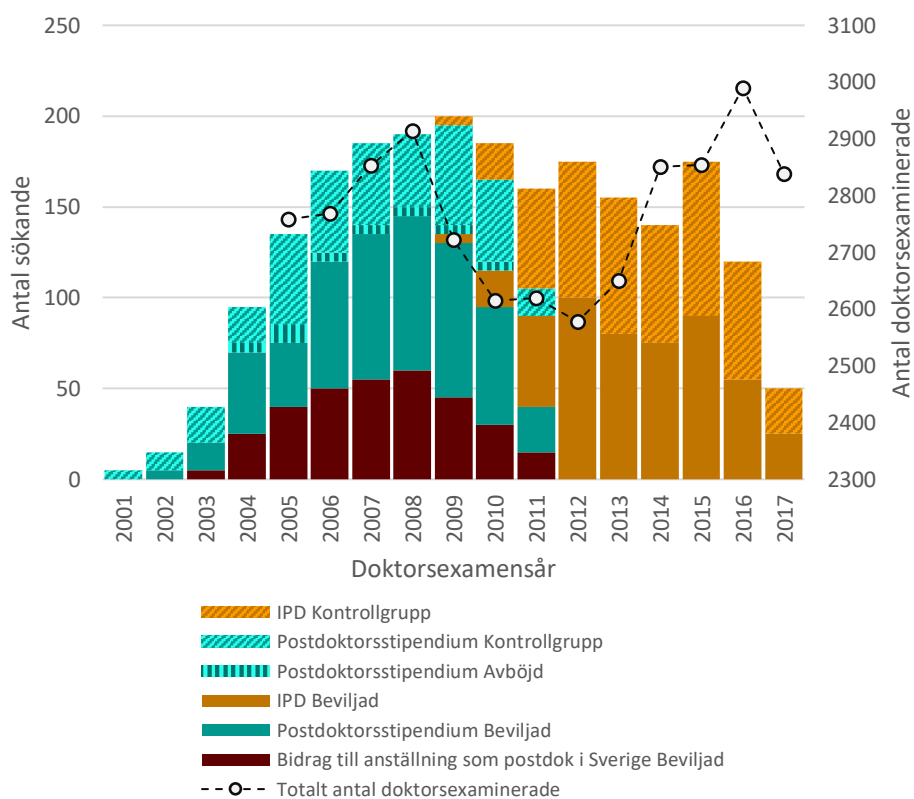
I tabellen nedan redovisas antalet individer som ingår i undersökningen. En relativt stor andel av de som beviljades ett postdoktorsstipendium avböjde bidraget, särskilt inom medicin och hälsa.

Tabell 1: Studiepopulation. Uppgifterna är avrundade till närmaste femtal.

Ämnesråd	Bidragsform	Beviljade			Kontrollgrupp			Avböjd		
		K	M	T	K	M	T	K	M	T
HS	IPD	75	70	140	65	75	140			
	Anställning som postdok i Sverige	55	35	95						
	Postdoktorsstipendium	35	55	90	40	45	85			
MH	IPD	75	75	150	75	75	150			
	Anställning som postdok i Sverige	75	45	120						
	Postdoktorsstipendium	130	105	240	80	55	135	15	15	35
NT	IPD	70	135	205	60	125	185			
	Anställning som postdok i Sverige	70	50	115	5	5	10			
	Postdoktorsstipendium	60	125	185	40	90	130	0	5	5

Studiepopulationen, som utgörs av alla som beviljades en postdoktorsansökan åren 2005 till 2017 består av individer med doktorsexamensår från 2001 till 2017.

Figuren nedan visar hur studiepopulationen fördelar sig på doktorsexamensår samt det totala antalet doktorsexamina i Sverige de aktuella åren (höger axel).

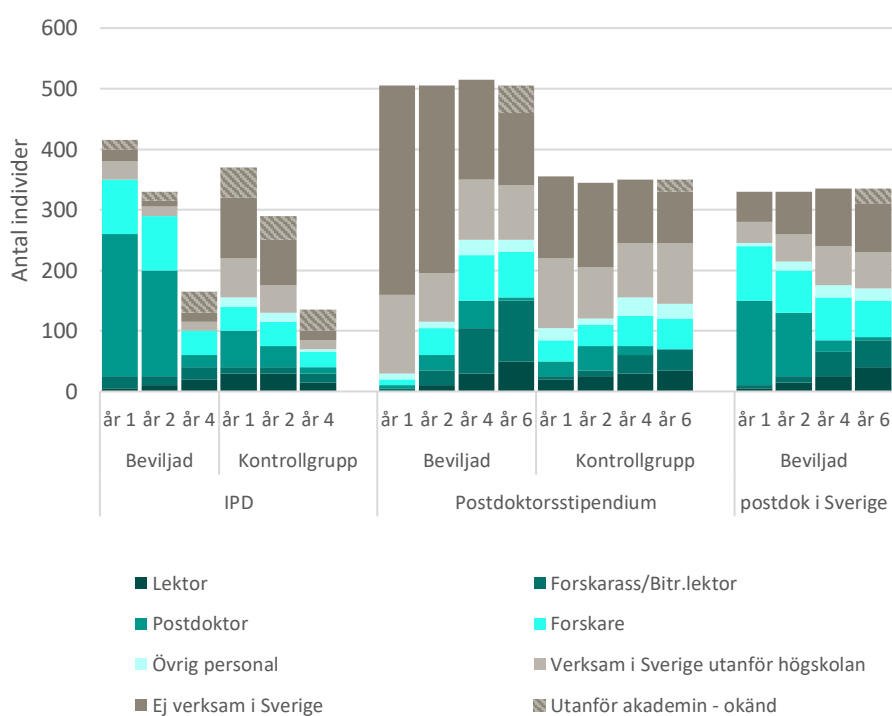
Figur 1: Hela studiepopulationen uppdelat på doktorsexamensår, beviljade och kontrollgrupp för de olika bidragsformerna. På höger axel visas det totala antalet doktorsexaminerade det aktuella året.

Antalet fördelade postdoktorstöd och antalet doktorsexaminerade följer varandra relativt väl och andelen beviljade postdoktorstöd uppgår till mellan tre och fem procent av de doktorsexaminerade i Sverige.

Resultat

Karriärutveckling efter ansökan

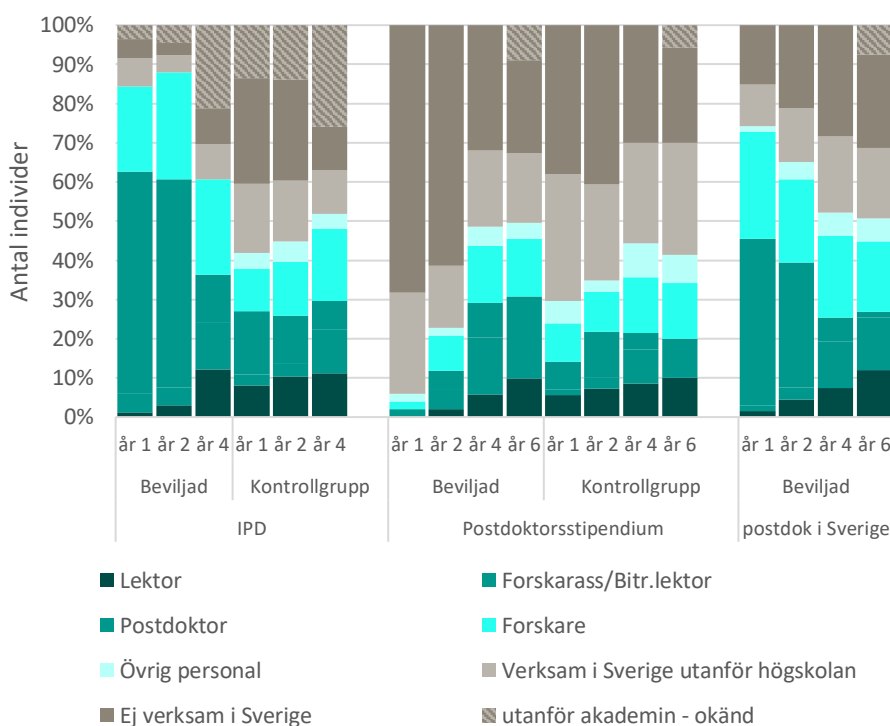
I figuren nedan framgår anställningsförhållandena ett till sex år efter ansökningsåret för de tre olika bidragsformerna. För postdoktor i Sverige redovisas ingen kontrollgrupp. För 2017 finns enbart uppgift om de som är anställda vid ett svenskt lärosäte. Övriga redovisas som "utanför akademien – okänd".

Figur 2: Anställningsförhållanden ett, två, fyra och sex år efter ansökningsåret för de tre bidragsformerna samt kontrollgrupperna.

Som syns i figuren ovan minskar antalet individer för vilka det finns uppgifter bland IPD-mottagarna och kontrollgruppen med ökande antal år efter utlysningensåret.

I figuren nedan visas den relativa fördelningen av anställningsförhållandena.

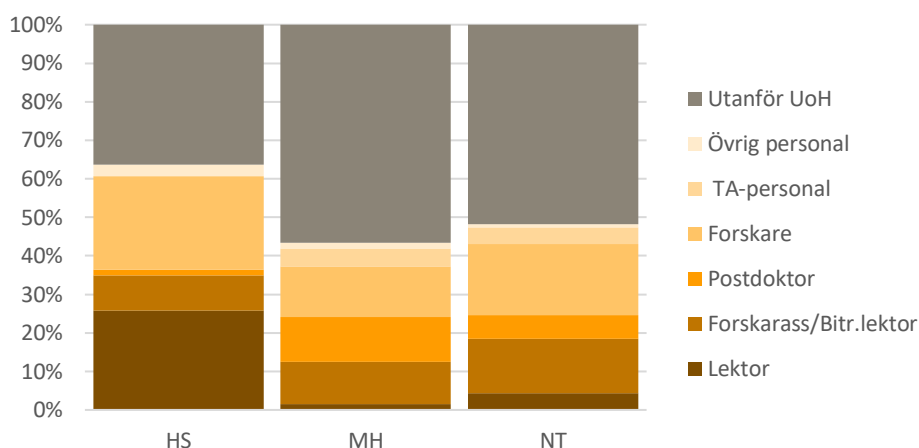

Figur 3: Relativ fördelning av anställningsförhållanden ett, två, fyra och sex år efter ansökningsåret för de tre bidragsformerna och kontrollgrupperna.

Från figuren kan det konstateras att nästan alla som beviljades IPD har, som väntat, en anställning i högskolan ett och två år efter ansökningsåret, eftersom bidragsformen kräver detta. Fyra år efter att de ansökte om medel, när stödet är avslutat för de flesta, är drygt 60 procent anställda i den svenska högskolan. I kontrollgruppen är omkring 40 procent anställda i högskolan de första åren, vilket sedan stiger till drygt 50 procent efter fyra år.

Eftersom stödformen postdoktorsstipendium är äldre kan dessa bidragmottagare följas upp till sex år efter ansökningsåret. De som beviljades postdoktorsstipendium var av naturliga skäl inte verksamma i den svenska högskolan året efter att de hade beviljats stöd. Successivt återkommer de dock och efter fyra och sex år har omkring 50 procent åter en anställning i högskolan. I kontrollgruppen är en högre andel anställda i den svenska högskolan ett och två år efter ansökningsåret, omkring 25–30 procent. Andelen av kontrollgruppen som är sysselsatta i den svenska högskolan ökar med tiden och fyra till sex år uppgår dessa till 40 till 35 procent. Det är dock i denna grupp som högst andel har lämnat den svenska högskolan för sysselsättning inom andra sektorer. Bland de som beviljades en anställning som postdoktor i Sverige är drygt 50 procent verksamma i högskolan fyra till sex år efter att de erhöll stödet.

I figuren nedan syns den relativa fördelningen av anställningskategorier för postdoktorerna fyra år efter ansökningsåret, uppdelat på de tre ämnesområdena humaniora och samhällsvetenskap (HS), medicin och hälsa (MH) samt naturvetenskap och teknik (NT). Figuren visar alla sökande, både beviljade och kontrollgrupperna för de olika stödformerna.

Figur 4: Relativ fördelning av anställningsförhållanden fyra år efter ansökningsåret för sökande till de tre bidragsformerna.

Knappt 65 procent av de sökande inom HS, knappt 45 procent inom MH och knappt 50 procent inom NT är fortsatt sysselsatta inom högskolan fyra år efter ansökningstillfället. Detta är genomgående något högre än genomsnittet för alla doktorsexaminerade enligt rapporten *Forskningens framtid! Karriärstruktur och karriärvägar i högskolan* som publicerades av Vetenskapsrådet 2015. Inom HS och NT är en högre andel av de som beviljades medel verksamma inom högskolan än kontrollgruppen, men skillnaden är mindre (ca tio procentenheter) än vad skillnaden mellan ämnesområdena. Inom MH syns inga större skillnader mellan beviljade och kontrollgruppen.

Inom MH är även där det stora flertalet av de som beviljades ett IPD-stöd anställda inom högskolan ett och två år efter ansökningsåret, främst som postdoktorer. I kontrollgruppen är det endast drygt 20 procent som är anställda i högskolan. Bland de som beviljades postdoktorsstipendium återkom ca 40 procent till högskolan medan drygt 20 procent inte är folkbokförda i Sverige. Det är ingen större skillnad jämfört med kontrollgruppen. Det är däremot betydligt färre i kontrollgruppen som har en anställning i högskolan, omkring 30 procent sex år efter ansökningstillfället. Även bland de som fick bidrag till anställning som postdoktor i Sverige är endast knappt 40 procent anställda i högskolan efter sex år.

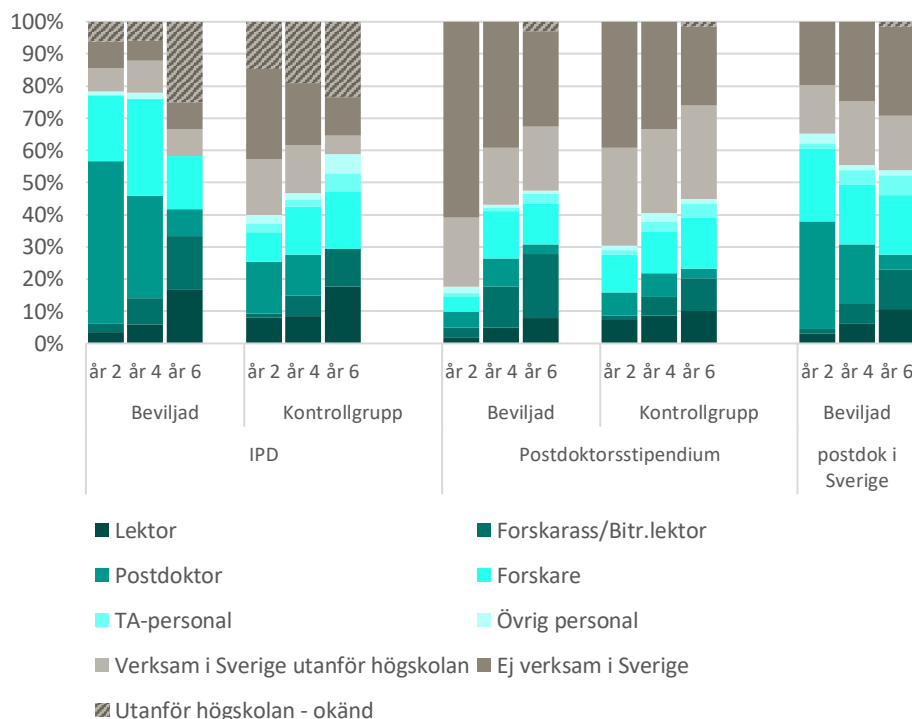
Män och kvinnor

Alla data har analyserats med avseende på skillnader mellan män och kvinnor. Dataunderlaget är emellertid relativt begränsat och det går inte att dra några större och säkra slutsatser, särskilt som det inte framkommer några större skillnader mellan män och kvinnors anställningsförhållanden. Några tentativa slutsatser är dock att en något större andel av de kvinnor som beviljades stöd vara verksamma utanför

högskolan efter fyra och sex år, jämfört med de män som beviljades stöd. Skillnaden är minst inom HS och lägre i kontrollgrupperna än bland de som beviljades stöd.

Karriärutveckling efter karriärålder – jämförelse med hela högskolans personal

För att kunna jämföra postdoktorernas karriärutveckling med hela högskolans personal visas i figuren nedan anställningsförhållandena två, fyra och sex år efter doktorsexamen.

Figur 5: Relativt fördelning av anställningsförhållanden för beviljade och kontrollgrupp för de tre bidragsformerna för två, fyra och sex år efter doktorsexamen.

Upp till fyra år efter doktorsexamen har det stora flertalet av IPD-mottagarna fortfarande ett löpande stöd och det kan konstateras från figuren att nästan 80 procent har en anställning inom den svenska högskolan. Efter sex år har detta sjunkit till knappt 60 procent. I kontrollgruppen var straxt under 40 procent anställda i högskolan efter två år, för att sedan öka och efter sex år var det drygt 50 procent. Med tiden jämnas alltså skillnaden till viss del ut mellan de beviljade och kontrollgruppen. Dataunderlaget är relativt begränsat, särskilt för IPD sex år efter doktorsexamen och uppgifterna bör tolkas med viss försiktighet. Mönstret är dock detsamma för postdoktorsstipendierna, med små skillnader mellan beviljade och kontrollgruppen, där dataunderlaget är bättre. Sex år efter doktorsexamen är andelen av de som sökte postdoktorsstipendium och som är verksamma i den svenska högskolan nära 45 procent för både de som beviljades medel och för kontrollgruppen. Bland de som beviljades postdoktor i Sverige är knappt 55 procent kvar sex år efter doktorsexamen. Till skillnad från de övriga bidragsformerna kunde denna sökas också av personer med en doktorsexamen från utlandet, vilket till viss del förklarar att många har lämnat Sverige efter avslutad bidragsperiod.

Bland de som har lämnat den svenska högskolan är en del verksamma i Sverige i andra sektorer än högskolan medan en del inte är yrkesverksamma i Sverige, de är antingen inte folkbokförda i landet eller så har de ingen förvärvsinkomst i Sverige. Det går inte att tolka uppgifterna för IPD eftersom vi saknar uppgifter för 2017. När det gäller postdoktorstipendierna var det en större andel av de som fick avslag som lämnade högskolesektorn för andra jobb i Sverige än bland de som fick sin ansökan beviljad.

Anställningsstruktur i högskolan

I figuren nedan visas anställningsstrukturen för de som är anställda inom högskolan fyra år efter doktorsexamen i hela studiepopulationen och för hela högskolans personal i motsvarande karriäråldersintervall (tre till fem år efter doktorsexamen).

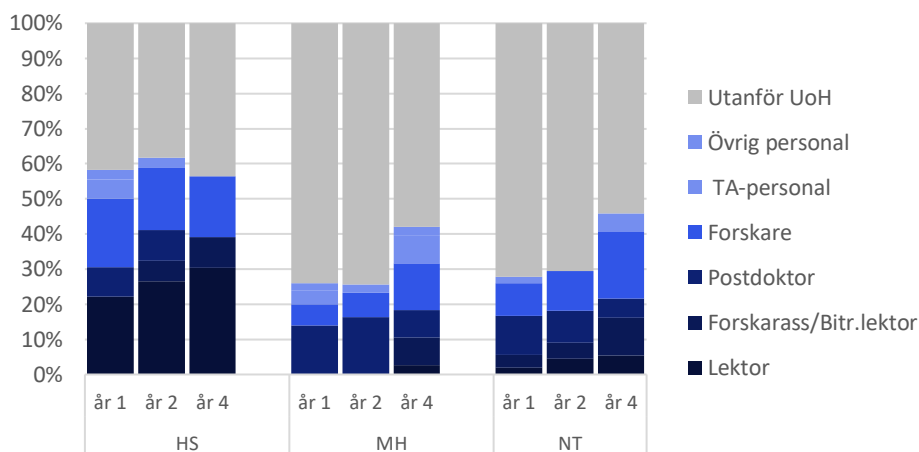
Figur 6: Anställningsstrukturen för sökande fyra år efter doktorsexamen och för hela högskolans forskande och undervisande personal⁶.

Från figuren kan vi konstatera att anställning som postdoktor och som forskare är vanligare bland de som har sökt Vetenskapsrådets olika postdoktorstöd jämfört med hela högskolans personal i motsvarande karriärålder. En något högre andel forskarassistenter/biträdande lektorer märks också medan en betydligt lägre andel har anställning som lektor.

⁶ Uppgifterna för hela högskolans personal i intervallet tre till fem år efter doktorsexamen, år 2014. Källa: Dataunderlaget till SOU2016:2

Kontrollgruppen

I figuren nedan visas anställningsförhållandena för kontrollgruppen av IPD och postdoktorstipendium ett, två och fyra år efter doktorsexamen uppdelat på ämnesområde.

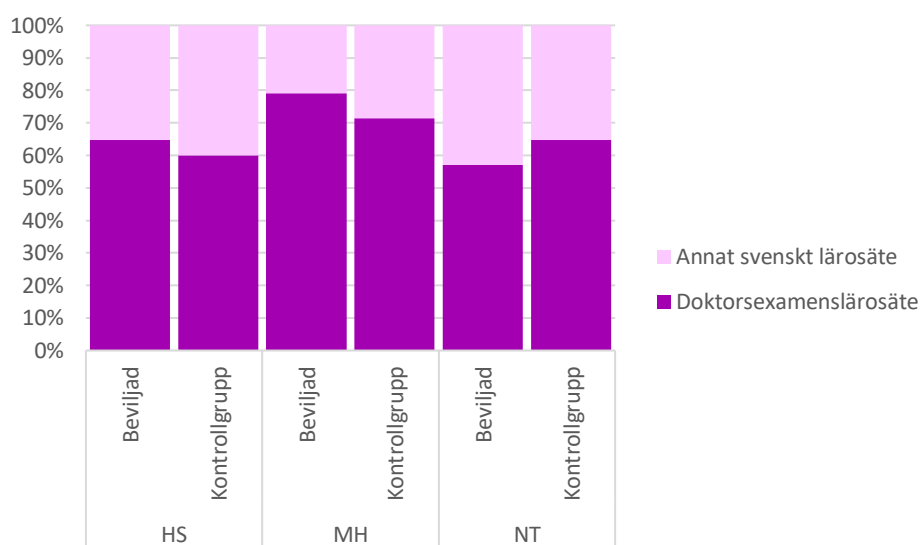
Figur 7: Relativ fördelning av anställningsförhållanden ett, två och fyra år efter ansökningsåret för kontrollgruppen till IPD och postdoktorstipendier uppdelat på ämnesområden.

Figuren visar att en relativt stor andel av de som har sökt med inte beviljats ett postdoktorstöd inom HS fortsatt är anställda inom högskolan, omkring 60 procent. Andelen är konstant mellan åren, medan det ökar inom både MH och NT. Inom MH är 25 procent anställda inom högskolan de första åren för att sedan öka till drygt 40 procent efter fyra år. Inom NT är trenden liknande, 30 procent är anställda i högskolan de första åren, för att efter fyra år öka till 45 procent.

Relativt många av de som fick avslag på sin ansökan till Vetenskapsrådet inom framförallt NT och MH har, som konstaterades ovan, genomfört en postdoktorstvistelse i annan försorg och återkommer sedan till den svenska högskolan. Andelen anställda sjunker återigen för år sex (visas ej i figuren) inom NT och MH, medan andelen ökar inom HS. Nästan 60 procent av kontrollgruppen inom HS hade en anställning inom högskolan sex år efter ansökningsåret.

Rörlighet

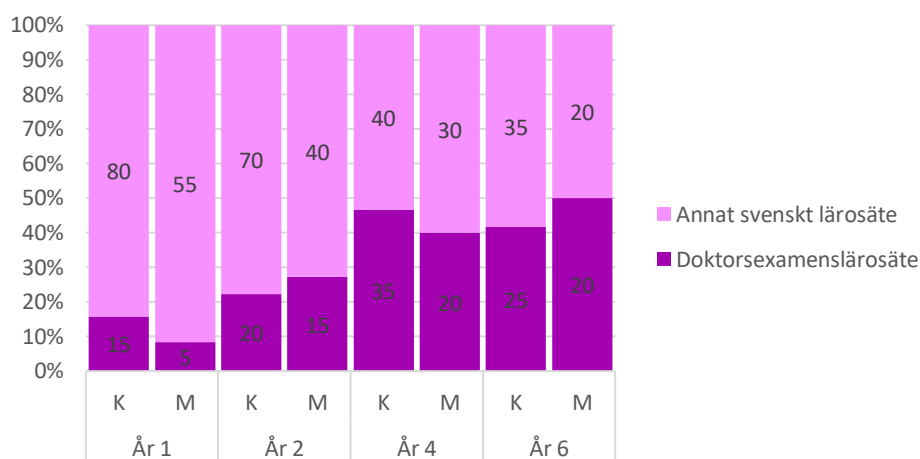
En fråga som ofta uppkommer är om postdoktorerna återvänder till samma lärosäte som de doktorerade vid, eller till ett annat svenskt lärosäte. I figuren nedan visas rörligheten för de beviljade IPD och postdoktorstipendierna som var verksamma inom högskolan fyra år efter ansökningsåret.

Figur 8: Andel av beviljade och kontrollgrupp för IPD och postdoktorstipendium som är anställda vid ett annat svenskt lärosäte respektive doktorsexamenslärosätet fyra år efter ansökningsåret, per ämnesområde.

Inom HS var omkring 65 procent kvar vid samma lärosäte som utfärdade deras doktorsexamen efter fyra år, medan det inom MH var knappt 80 procent och inom NT 58 procent. Rörligheten var något högre för kontrollgruppen inom HS och MH medan den var något lägre inom NT. Det bör dock understrykas att uppgifterna är mycket osäkra på grund av det begränsade dataunderlaget. Beräknas genomsnittet för alla ämnesområden är drygt 65 procent av både beviljade och kontrollgruppen kvar vid det lärosäte som utfärdade doktorsexamen ("samma"). Skillnaderna mellan män och kvinnor är små och inte signifikanta.

Bidrag till anställning som postdoktor i Sverige hade hårda krav på nationell rörlighet i utlysningen och rörligheten är också hög de första åren efter beviljat bidrag, vilket syns i figuren nedan. Figuren visar beviljade bidrag till personer med svensk doktorexamen som är verksamma vid ett svenskt lärosäte.

Figur 9: Andel av de som beviljades bidrag till anställning som postdoktor i Sverige som var anställda vid doktorexamenslärosätet respektive ett annat svenskt lärosäte ett, två, fyra och sex år efter doktorexamen, män och kvinnor.

De första åren är av naturliga skäl huvuddelen anställda vid ett annat svenskt lärosäte, men fyra år efter doktorexamen är nästan hälften anställda vid det lärosäte som utfärdade deras doktorexamen. Som framgår av figuren syns inga stora skillnader mellan män och kvinnor.

Jämförelse med högskolans personal

I tabellen nedan syns rörligheten fyra år efter doktorexamen för de som sökte bidragsformerna IPD och postdoktorstipendium och som är kvar i den svenska högskolan.

Tabell 2: Antal och andel av sökande till IPD och postdoktorsstipendium som är anställda vid det lärosäte som utfärdade deras doktorsexamen fyra år efter disputationen.

		Samma lärosäte	Annat svenskt lärosäte	Andel samma lärosäte
IPD	Beviljad	120	65	65 %
	Kontrollgrupp	75	30	71 %
Postdoktorsstipendium	Beviljad	155	70	69 %
	Kontrollgrupp	85	55	61 %

Drygt 30 procent av de som är verksamma i högskolan fyra år efter doktorsexamen är anställda vid ett annat lärosäte än det som utfärdade deras doktorsexamen. I jämförelse med de som erhöll postdoktor i Sverige, där det var ett krav att postdoktorsperioden skedde vid ett annat lärosäte, är rörligheten låg.

I tabellen nedan visas rörligheten för hela högskolans personal i de relevanta anställningskategorierna.

Tabell 3: Andel av de anställda med svensk doktorsexamen som är anställda vid det lärosäte som utfärdade doktorsexamen för olika personalkategorier i högskolan, år 2014.⁷

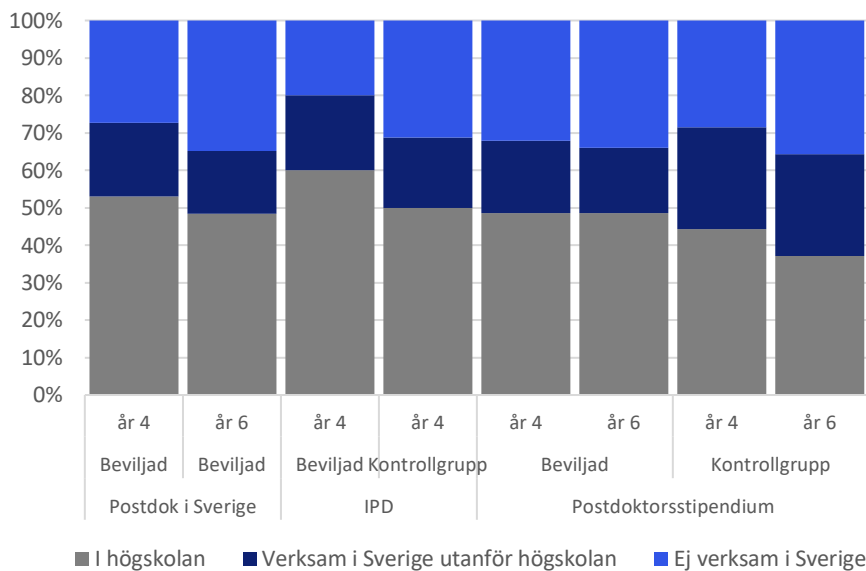
Anställningskategori	Andel anställda vid doktorsexamenslärosätet
Lektor	58 procent
Fo.ass/bitr. lektor	73 procent
Postdoktor	67 procent
Forskare	71 procent

Rörligheten för postdoktorerna ligger på samma nivåer som för högskolans personal i motsvarande anställningskategorier. Rörligheten är något högre för lektorer i genomsnitt, men de lektorer som omfattas av denna undersökning har en betydligt lägre karriärålder än genomsnittet. Som tidigare konstaterats är skillnaden mellan män och kvinnor mycket liten.

⁷ Från rapporten Rekrytering av forskare och lärare med doktorsexamen vid svenska lärosäten, Vetenskapsrådet, 2016

Brain drain

I det här avsnittet belyses frågan om i vilken utsträckning postdoktorerna lämnar Sverige. I figuren nedan visas sysselsättningen fyra och sex år efter utlysningåret, uppdelat på verksam i högskolan i Sverige, verksam i Sverige utanför högskolan samt ej verksam i Sverige.

Figur 1: Andel av postdoktorerna som har lämnat högskolan och som är verksamma i andra samhällssektorer respektive som är inte är verksamma i Sverige.

I alla grupper utom de som har beviljats en IPD är drygt 30 procent inte verksamma i Sverige. En något högre andel av de som fick avslag förefaller ha lämnat Sverige jämfört med de som sin ansökan beviljad, skillnaderna är dock relativt små. Med de data som fanns tillgängliga för IPD-mottagarna vid studiens genomförande förefaller de som beviljats en IPD att etablera sig i Sverige i högre utsträckning, men det behöver följas upp, eftersom det endast är en årskull som omfattas av denna studie.

En relativt stor andel, mellan 17 och 27 procent av postdoktorerna, lämnar högskolan för en anställning i andra sektorer i Sverige. Högst andel är det bland de som sökte postdoktorstipendium.

Diskussion och slutsatser

Undersökningen visar att en högre andel av de som beviljades postdoktorsmedel är kvar i högskolan, jämfört med de respektive kontrollgrupperna. Skillnaden är dock relativt liten, omkring tio procentenheter. Mönstren följer de som vi har sett i andra studier; att en högre andel av postdoktorerna är kvar i högskolan inom humaniora och samhällsvetenskap, och lägst andel i medicin och hälsa. En ganska stor andel av postdoktorerna förefaller ha lämnat Sverige för en karriär utomlands. Bland de som beviljats en IPD uppskattas andelen till omkring tjugo procent från undersökningen

av postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan. Som tidigare påpekats bygger dessa uppgifter på ett relativt litet antal svar.⁸

Bland de som söker medel och i ännu högre grad bland de som beviljas medel, är karriärstrukturen mer forskningsinriktad än hur det ser ut för hela högskolans personal. En något högre andel av de som beviljades postdoktorsstipendium har en meriteringsanställning som forskarassistent/biträdande lektor, vilket antyder att de befinner sig som grupp betraktat i en mer forskningsinriktad karriär än jämfört med sina kollegor. Skillnaderna är dock ganska små.

Sysselsättningen för kontrollgrupperna år ett och två efter ansökningsåret antyder att en viss del av dem har varit utomlands med finansiering från andra källor, för att sedan åter etablera sig i Sverige.

Det är viktigt att komma ihåg att det finns omvärldsfaktorer som spelar in, när utfallet för de tre studerade bidragsformerna jämförs. Till exempel kan den kraftiga ökningen av forskningsmedel som har tillförts högskolan sedan 2008 påverka möjligheterna för postdoktorer att få anställning efter avslutad postdoktor. Det kan också påverka genom att incitamenten att söka bidrag för postdoktorsvistelse utomlands minskar om det finns anställningar och forskningsstöd att söka på hemmaplan.

Sammantaget konstaterar vi att Vetenskapsrådets stöd till nytexaminerade forskare är mycket viktigt för att ge förutsättningar för en forskarkarriär i högskolan. Emellertid slutar en avsevärd andel av de som beviljats postdoktorstöd i högskolan inom fyra till sex år. Vi konstaterar att också andra faktorer också spelar in, bland annat förutsättningarna för att få forskningsstöd i nästa karriärsteg som ung forskare, men även förutsättningarna för att hitta attraktiva anställningar i högskolan, liksom arbetsmarknaden utanför högskolan.

⁸ uppgifterna bygger på endast en årgång av IPD-mottagare, utlysningssåret 2012

Bilaga 2: Postdoktorernas fortsatta ansökningar hos Vetenskapsrådet

Inledning

I denna bilaga redovisas undersökningen om postdoktorernas fortsatta ansökningar till Vetenskapsrådet. Postdoktorerna används som benämning på hela den studerade populationen, och består av fem grupper: beviljade i utlysningarna om Internationell postdoktor, postdoktorsstipendium samt anställning som postdoktor i Sverige samt kontrollgrupper till de två första stödformerna. De har studerats med avseende på antal ansökningar om forskningsmedel till Vetenskapsrådet samt antal beviljade ansökningar.

Syftet är att undersöka i vilken utsträckning postdoktorsstödet har bidragit till att forskaren utvecklade självständighet och vetenskapliga kompetens, och därmed blev konkurrenskraftig i Vetenskapsrådets utlysningar.

Metod

I denna undersökning har data från VR:s databas Prisma använts och den är baserad på samma population som postdoktorernas fortsatta karriär i högskolan (bilaga 1). Dataunderlaget består sammanlagt av 1276 beviljade postdoktorer (stödformerna IPD, postdoktorsstipendium och anställning som postdoktor i Sverige samt 848 som fick avslag, uppdelade på två kontrollgrupper (IPD och postdoktorsstipendium). Kontrollgrupperna består av personer som sökte de respektive bidragsformerna men som inte fick någon ansökan beviljade. Ett flertal personer har sökt fler än en gång. De som fick en ansökan beviljad ingår endast i gruppen beviljade, medan de som fick avslag ingår i kontrollgruppen, med det senaste ansökningsåret. De lägst rankade ansökningarna i varje utlysningssomgång har tagits bort. Sammantaget består dataunderlaget av 2124 unika personer, se

I denna undersökning redovisas ansökningsmönstret samlat för beviljade postdoktorer i alla tre stödformer samt på motsvarande sätt för kontrollgrupperna, eftersom dataunderlagen annars blir allt för bristfälliga.

Antalet ansökningar om forskningsmedel i utlysningar som gäller andra bidragsformer än postdoktor, åren efter att de ansökte om postdoktorstöd hos Vetenskapsrådet, har undersökts med avseende på antal ansökningar och antal beviljade ansökningar. Resultatet har analyserats med avseende på de olika grupperna (stödform och kontrollgrupper) kön och ämnesområde. De ämnesområden som inkluderats i studien är naturvetenskap och teknik (NT), medicin och hälsa (MH) samt sammanslagningen humaniora och samhällsvetenskap (HS) och utbildningsvetenskap (U), som benämns HSU. I nedanstående tabell är antalet

beviljade postdoktorer något färre än det totala antalet beviljade bidrag som redovisas i huvudrapporten, sidan 10. Det beror på att bidrag kan ha avböjts eller återlämnats samt att det i vissa fall saknas tillräckliga uppgifter för att kunna genomföra analysen. Bortfallet är relativt litet, en till två personer per år.

Tabell 1 Antal individer som ingår i studien, alla ämnesområden (NT, MH och HSU) uppdelat per år.

År	Beviljade	Kontrollgrupp	Totalsumma
2005	87	69	156
2006	82	35	117
2007	113	63	176
2008	128	28	156
2009	148	41	189
2010	134	72	206
2011	102	52	154
2012	77	76	153
2013	81	87	168
2014	82	74	156
2015	81	66	147
2016	81	81	162
2017	80	104	184
Totalt	1276	848	2124

I Tabell 2 framgår könsfördelningen bland de beviljade och i kontrollgruppen för de olika ansökningsåren. Notera att en individ endast räknas med det senaste året denne ansökte om postdoktorstöd. Fördelningen mellan kvinnor och män bland de beviljade är ganska jämn då 45 procent är kvinnor och 55 procent män. I kontrollgruppen är skillnaden lika stor, 44 procent kvinnor mot 56 procent män.

Tabell 2 Dataunderlagets fördelning kvinnor/män bland de beviljade och i kontrollgruppen.

År	Beviljade		Kontrollgrupp	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
2005	41%	59%	55 %	45 %
2006	46%	54%	66 %	34 %
2007	52%	48%	51 %	49 %
2008	48%	52%	39 %	61 %
2009	45%	55%	27 %	73 %
2010	47%	53%	39 %	61 %
2011	43%	57%	40 %	60 %
2012	38%	62%	45 %	55 %
2013	43%	57%	43 %	57 %
2014	43%	57%	47 %	53 %
2015	46%	54%	47 %	53 %
2016	48%	52%	32 %	68 %
2017	45%	55%	45 %	55 %
Totalt	45%	55%	44 %	56 %

Inom ämnesområdena är variationen mellan könen större, i NT är fördelningen kvinnor/män bland de beviljade 34 procent respektive 66 procent vilket kan jämföras med MH där fördelningen är 54 procent kvinnor respektive 46 procent män. HSU ligger närmare en jämn fördelning bland de beviljade med 53 procent och 47 procent för kvinnor respektive män. Dataunderlagets fördelning med avseende på kön i de olika ämnesområdena redovisas i Tabell 3.

Tabell 3 Antal kvinnor och män i de olika ämnesområdena. HSU är HS plus utbildningsvetenskap, år 2005 till 2017.

ÄRK	Beviljade		Kontrollgrupp	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
NT	34%	66%	33 %	67 %
MH	54%	46%	54 %	46 %
HSU	53%	47%	48 %	52 %

De bidragsformer som ingår i undersökningen är Anställning som forskarassistent (FoAss), Internationell Postdoktor, Bidrag till framstående forskare, Rådsprofessor och olika typer av projektbidrag. Exempel på utlysningar som inte ingår är Rambidrag, Bidrag till konferens/språkgranskning och Nätverksbidrag. De olika bidragsformerna har ändrats något under tidsperioden som undersöks då olika varianter antingen har försvunnit och/eller tillkommit. En av de större förändringarna inträffade 2011 då möjligheten att söka Anställning som

forskarassistent försvann och ersattes av projektbidrag unga forskare. Dessa två bidragsformer hade ett antal olika randvillkor, exempelvis kunde man söka Anställning som forskarassistent upp till fem år efter disputation medan ansökningstiden till bidraget unga forskare hade ett tidsfönster på upp till sju år efter disputation. Unga forskare infördes år 2011 och hade då ett stort söktryck. I Tabell 4 redovisas de stödformer som söktes i störst utsträckning det aktuella året.

Tabell 4 De relevanta utlysningarna med högst söktryck per år.

År	Flest ansökningar av beviljade o. kontrollgrupp	Näst flest ansökningar	Totalt antal ansökningar
2006	Projektbidrag (16)	FoAss (11)	47
2007	Anst. som FoAss (59)	Projektbidrag (28)	127
2008	Anst. som FoAss (68)	Projektbidrag (55)	172
2009	Anst. som FoAss (88)	Projektbidrag (79)	265
2010	Anst. som FoAss (92)	Projektbidrag (87)	302
2011*	Projektbidrag Unga forskare (172)	Projektbidrag (58)	308
2012	Projektbidrag Unga forskare (155)	Projektbidrag (55)	298
2013**	Projektbidrag Unga forskare (153)	Projektbidrag (83)	380
2014	Projektbidrag - Unga forskare (148)	Projektbidrag (105)	321
2015***	Projektbidrag (328)	International Career Grant (24)	400
2016****	Projektbidrag (236)	Etableringsbidrag (119)	456
2017	Projektbidrag (258)	Etableringsbidrag (120)	444

*Bidragsformen Projektbidrag unga forskare utlystes för första gången och forskarassistent hade tagits bort

**Framstående yngre forskare utlystes för första gången

***Projektbidrag unga forskare utlystes inte längre, inte heller Framstående yngre forskare

****Etableringsbidrag utlystes för första gången

Åren 2007 till 2010 var den populäraste stödformen efter postdoktorsperioden anställning som forskarassistent för att från och med 2011 vara projektbidrag unga forskare (som dock inte utlystes inom humaniora och samhällsvetenskap). Från 2015 och framåt är vanliga projektbidrag den mest sökta bidragsformen följt av etableringsbidrag.

Antal försök innan beviljande

Här undersöks hur många gånger en person i genomsnitt söker innan personen blir beviljad.

Variationen mellan åren är ganska stor men i genomsnitt i vår studiepopulation har 25 procent av de som blir beviljade redan sökt och fått avslag, minst en gång tidigare. De beviljade har i medeltal lämnat in 1,5 ansökningar innan beviljande. Från 2011 till 2012 minskade antalet beviljade med närmare 50 personer vilket kan ha att göra med att bidragsformen projektbidrag unga forskare ersatte Anställning som forskarassistent.

Tabell 5 Antal beviljade, andel beviljade som har sökt tidigare samt antal ansökningar per beviljad (genomsnitt) uppdelat per år.

År	Antal beviljade	Andel beviljade som sökt tidigare	Antal ansökningar per år och per sökande
2005	87	21%	1,11
2006	82	38%	1,65
2007	113	19%	1,48
2008	128	40%	1,63
2009	148	20%	1,63
2010	134	19%	1,48
2011	102	18%	1,72
2012	77	19%	1,4
2013	81	23%	1,53
2014	82	37%	1,43
2015	81	36%	1,41
2016	81	23%	1,32
2017	80	20%	1,31

Antal ansökningar för de beviljade och för kontrollgruppen

Beviljade postdoktorer och kontrollgrupperna lämnar ungefär in lika många ansökningar per person och år. De beviljade lämnar i medeltal in 0,1 nya ansökningar inom ett år, 0,8 ansökningar inom tre år samt 1,5 ansökningar inom fem år. Motsvarande siffror för kontrollgruppen är 0,3-, 0,8- och 1,3 ansökningar. Att kontrollgruppen efter ett år söker något mer än de beviljade är inte överraskande då personerna där i större utsträckning än de beviljade söker finansiering. Efter fem år är situationen den omvända och de beviljade postdoktorerna söker något mer frekvent än de i kontrollgruppen. Detta är inte helt oväntat då postdoktoralaperioden

ofta är tre år och personer som fått/haft detta troligtvis påbörjar nya ansökningar sent-, i slutet- eller efter denna period.

Noterbart är dock att skillnaden är väldigt liten och knappast signifikant.

Andel av beviljade postdoktorer och kontrollgruppen som söker igen

Män och kvinnor

Totalt sett ansöker 62 procent av de beviljade postdoktorerna forskningsmedel hos Vetenskapsrådet minst ytterligare en gång inom en tidsperiod av minst tre år. Bland männen är det 61 procent och bland kvinnor 62 procent. I kontrollgruppen är andelen något lägre, straxt under 50 procent, 53 procent för männen och 43 procent för kvinnor. Resultatet pekar på att de som har blivit beviljade ett postdoktorstöd söker forskningsmedel igen i större utsträckning än vad kontrollgruppen gör. Kvinnor söker i mindre utsträckning än vad männen gör och skillnaden är som störst i kontrollgruppen.

I nästa steg undersöktes i vilken utsträckning de beviljade postdoktorerna samt kontrollgruppen beviljades bidrag när de sökte igen. Omkring 23 procent av de beviljade postdoktorerna, som söker igen, blir beviljade minst en gång. Detta kan jämföras med kontrollgruppen där endast 13 procent av de som söker igen blir beviljade vid en senare ansökan. Även här märks en skillnad mellan män och kvinnor, där en högre andel av männen blir beviljade, 27 procent jämfört med 18 procent av kvinnorna. För kontrollgruppen är beviljandegraden vid senare ansökan betydligt lägre men här syns ingen skillnad mellan könen.

Sammantaget kan det alltså konstateras att de som redan beviljats ett postdoktorsbidrag har betydligt högre möjligheter att beviljas vid en senare ansökan om forskningsmedel. Det är emellertid en skillnad mellan män och kvinnor där kvinnornas ansökningar beviljas i lägre utsträckning.

Det bör noteras att siffrorna, generellt sett, går ner åren 2013-2014. Detta beror på att personer här, både beviljade och i kontrollgruppen, har fått färre år på sig att ansöka igen jämfört med personer från tidigare år. För att inte förlora viktig data har vi genomgående använt avgränsningen minst tre år efter ansökningsåret för postdoktorstödet.

Tabell 6a Andel av beviljade som söker igen samt andel av dessa som blir beviljade.

År	Beviljade som söker igen			Beviljade som blir beviljade igen		
	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt
2005	78%	53%	68%	51%	14%	36%
2006	50%	84%	66%	11%	29%	20%
2007	72%	69%	71%	43%	20%	31%
2008	78%	72%	75%	28%	23%	26%
2009	69%	52%	61%	32%	15%	24%
2010	61%	49%	55%	23%	27%	25%
2011	69%	68%	69%	24%	34%	28%
2012	67%	52%	61%	25%	3%	17%
2013	17%	97%	52%	17%	6%	12%
2014	32%	23%	28%	6%	9%	7%
Totalt	61%	62%	62%	27%	19%	23%

Tabell 6b Andel av kontrollgruppen som söker igen samt andel av dessa som blir beviljade.

År	Andel av kontrollgrupp som söker igen			Andel av kontrollgrupp som blir beviljade		
	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt
2005	77 %	63 %	70 %	21 %	38 %	29 %
2006	33 %	52 %	46 %	50 %	25 %	31 %
2007	58 %	38 %	48 %	39 %	33 %	37 %
2008	59 %	73 %	64 %	30 %	25 %	28 %
2009	53 %	36 %	49 %	25 %	25 %	25 %
2010	57 %	32 %	47 %	32 %	22 %	29 %
2011	55 %	48 %	52 %	0 %	50 %	19 %
2012	43 %	53 %	48 %	47 %	21 %	34 %
2013	71 %	30 %	54 %	18 %	14 %	17 %
2014	23 %	18 %	21 %	11 %	17 %	13 %
Totalt	53 %	43 %	49 %	14 %	12 %	13 %

Andel av beviljade postdoktorer och kontrollgruppen som söker igen

Per ämnesområde

Undersöks andelen av de beviljade postdoktorerna och kontrollgruppen som söker forskningsmedel igen med avseende på ämnesområde framträder ingen större skillnad. Bland de beviljade som söker igen skiljer det sig nästan inget åt mellan ämnesområdena då 55 – 60 procent av de beviljande inom humaniora och samhällsvetenskap, naturvetenskap och teknik samt medicin och hälsa söker igen. För kontrollgruppen är spridningen mellan ämnesområdena något större. Drygt hälften av personerna i kontrollgruppen från HSU söker igen medan motsvarande siffra för NT är 50 procent. Ämnesområdet MH särskiljer sig något då endast 43 procent av personerna i kontrollgruppen söker igen. Detta återspeglar sig också i beviljandegraden för nya ansökningar i de olika ämnesområdena.

Andelen av de beviljade postdoktorerna som får en senare ansökan om forskningsmedel beviljad är i stort sett lika i alla tre ämnesområden, 22-27 procent. Även i kontrollgruppen märks inga stora skillnader mellan ämnesområdena, mellan 11 och 14 procent fick sina ansökningar om forskningsmedel beviljade, med lägst andel beviljade ansökningar inom MH.

Tabell 7a Andel av beviljade och kontrollgrupp som söker igen samt hur stor andel av dessa som blir beviljade.

År	Beviljade som söker igen			Beviljade som blir beviljade igen		
	NT	MH	HSU	NT	MH	HSU
2005	58%	68%	100%	34%	37%	36%
2006	61%	83%	47%	5%	21%	53%
2007	74%	87%	44%	35%	34%	22%
2008	73%	56%	92%	23%	16%	92%
2009	63%	59%	65%	31%	19%	23%
2010	53%	50%	69%	24%	24%	27%
2011	60%	92%	64%	19%	48%	28%
2012	52%	65%	68%	22%	16%	11%
2013	15%	8%	11%	15%	8%	11%
2014	33%	15%	35%	6%	8%	9%
Totalt	55%	60%	57%	22%	23%	27%

Tabell 7b Andel av kontrollgrupp som söker igen samt hur stor andel av dessa som blir beviljade.

År	Söker igen			Blir beviljade		
	NT	MH	HSU	NT	MH	HSU
2005	86 %	63 %	68 %	21 %	22 %	18 %
2006	27 %	50 %	63 %	9 %	13 %	25 %
2007	33 %	45 %	69 %	17 %	17 %	25 %
2008	69 %	67 %	50 %	19 %	17 %	17 %
2009	45 %	53 %	50 %	15 %	5 %	50 %
2010	53 %	38 %	40 %	14 %	13 %	20 %
2011	63 %	47 %	44 %	11 %	13 %	6 %
2012	45 %	40 %	58 %	28 %	12 %	8 %
2013	68 %	36 %	62 %	16 %	0 %	15 %
2014	19 %	5 %	33 %	0 %	0 %	7 %
Totalt	50 %	43 %	54 %	15 %	11 %	14 %

Vanligaste bidragsform att söka för en redan beviljad

De som beviljats ett postdoktorbidrag söker främst projektbidrag följt av projektbidrag unga forskare. Detta är inte överraskande då projektbidrag är en bidragsform som har funnits under hela tidperioden och som har varit tillgänglig för sökande inom alla ämnesområden. Några bidragsformer som endast varit med under en begränsad period är projektbidrag unga forskare (2011-14), Bidrag till framstående yngre forskare (2013-15) samt Anställning som forskarassistent (2007-2010). De tio bidragsformerna med flest ansökningar från de som beviljats postdoktorbidrag för respektive ämnesområde visas i Tabell 9. I Tabell 9 syns att NT och MH har en väldigt likvärdig sökprofil, dvs att forskare inom de ämnesområdena söker ungefär samma bidragsformer. Däremot avviker ämnesområdet HSU en del från de övriga genom att 80 procent av alla ansökningar från tidigare beviljade postdoktorer inom HSU går till projektbidrag medan exempelvis endast 1 procent söker Anställning som forskarassistent. Dessa skillnader beror på bidragsformernas utformning då projektbidrag unga forskare endast utlystes inom NT och MH, medan anställning som forskarassistent inte utlystes för alla år inom HSU.

Tabell 8 De tio bidragsformerna med flest ansökningar under perioden 2005-17 från beviljade postdoktorer inom de olika ämnesområdena.

Bidragsform	NT	MH	HSU	Totalt	Period
Projektbidrag	28 %	28 %	80 %	840	2005-17
Projektbidrag - Unga forskare	31 %	29 %	-	510	2010-14
Anställning som forskarassistent	10 %	12 %	1 %	193	2005-10
Återvändarbidrag	11 %	11 %	-	181	2008-14
Etableringsbidrag	11 %	8 %	-	166	2016-17
Bidrag till framstående yngre forskare	3 %	3 %	2 %	58	2013-15
Konferensbidrag	1 %	0 %	5 %	31	2008-14
Projektbidrag forskarassistent	2 %	2 %	-	29	2007-10
Bidrag till anställning som forskare på halvtid i klinisk miljö	-	2 %	-	19	2012-17
Resebidrag	1 %	-	2 %	14	2006-10

Bilaga 3: Postdoktorernas upplevelse av stödet

Inledning

I denna bilaga redovisas resultaten av en enkätundersökning riktad till forskare som beviljades Vetenskapsrådets stöd till internationell postdoktor åren 2012 – 2017 samt en kontrollgrupp bestående av unga forskare som sökte stödet, men som inte beviljades. Genom enkäten undersöktes de sökandes uppfattning om stödet, med utgångspunkt i bidragsformens syfte.

Metod

Enkäten bestod av totalt 49 frågor med delfrågor, samt ett antal fritextsvar. Frågorna handlar om motiv för att söka stödet, och om förväntningarna infriades. Vidare undersöktes hur väl stödet fungerade med avseende på stödperiod, anställning, lön och andra förmåner med mera.

Enkäten skickades som en länk till 931 unika personer. Mailadresserna till respondenterna identifierades genom ansökningsdatabasen Prisma. Totalt sett svarade 427 personer på enkäten vilket ger en svarsfrekvens på 46 procent, 62 av de beviljade och 30 procent i kontrollgruppen. Män och kvinnor svarade på enkäten i lika stor utsträckning.

Tabell 1 Sammanfattning av antal utskickade enkäter och antal svar

	Mottog enkäten			Besvarande enkäten		
	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt
Alla	532	395	927	246	180	427
Beviljade	261*	197**	458	163	120	284
Kontrollgrupp	271	198	469	83	60	143

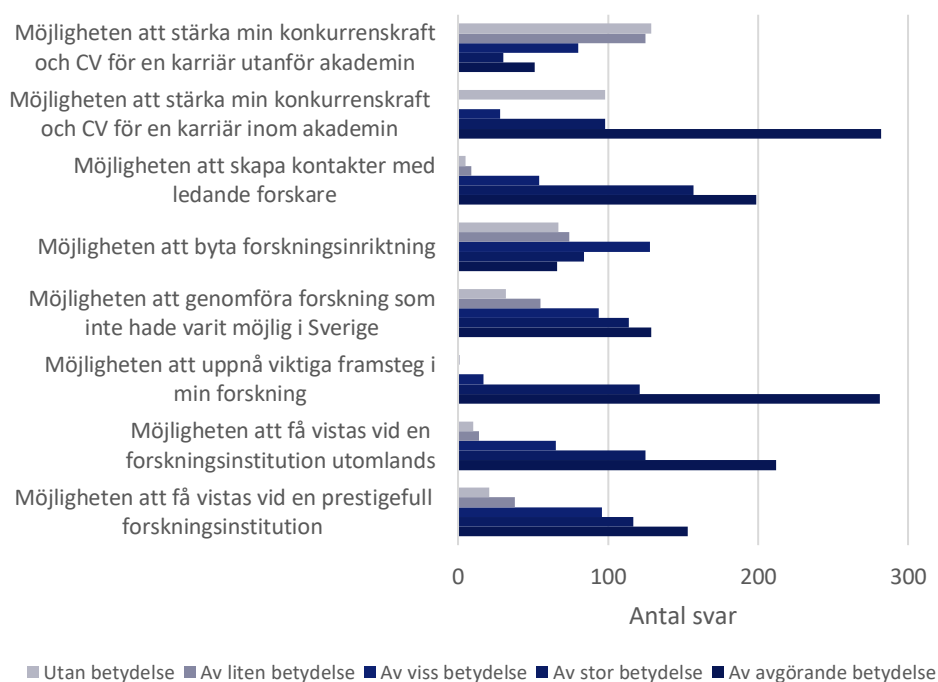
*av dessa 261 beviljade personer avböjde 13 personer sitt bidrag. **av dessa 197 personer avböjde 10 personer sitt bidrag och en person avbröt sitt pågående projekt.

De svarande fördelar sig enligt följande på ämnesområde: humaniora (68), medicin och hälsa (113), naturvetenskap (150), samhällsvetenskap (61), teknik (20), övrigt (15). Av de som beviljats uppgav 34 procent att de hade genomfört hela IPD-perioden, 7 procent att de hade avbrutit den i förtid (eller inte påbörjat stödet) och 59 procent att det pågick fortfarande. Enkätundersökningen genomfördes under september/oktober 2018.

Resultat

Skäl för att ansöka om IPD-bidrag

I figuren nedan visas hur respondenterna har bedömt olika skäl för att ansöka om IPD-bidrag.

Figur 1: Skäl för att ansöka om Vetenskapsrådets IPD-bidrag

Omkring 95 procent angav att det var av avgörande eller stor betydelse för att uppnå viktiga framsteg i sin forskning som de sökte Vetenskapsrådets IPD. Att skapa kontakter med ledande forskare och att vistas vid en forskningsinstitution utomlands ansågs vara viktigt av omkring 80 procent av de sökande. Mer än 75 procent angav också att de sökte IPD för att stärka sin konkurrenskraft och sin meritering för en karriär inom akademien. De minst viktiga skälen var för att stärka sin konkurrenskraft för en karriär utanför akademien och för att byta forskningsinriktning. I fritextsvaren framkommer att möjligheten att fortsätta sin forskning med ett eget bidrag är mycket värdefullt för oberoendet som forskare liksom för möjligheten att vistas vid framstående utländska institutioner. Mer än 80 procent av de svarande angav att de avsåg att arbeta som forskare vid ett svenskt lärosäte, medan tio procent avsåg att arbeta som forskare vid ett lärosäte i ett annat land än Sverige. Från fritextsvaren framkommer att många önskar att arbeta som forskare vid ett lärosäte oavsett land. Inga systematiska skillnader med avseende på om ansökan beviljades eller avsågs kan skönjas och inte heller några skillnader med avseende på ämnesområde.

Hur identifierades värdinstitutionen

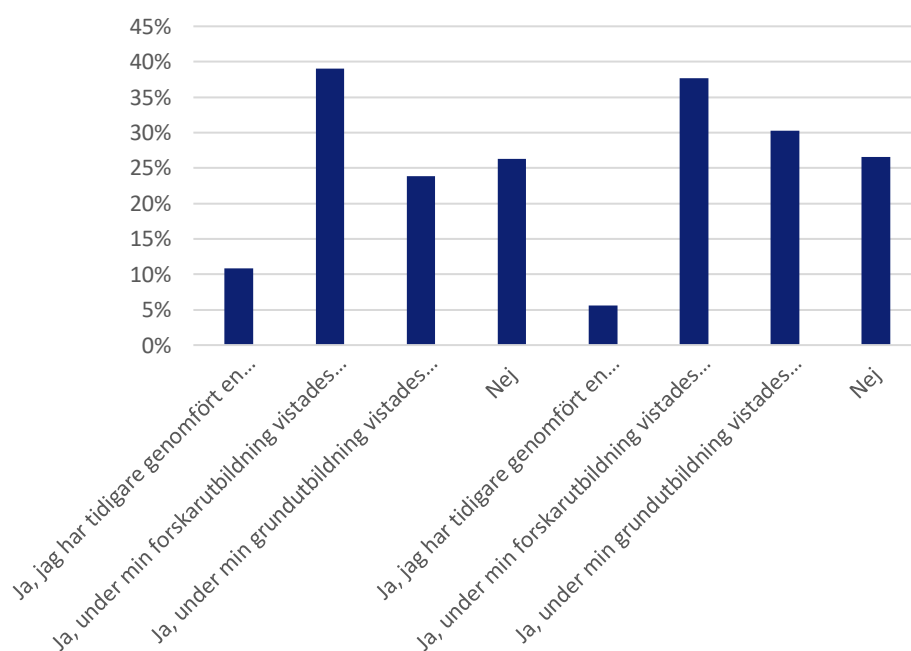
Det vanligaste svaret var att värdinstitutionen hade identifierats genom den sökandes eget initiativ baserat på institutionens goda rykte (36 procent) följt av tidigare samarbete (18 procent). Övriga alternativ, som via doktorandhandledare och forskargruppsnätverk samlade ca 15 procent av svaren vardera.

Förekomst av postdoktorsvistelse bland de som fick avslag

Följande frågor besvarades enbart av de som uppgivit att de fick avslag på sin ansökan om IPD. Totalt 143 svar erhöles på frågan om de hade genomfört en internationell postdoktorsvistelse finansierad, varav 60 procent uppgav att så var fallet. Av dessa uppgav 60 procent att de erhållit finansiering från någon annan finansiär medan resterande 40 procent angav att de fick finansiering från värdinstitutionen.

Erfarenhet av tidigare utlandsvistelse

Omkring 75 procent av alla svaranden hade tidigare erfarenhet av tidigare utlandsvistelse under grundutbildning, forskarutbildning och/eller genom en postdoktorsvistelse. Nio procent av de svarande hade erfarenhet av en postdoktorsvistelse utomlands. Svaren tyder på att möjligheten till ett beviljande ökar om den sökande tidigare utfört en postdok-vistelse utomlands. Av de 284 personerna som svarat på enkäten och fått en IPD beviljad så har 38 personer (13 procent) svarat att de tidigare genomfört en postdok-vistelse utomlands.

Figur 2 Svar på frågan "Hade du erfarenhet av forskning eller högskolestudier utomlands innan du ansökte om IPD?" för beviljade och kontrollgruppen.

De som redan genomförde en postdoktorsvistelse när de erhöles bidraget är överrepresenterade bland de som efter avslutad IPD är anställda utomlands (25 procent jämfört med 15 procent av alla svaranden som beviljades ett IPD-bidrag).

Förutsättningar för vistelsens genomförande

Följande frågor besvarades enbart av de som beviljats en IPD. Omkring 80 procent uppgav att de var nöjda med anställningsvillkoren under bidragsperioden, medan 20 procent svarade nej. Inom humaniora och samhällsvetenskap svarar män och kvinnor lika medan kvinnorna är något mindre nöjda jämfört med männen inom de andra ämnesområdena.

Totalt 62 procent uppgav att medlen var tillräckliga eller mer än tillräckliga medan 38 procent uppgav att medlen räckte till viss del eller inte alls. Genomgående upplever en högre andel av männen att bidraget är tillräckligt jämfört med kvinnorna. Postdoktorerna inom humaniora och inom samhällsvetenskap upplevde också i störst utsträckning att bidraget var tillräckligt medan det var vanligare att det endast till viss del ansågs räcka inom teknik och inom medicin och hälsa. Skillnaden mellan könen är som högst inom humaniora och medicin, där kvinnorna ansåg att medlen inte räckte i större utsträckning än männen. Notera dock att antalet respondenter är relativt lågt och uppgifterna därmed ganska osäkra.

På frågan ”täckte bidraget omkostnaderna för din IPD” skiljer sig inte svaret från de som åkte med eller utan familj nämnvärt. Av de som hade med sig sin familj svarade 56 procent att bidraget var tillräckligt/mer än tillräckligt medan av de som åkte utan sin familj menade 62 procent att så var fallet. En något lägre andel av kvinnorna än männen som åkt utomlands med familj tycker att storleken på bidragen var tillräckligt/mer än tillräckligt (50 procent respektive 60 procent). De vanligaste negativa kommentarerna i fritextsvaren rörde det faktum att lönen blev för låg i förhållande till andra postdoktorslöner eller i förhållande till levnadsomkostnaderna utomlands. Åtminstone 25 personer anförde att pengarna inte räckte, av olika skäl. Åtminstone 16 svar berörde frågan om indirekta kostnader, antingen för att de var ett av skälen till att pengarna inte räckte – i de fall där lärosätet inte går in och medfinansierar vistelsen på olika sätt. Andra nämner att lärosätet har varit ovilliga till att höja lönen, även om medlen har räckt till. I andra fritextsvar framkommer att heminstitutionen, och/eller värdinstitutionen medfinansierar vistelsen på olika sätt.

URA-avtal och stöd från heminstitutionen

Omkring 80 procent uppgav att de hade tecknat ett särskilt avtal om utlandstjänstgöring, medan 12 procent svarade nej och 9 procent att de inte visste. Det kan bero på att det finns ett antal personer som avbröt bidraget, eller tackade nej innan utlandsvistelsen hade påbörjats.

En del skillnader syns här mellan de olika ämnesområdena och även mellan kvinnor och män. Jämförs svaren mellan ämnesområdena syns att medicin och hälsa har den högsta andelen med URA-avtal, 90 procent, följt av humaniora där närmare 85 procent har ett sådant avtal. I fallande ordning kommer sedan naturvetenskap, samhällsvetenskap och teknik. Det är ingen skillnad i svaren från kvinnor respektive män.

Fritextsvaren rörande URA-avtal visar att det upplevs fungera väl, när det väl är förhandlat. I vissa fall vill lärosätena dock inte inkludera omkostnader. Ett problem som nämns av relativt många USA-stationerade är frågan om sjukförsäkring, som inte täcks av URA-kontraktet mer än vad gäller akutvård (enligt enkätsvaren). Vidare påpekar några att lärosätena hade dålig kunskap om URA-kontrakt. Ett tiotal av fritextsvaren rör svårigheter kring förhandlingar av URA-kontrakten.

57 procent uppger att de fick det stöd de förväntade sig från heminstitutionen i stor utsträckning, medan 30 procent svarade i viss utsträckning och 9 procent att de inte fick det. I ett fåtal fall uppger svaranden att samarbetet med heminstitutionen inte fungerade, på grund av upplevd ovilja från heminstitutionen eller på grund av okunskap kring URA-kontraktet. 4 procent uppger att de inte behövde stöd och hjälp. Det syns ingen skillnad mellan män och kvinnor.

Medföljande familj

54 procent uppgav att de hade med familj under vistelsen. Relativt många uppger i fritextsvaren att medlen inte räcker till medföljande familj, om inte partnern också har ett jobb. Av de 147 personer som besvarade frågan uppgav hälften att villkoren för medföljande familj fungerade bra, medan ytterligare 33 procent uppgav att det fungerade ganska bra. Resterande 16 procent uppgav att det fungerade dåligt eller inte alls. Totalt sett lämnades ett 60-tal fritextsvar lämnades i anknytning till frågan, både positiva och negativa. Den vanligaste negativa kommentaren är att det är dyrt att ha med familjen och att medlen inte täcker dessa kostnader. Påfallande många tar upp frågan om kostnader för barnomsorg, som kan uppgå till mellan 10 000 och 20 000 kronor per månad. En del uppger att de inte åtnöjt några extra förmåner för medföljande familj, medan andra uppger att medlen räckte mycket bra. I vissa fall också för att det blir problem eller merkostnader vid föräldraledighet och sjukdom. Det huvudsakliga skälet till att familjen inte följde med var åtaganden hemma följt av att medlen inte ansågs vara tillräckliga.

Vistelsens längd och fördelning

De allra flesta sökte medel för de maximala 36 månaderna (84 procent). Det vanligaste var att de var utomlands mellan 19 till 24 månader (42 procent) medan 27 procent uppgav att de varit utomlands i princip hela bidragsperioden (31 – 36 månader). Det stora flertalet anger att dagens längd är lämplig medan 22 procent anger att de anser att det borde vara möjligt att ansöka om längre perioder. Svaren skiljer sig något åt mellan de olika ämnesområdena. I medicin och hälsa önskar 35 procent att det vore möjligt att söka för längre perioder jämfört med 10 till 20 procent för övriga ämnesområden. Få önskar möjligheten att söka för kortare perioder, utom 17 procent av de sökande inom teknik. Det går inte att urskilja någon signifikant skillnad i svaren från kvinnor och män.

Det stora flertalet uppger att de har varit utomlands i antingen 24 månader eller 36 månader. Bland de som varit utomlands under hela bidragsperioden (36 månader) uppger en betydligt större andel (mer än 40 procent) att de vid enkätens besvarande (och efter avslutad bidragsperiod) var verksamma vid ett lärosäte utomlands jämfört med de som uppgav 24 månaders utlandsvistelse där färre än tio procent var kvar utomlands efter avslutad IPD-period. Däremot hade en större andel i denna grupp lämnat högskolan för verksamhet i andra sektorer, över 30 procent.

Vidare anger 28 procent att de delat upp utlandsvistelsen i flera perioder och 33 procent av dessa uppger att de varit i mer än ett land. Totalt sett uppger alltså knappt tio procent att de varit i mer än ett land under sin postdoktorsvistelse.

Nationell rörlighet

Omkring 20 procent av alla som beviljats en IPD och genomfört hela bidragsperioden hade bytt till annat lärosäte i Sverige mellan doktorsexamen och avslutad IPD. Skillnaden mellan kvinnor och män är liten, 18 procent respektive 22 procent. Inom humaniora samt inom naturvetenskap och teknik är det en större andel män än kvinnor som är nationellt rörliga (17 procent respektive 30 procent samt 22 procent respektive 27 procent). För ämnesområdena medicin och hälsa samt samhällsvetenskap råder det omvända förhållandet att en större andel kvinnor än män har bytt lärosäte, inom medicin är det dock mycket låga nivåer (14 respektive 12 procent) medan det i samhällsvetenskap rör sig om 23 respektive 17 procent.

Värdinstitutionen

Följande frågor besvarades enbart av de som angav att IPD-perioden var avslutad. Svaren på samtliga frågor visas i figuren nedan. Över 95 procent ansåg att värdinstitutionens forskningsinriktning stämde väl överens med deras egen och att kvaliteten på forskning var tillfredsställande. Över 90 procent kände sig nöjda med utrymmet vid värdinstitutionen för att bedriva kvalitativ forskning. Mer 85 procent kände sig inkluderade i aktuella forskningssammanhang och var nöjda med tillgången till relevant infrastruktur vid värdinstitutionen. Över 80 procent var nöjda med engagemanget från värden och den handledning/mentorskap som de erhöll. Sammantaget hade nästan 95 procent en positiv uppfattning av vistelsen vid värdinstitutionen. Män är genomgående något mer nöjda än kvinnor. Mest nöjda med alla aspekter är männen inom naturvetenskap.

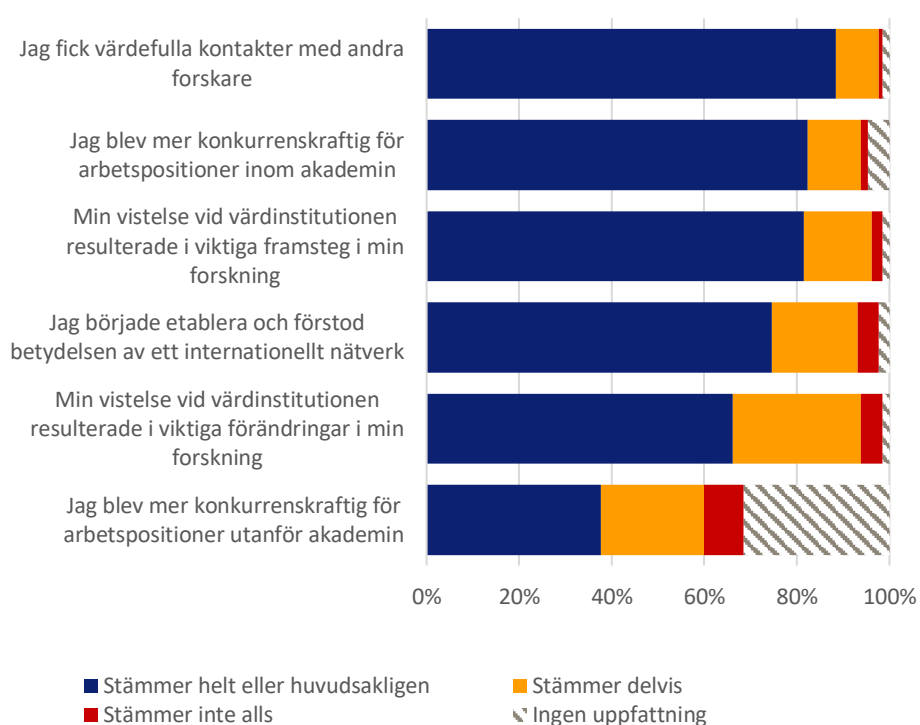
Figur 3 Upplevelse av olika aspekter på utlandsvistelsen under IPD-perioden.

Fortsatt samarbete med värdinstitutionen

Nästan 90 procent angav att IPD-vistelsen hade stor eller avgörande betydelse för respondentens internationella nätverk och över 70 procent att de hade ett pågående samarbete med värdinstitutionen.

Betydelse av IPD

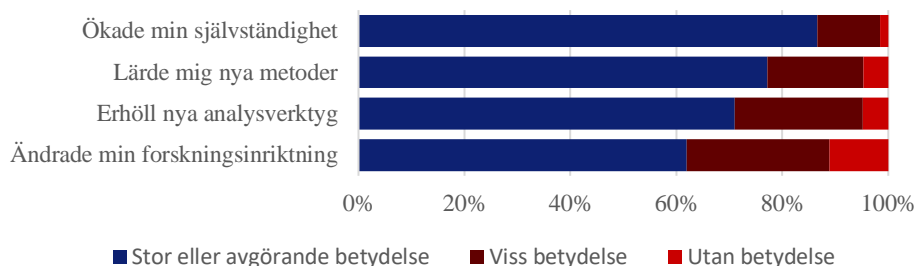
Över 80 procent angav att IPD-perioden hade haft en stor eller avgörande betydelse för deras nuvarande anställning/position. I figuren nedan framkommer hur respondenterna har bedömt ett antal olika aspekter av vistelsen. Flest anser att kontakter med andra forskare var viktigt, liksom att den bidrog till att de blev konkurrenskraftiga för fortsatt karriär inom akademien. Ungefär lika många menar att vistelsen medförde viktiga framsteg i deras forskning.

Figur 4: Bedömning av de viktigaste resultaten av postdoktorsvistelsen utomlands.

Få, men inte försumbart många, ansåg att IPD-perioden gjorde dem konkurrenskraftiga för anställningar utanför högskolan. Däremot svarade mer än 30 procent att de inte hade någon uppfattning om detta, vilket indikerar att det stora flertalet avser att fortsätta en karriär inom högskolan.

Omkring 90 procent av de som har avslutat sin IPD-period anger att vistelsen hade stor eller avgörande betydelse för deras fortsatta forskning. I figuren nedan vilken betydelse de beviljade IPD-mottagarna tillmäter de fyra olika alternativen.

Figur 5 Utveckling av forskning under IPD-vistelsen.

IPD-vistelsen medförde främst ökad självständighet men också tillgång till nya metoder och analysverktyg. Att ha ändrat sin forskningsinriktning är inte fullt lika vanligt, även om mer än hälften uppger att vistelsen medverkade till detta. Fritextsvaren speglar dessa resultat. Över 90 procent anger också att vistelsen resulterade i vetenskapliga publikationer, framförallt i form av sakkunniggranskade artiklar och konferenspresentationer. Emellertid uppger endast 25 procent att de metoder, data, forskningsresultat, analysverktyg med mera, har fått stor spridning och betydelse i Sverige, medan 63 procent uppger att de har fått viss spridning. Från fritextsvaren framgår att anledningen till den begränsade spridningen i stor utsträckning beror på att endast kort tid har förflutit sedan IPD-vistelsen avslutades.

Fortsatt karriär efter IPD

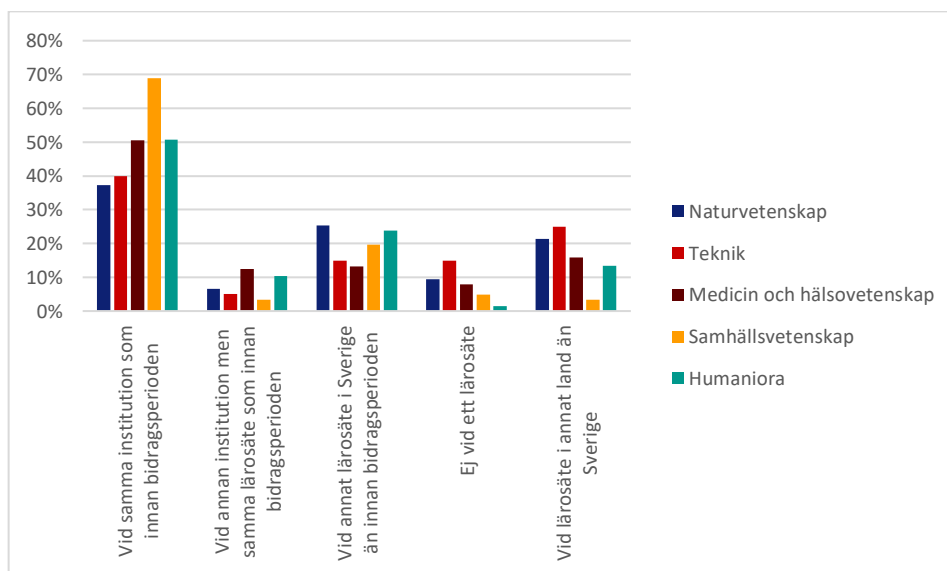
Sökt andra bidrag

Av de som svarat på enkäten anger totalt sett 60 procent att de sökt andra forskningsbidrag efter IPD-ansökan. Bland de beviljade svarar hälften att de sökt andra bidrag men bland kontrollgruppen är motsvarande andel 80 procent. En anledning till att det är fler från kontrollgruppen som sökt igen kan vara att alla de som blev beviljade en IPD 2016-18 inte är klara ännu och således inte kan beviljas nya bidrag från Vetenskapsrådet (eftersom man inte får ha två löpande bidrag under samma period, mer än i undantagsfall). Ungefär lika stor andel av de som beviljades IPD-bidrag och de som fick avslag har beviljats bidrag, enligt enkätsvaren.

Anställningsförhållanden

Bland de som har avslutat sin IPD-vistelse är drygt hälften verksamma vid samma lärosäte som innan bidragsperioden. Av dessa har färre än tio procent bytt institution inom lärosätet. Omkring 20 procent har bytt lärosäte inom Sverige medan 16 procent är verksamma vid ett lärosäte utomlands. Färre än tio procent har lämnat högskolan. Analyseras resultatet för män och kvinnor framkommer att männen i något högre grad är rörliga, och en något högre andel av männen jämfört med kvinnorna har bytt institution inom lärosätet, bytt lärosäte inom landet och bytt till ett lärosäte utomlands. Skillnaden kvarstår vid uppdelning på ämnesområde, för alla ämnesområden utom naturvetenskap. Inom naturvetenskap är kvinnorna rörliga i högre utsträckning, framförallt genom att en betydligt högre andel av kvinnorna har lämnat Sverige för verksamhet vid lärosäten utomlands.

Rörligheten är som lägst inom samhällsvetenskap där nästan 70 procent är kvar vid samma lärosäte som innan IPD-perioden, och som högst inom naturvetenskap där färre än 40 procent är kvar vid samma lärosäte. Högst andel som lämnar landet finns inom teknik medan rörligheten inom landet är som högst inom naturvetenskap. Högst andel som lämnar högskolan återfinns i teknik.

Figur 6: Var är du förnärvarande anställd?

Svaren mellan de beviljade och kontrollgruppen skiljer sig något åt. En större andel av de beviljade är anställda vid samma lärosäte som innan de beviljades en IPD jämfört med kontrollgruppen. Det är också, om än marginellt, en större andel av kontrollgruppen som därmed har lämnat akademien och inte är anställda vid något lärosäte.

Generella fritextsvar

Det bästa med vistelsen

De som uppgav att de hade beviljats ett IPD-stöd erbjöds möjligheten att lämna fritextsvar på frågan om vad de upplevde som det bästa med vistelsen utomlands. Av de 102 som hade kommenterat uppgavs i 43 procent av svaren att det bästa med vistelsen var tillgången till nytt nätverk och i 36 procent av svaren nämndes kvaliteten på forskningsmiljön.

Tabell 1: Analys av fritextsvar angående det bästa med IPD-stödet

Bästa med IPD-vistelse utomlands	Antal omnämmande	Andel av svar som berörde frågan
Nytt nätverk/samarbete	43	43 %
Kvaliteten på forskningsmiljön	36	36 %
Resultat från forskningen	30	30 %
Nya perspektiv	28	28 %
Kompetensutveckling	25	25 %
Självständighet	23	23 %
Karriärutveckling	18	18 %
Anställning i Sverige/Bra bidragsvillkor	10	10 %
Forskningstid	7	7 %
Möjlighet till tvärvetenskap/ny inriktning	3	3 %

Brister med IPD-vistelsen utomlands

På frågan om brister med IPD-vistelsen utomlands erhöles 98 fritextsvar. Den brist som omnämndes flest gånger i dessa svar berör problem kring engagemang från handledaren och/eller forskningsmiljön vid värdinstitutionen. Bland de som framhåller svenskopplingen som en brist handlar det i flera fall om att forskarna upplever att man tappar nätverket i Sverige och därmed riskerar att missa anställningstillfällen.

Tabell 2: Analys av fritextsvar angående brister med IPD-stödet, endast brister som är omnämnda mer än en gång finns med i tabellen.

Brister IPD-vistelse utomlands	Antal gånger omnämnt	Procent av de svarande som tog upp detta
Engagemang/miljö värdinstitutionen/handledare	18	19 %
Inga brister	17	18 %
Återetablering/Svenskoppling	11	11 %
Engagemang/flexibilitet medelsförvaltaren	9	9 %
Utmaningar att resa och ha familj	8	8 %
Försäkringsfrågor/lönefrågor/villkor	6	6 %
Problem med OH/lokalkostnader	5	5 %

Förbättringsförslag

Totalt 79 förslag på förbättringar inkom i enkäten, där det vanligaste rör riktlinjer till medelsförvaltaren (23) följt av att främja återetablering (11). Främja återetablering rör främst möjligheterna att etablera en egen forskargrupp vid hemkomsten. Det upplevs finnas ett glapp mellan IPD och etableringsbidrag. En svarande förslår att man ska inför en plan för hur kunskaperna ska spridas i Sverige vid hemkomsten.

Övriga förbättringsförslag rör praktisk information till sökande (9), där flera respondenter lyfter fram förslag på att skapa nätverk av IPD-mottagare, för erfarenhetsutbyte. Vidare lyfts hantering av indirekta kostnader (9), tydliggörande av budget (7) och särskilda bidrag för medföljande (6).

Bilaga 4: Arbetsgivarnas perspektiv

Inledning

Undersökningen belyser hur stödet fungerar för postdoktorernas heminstitutioner, dvs. de svenska institutioner som är medelsförvaltare och därmed postdoktorernas arbetsgivare under bidragsperioden. Dessa institutioner ska enligt villkoren för bidragsformen ansvara för beslut om anställningsform, lön och anställningsvillkor. Undersökningen genomfördes genom att skicka ett antal frågor till prefekterna vid de tre institutioner inom varje ämnesområde, NT, MH och HS, som har haft flest IPD åren 2012 till 2017 samt den institution vid en stiftelsehögskola som haft flest IPD-bidragmottagare under samma period. Prefekten ombads att också komplettera sina svar med information från institutionens ekonom och/eller administrativa chef. I tabellen nedan framgår vilka institutioner som tillfrågades. Undersökningen genomfördes i månadsskiftet oktober/november 2018.

Tabell 1 Tillfrågande institutioner

Lärosäte	Institution
Stockholms universitet	Institutionen för fysik
Lunds universitet	Biologiska institutionen
Uppsala universitet	Institutionen för ekologi och genetik
Chalmers tekniska högskola	Fysik
Karolinska institutet	Medicin
Göteborgs universitet	Biomedicin
Lunds universitet	Experimentell medicinsk vetenskap
Lunds universitet	Filosofiska institutionen
Uppsala universitet	Historiska institutionen
Göteborgs universitet	Statsvetenskapliga institutionen

Sammanställning av institutionernas svar

Anställningsform för IPD

Den vanligaste anställningsformen är kollektivavtalsreglerade postdoktorsanställningen, men eftersom denna anställning endast är två år och endast kan innehas av den som har disputerat inom två år, kompletteras den ofta med en allmän visstidsanställning (ALVA) i högst två år (oftast benämnd forskare). I de fall postdoktorn redan har haft postdoktorsanställningen och en tvåårig visstidsanställning används en vanlig tillsvidareanställning som forskare, med, om det behövs, uppsägning på grund av medelsbrist när bidragsperioden är slut.

Utmaningar vid nyanställning

Många av postdoktorerna förlägger sin IPD till samma institution som där de disputerade. Emellertid händer det att postdoktorerna väljer en ny heminstitution. Det fungerar ofta bra, men några av institutionerna har noterat vissa återkommande utmaningar, som att det kan vara svårt att utforma budgeten på ett bra sätt, liksom att hantera de administrativa frågor som uppkommer. Vidare kan det vara svårt att förklara att en stor del av bidraget går till att täcka indirekta kostnader, liksom att detta inte är förhandlingsbart. Bidragen anses av flera institutioner vara ganska administrativt krävande. Flera av institutionerna som har tagit emot utomstående postdoktorer med IPD-bidrag har som rutin att försäkra sig om att det finns en forskargrupsledare vid heminstitutionen som är villig att vara värd för postdoktorn. En institution är också mycket noga med att postdoktors forskningsinriktning ligger i linje med institutionens forskningsprofil, så att det finns en rimlig möjlighet till fortsatt verksamhet vid institutionen.

I vissa fall har postdoktorn redan från början inte haft för avsikt att etablera sig vid heminstitutionen efter avslutad IPD, och då har institutionen ifråga haft svårt att se positiva effekter för institutionens egen verksamhet. Detta kan vara en anledning till att incitamentet från heminstitutionen i vissa fall är lågt för att komplettera bidraget, eftersom det inte har funnits någon garanti för att postdoktorn kommer att återetablera sig vid institutionen under bidragsperiodens sista tredjedel. I de flesta fall har postdoktorn tidigare haft anknytning till institutionen och ingår redan i en forskargrupp och då uppstår inte dessa problem i alls samma utsträckning.

Återetablering – plan för postdoktors framtida karriär

I bidraget ingår att en period av bidragstiden kan tillbringas vid den svenska heminstitutionen och i ansökan ska ingå en beskrivning av den sökandes framtida roll i forskargruppen. Vid vår undersökning svarar dock flera av institutionerna att de inte har några särskilda strategier för att de hemvändande postdoktorerna ska vara kvar vid institutionen. Flera institutioner hänvisar till att alla anställningar ska utlysas öppet och de därmed inte kan (och bör) ge forna IPD-mottagare anställningar framför någon annan. Samtidigt framhåller ett antal institutioner att de har ambitioner att stöda dem i deras fortsatta forskarkarriär, även om det inte sker genom att erbjuda dem anställningar. I många fall kan den unge forskaren vara kvar vid institutionen under förutsättning att de söker och erhåller externa bidrag. Men som en institution uttrycker det "vårt rekryteringsbehov styrs inte av vilka IPD-mottagare som förlägger sitt bidrag till vår institution". En annan antyder att

postdoktorerna har överdrivna förhoppningar om fortsatt anställning, när de egentligen borde meritera sig för att söka lediga anställningar var som helst i världen. En av institutionerna har dock en utvecklad strategi att endast tillåta IPD-mottagare med doktorsexamen från andra institutioner efter bedömning av avhandlingen håller en sådan nivå att de tillsammans med IPD-vistelsen har utvecklat förmåga att få bidrag från Vetenskapsrådet och andra externa finansiärer. Fakulteten där denna institution är placerad har också ett återväntarbidrag på en miljon kronor för internationella postdoktorer. Institutionerna nominerar kandidater till detta bidrag och det finns mycket goda chanser för den som har genomfört en framgångsrik postdoktorsvistelse. Samma institution uppger att de har arbetat med att få tillstånd en tydligare karriärplan med färre forskare men med bättre villkor.

Bidragsbelopp och URA-kontrakt

Schablonbeloppet är uppdelat i en lönedel (900 000 kronor per år) och en del för forskningsomkostnader (150 000 kronor per år). URA är ett centralt ramavtal mellan Arbetsgivarverket och de fackliga organisationerna.⁹ Det ger riktlinjer för anställningsvillkor och möjlighet till ersättning för merkostnader vid tjänstgöring utomlands för statligt anställda.¹⁰

Samtliga tillfrågade institutioner vid statliga lärosäten tillämpar URA-kontrakt med merkostnader för utlandsvistelsen. En större flexibilitet i uppdelningen mellan lön och merkostnader efterlyses av flera institutioner. Många påpekar att bidraget inte räcker till full lön och alla merkostnader, dels på grund av att postdoktorlönerna har ökat och dels på grund av de indirekta kostnaderna. Särskilda medel för medföljande familjer efterlyses också.

I vissa fall när bidraget inte räcker till en hel lön för postdoktorn kan institutionen bidra med en del av lönekostnaden, antingen genom att ge ett undervisningsuppdrag eller som ett rent bidrag. I vissa fall förekommer också stöd från den internationella värden. De flesta av de tillfrågade institutionerna är dock tydliga med att alla projektets kostnader ska rymmas inom bidraget.

En institution efterlyser inresande postdoktorsbidrag och menar att det är främst den internationella värdinstitutionen som drar nytta av den nuvarande bidragsformen eftersom postdoktor förlägger den större delen av sin tid där.

Ett problem som ibland uppstår är att den som beviljats IPD-bidraget redan har påbörjat en postdoktorsvistelse finansierad av värdinstitutionen. Reglerna föreskriver att man måste vara i Sverige för att kunna teckna URA-kontrakt.

Chalmers kan inte tillämpa URA-kontrakten, men de har ett avtal om lönetillägg för perioden utomlands.

Indirekta kostnader

IPD-stödet utgörs av ett schablonbelopp som är lika för alla bidragsmottagare, men indirekta kostnader skiljer sig mycket mellan olika medelsförvaltare. I Vetenskapsrådets villkor framkommer att Vetenskapsrådet förutsätter att

⁹ <https://www.arbetsgivarverket.se/avtal--skrifter/avtal/ura-avtal-om-utlandskontrakt-och-riktlinjer-for-anstallningsvillkor-vid-tjanstgoring-utomlands/>

¹⁰ http://www.suhf.se/publicerat/skrivelser?MA_START_FOLDER=57620cd7-d653-47ea-821d-56b8fc9513aa ("Skrivelse till Utbildningsdepartementet om hinder för internationalisering, juni 2016", Bilaga 5)

medelsförvaltaren, såsom ansvarig arbetsgivare, täcker eventuella kostnader utöver det erhållna schablonbidraget.

Alla institutioner använder samma principer för indirekta kostnader för utlandsstationerade som för övrig personal, eventuellt med undantag av lokalkostnader. Samtidigt framhåller flera av de tillfrågade institutionerna att det krävs specifik kunskap och ett omfattande administrativt arbete vid tecknande av URA-kontrakt. Även innan ansökan behöver den sökande ofta ett omfattande stöd med budgeten. En av institutionerna anger att det tillkommer kostnader vid värdinstitutionen i form av ”bench fees”. Generellt har inte den sökande kännedom om sådana avgifter vid mottagande institution vid ansökningskrivandet.

Som konstateras ovan medfinansierar flera av institutionerna (men inte alla) bidraget, antingen med motprestation, främst i form av undervisning, eller utan krav på detta. Chalmers är ett av de lärosäten som behöver tillföra medel.

Slutsatser

Undersökningen visar att den vanligaste anställningsformen för IPD-mottagarna är den kollektivavtalsreglerade postdoktorsanställningen följt av allmän visstidsanställning under det avslutande året. Ofta förlägger postdoktorerna stödet till den institution där de disputerade, men i de fall de byter institution kan det ibland uppstå problem, till exempel vad gäller indirekta kostnader och medfinansiering. Många institutioner ser till att postdoktorn har sin anställning kopplad till en forskargrupsledare eller på annat sätt ser till att det finns en mentor vid heminstitutionen för att försäkra sig om att postdoktorn har ett sammanhang att verka i vid en eventuell återetablering. I vissa fall verkar dock inte postdoktorn tillbringa någon återetableringsperiod vid heminstitutionen och förankringen vid institutionen förefaller vara svag. Flera institutioner uppger dock att de försöker stödja postdoktorn under återetableringsfasen i att söka nya bidrag och att utvecklas som forskare. Endast en institution uppger dock att de har en plan för postdoktorn efter att stödperioden är avslutad. De allra flesta anger att de inte kan ta ansvar för postdoktors fortsatta anställning, eftersom alla anställningar ska utlysas öppet.

Administrationen kring IPD upplevs i vissa situationer som relativt omfattande och detta blir mer utmanande när postdoktorn inte känner till de administrativa rutiner som finns. På det stora hela förefaller det fungera tillfredställande med URA-kontrakt. Flera institutioner menar dock att det är svårt att få medlen att räcka till, dels på grund av höga indirekta kostnader och dels på grund av en ökning av postdoktorslönerna på senare år. Särskilda medel för medföljande familj efterlyses också. En del institutioner tillför extra medel, i vissa fall i form av undervisningstid och i andra fall som direkt medfinansiering utan krav på motprestation. I andra fall får postdoktorn helt enkelt klara sig på de medel som finns tillgängliga. Alla tillfrågade institutioner drar de indirekta kostnaderna i enlighet med SUHF-modellen, med undantag av lokalkostnader under utlandsvistelsen.

Bilaga 5: Utvärdering av postdoktorstöd i andra länder

Inledning

I denna bilaga presenteras ett litet urval postdoktorstöd i andra länder. Internationellt sett finns ett stort antal likartade stöd och de aktuella stöden är alla mer eller mindre besläktade med IPD, och således inriktade på att främst främja mobilitet men också karriär. Urvalet här är emellertid inte gjort utifrån principer om representativitet för typen av stöd utan baseras i huvudsak på tillgängliga utvärderingar inom den senaste tioårsperioden.

Syftet med genomgången är att ge exempel på hur andra stöd är utformade och att sammanfatta slutsatserna från utvärderingarna av dessa stöd. Dessutom har formatet och underlagen för utvärderingarna utgjort viktiga underlag för utformningen av uppföljningen och analysen av Vetenskapsrådets IPD-stöd.

Tabell 1: Sammanfattande tabell över postdoktorstöden i denna undersökning

Land	SE	DK	NL	DE	AU	US
Org.	VR	DFP	NWO	DAAD	FWF	NSF
Stöd	IPD	IPG	Rubicon	PRIME	Schrödinger	IRFP
Form	Bidrag	Stipendium	Bidrag	Bidrag	Båda*	Stipendium
Storlek	1,05mkr /år	ca 0,9 mkr/år	ca 0,65 mkr /år	0,55 – 0,80mkr /år	Ca 0,35 – 0,85 mkr/år*	-
Karriär-ålder	PhD<2 år	PhD<3 år	PhD<1 år	PhD	PhD	PhD<2 år
Antal/år	82	ca. 30	45-60	20-25	50-70	30-35
Längd (mån)	18-36	24	12 – 24	18	10-36	9-24

*Stipendium för utlandsvistelsen, bidrag för återvändandet

Struktur för genomgången av respektive stöd

Ambitionen har varit att redovisningen av de enskilda stöden ska innehålla en sammanfattning av stödets syfte, utformning och de grundläggande kraven för de som avser att söka. Vidare har tanken varit att varje genomgång ska inkludera process för och kriterier vid prövning av ansökningar. Det har dock inte varit möjligt fullt ut. Uppgifterna har inhämtats från ansvariga organisationers webbplatser, och tillgången till information varierar. Särskilt svårt har det varit att finna detaljer om kriterier för bedömning. Detta innebär att beskrivningarna av stöden samt dess utvärderingar innehåller delvis skilda uppgifter.

Övergripande slutsatser

En entydig slutsats av utvärderingarna är att stöden är uppskattade, ändamålsenliga och betydelsefulla. Mycket lite kritik eller invändningar framkommer i utvärderingarna. Det kan givetvis bero på att det saknas grund för kritik, men eventuellt kan de positiva omdömena härledas till grundstrukturen och förutsättningarna för stöden, där alternativet är att inget stöd erbjuds till någon. Stöden har till exempel inte utvärderats i relation till ett stöd som inte förutsätter internationell forskningsvistelse. Nedan följer en genomgång av de olika stöden och de viktigaste slutsatserna från utvärderingarna av dem.

DFF-International Postdoctoral Grant

Det Frie Forskningsråd (DFF) i Danmarks stöd till internationell postdoktorsvistelse.

Syfte, utformning och krav

Syftet med programmet är uppmuntra den internationella mobiliteten bland unga talangfulla forskare och att ta tillvara och utveckla kompetenserna hos forskare som befinner sig i inledningen av sin forskarkarriär.

Målet är att göra det möjligt för stipendiemottagaren att etablera en individuell forskningsprofil genom att på egen hand förvalta och självständigt genomföra ett forskningsprojekt vid en forskningsinstitution utomlands.

Stöd lämnas för en period på upp till två år. Som en del av dessa två år kan postdoktorn tillbringa maximalt 6 på varandra följande månader (antingen i början eller i slutet av projektperioden) vid en dansk forskningsinstitution. För att inleda stödperioden krävs en doktorsexamen (eller har erhållit motsvarande kvalifikationer som en positiv assistentutvärdering "adjunktbedømmelse"). Doktorsexamen måste ha utfärdats av en dansk forskningsinstitution. Ansökan kan göras innan erhållen doktorsexamen men då krävs intyg från handledare motsvarande om förestående disputation, inom 6 månader efter sista ansökningsdatum. Bidraget utlyses två gånger per år.

DFF betonar att de som ansöker ska vara i början av sin forskningskarriär, och ansökan måste därför ske inom tre år efter disputation. Längre tid tillåts för sökande som har varit föräldralediga efter att ha fått doktorsexamen. Det gäller även vid sjukdom, militärtjänst, humanitärt bistånd, etc. Ansökan med projektbeskrivningen ska vara formulerad och inlämnad av den sökande själv.

Ansökningskriterier och prövningsprocess

DFF bedömer för samtliga program ansökningarna utifrån om projektet ifråga gynnar dansk forskning

Utöver bedömningen av vetenskaplig kvalitet finns särskilda kriterier gällande den sökandes kvalifikationer bland annat formella vetenskapliga kvalifikationer, erfarenheter inom området, erfarenheter som forskningsledare. Ytterligare kriterier handlar om genomförbarhet, spridningen av resultatet och andra positiva effekter för dansk forskning.

Utvärderingen av DFF

Utvärderingsrapporten gällande DFF kom i december 2012. Den genomfördes av Danskt center för forskningsanalys, statsvetenskapliga institutionen, Århus universitet, på uppdrag av styrelsen för Det Frie Forskningsråd (DFF) och Styrelsen for Forskning og Innovation. Utvärderingen gällde stödet till postdoktorer under perioden 2001 till 2009, både individuellt finansierade postdoktorer och sådana som finansieras via andra anslag (så kallade inbäddade postdoktorer). Syftet var att kartlägga och jämföra karriärvägar och forskningsaktivitet hos de båda grupperna. För att ytterligare belysa betydelsen av stöden jämförs i utvärderingen grupperna med en kontrollgrupp bestående av forskare i början av sin karriär som inte mottagit stöd från DFF. Kontrollgruppen utsågs genom att forskare, som under aktuell period inte mottagit stöd från DFF, utifrån befintliga register matchades gällande ålder, forskningserfarenhet och ämne med mottagare av postdoktor-stödet.

Utvärderingen baserades på tre delanalyser: En enkätstudie, en registerbaserad analys och en bibliometrisk analys. Den bibliometriska analysen gällde vetenskaplig produktion, publiceringsmönster och citeringseffekt. Den registerbaserade studien syftade till att kartlägga och jämföra rörligheten mellan grupperna.

Utvärderingen inkluderar en bedömning av stödets internationaliseringseffekter, men fokus är på betydelsen av stödet för att lägga grund för en karriär inom forskning för unga lovande forskare.

Utvärderingen påvisar positiva effekter eftersom forskare som har erhållit stöd, främst de som erhållit det individuella stödet, men tätt följda av de inbäddade postdoktorerna, publicerar mer och citeras i högre utsträckning än forskarna i undersökningens kontrollgrupp. Dessa ligger i sin tur över internationella genomsnitt. En slutsats i utvärderingen är att inom ramen för den, mätt i publiceringsgenomslag, framgångsrika danska forskningen, utgör DFF:s postdok-bidrag en spetsinsats.

En annan slutsats som pekar på stödets positiva betydelse är att det uppmuntrar forskare att stanna kvar inom akademien, då mobiliteten bort från akademien är betydligt lägre inom grupperna som får stöd än inom kontrollgruppen.

När det gäller internationalisering är utfallet inte lika tydligt. De individuella mottagarna påvisar en högre grad av sampublicering med utländska forskare än andra grupper i utvärderingen. Den gruppen poängterar också betydelsen av sin vistelse utomlands för knytandet av internationella kontakter. De så kallade inbäddade postdoktorerna, varav flera har utländsk hemvist, hävdar i enkätundersökningen att de kommer i kontakt med internationella samarbeten genom de grupper i vilka de ingår. Därigenom bidrar de till internationaliseringen av dansk forskning, inte minst om de stannar i landet även efter att aktuellt projekt är fullföljt.

Rubicon

Nederländska organisationen för vetenskaplig forskning (NWO):s stöd till internationell postdoktorsvistelse.

Syfte, utformning och krav

Huvudsyftet med Rubicon är erbjuda lovande forskare en bra start på forskarkarriären och därmed att bli kvar inom forskningen. Tanken är att genom att erbjuda chansen till en vistelse utomlands vid en prestigefull forskningsinstitution får forskaren viktig erfarenhet för den fortsatta karriären hemma i Nederländerna.

Ansökan måste komma från den enskilda forskaren och inte från forskarens institution/motsvarande. Utlysning sker vanligtvis tre gånger per år med ca 15-20 beviljade ansökningar per omgång. Stödet gäller för vistelse vid en prestigefull institutions utomlands från ett år upp till två år inom alla ämnesområden. Vid ansökan inom särpräglade nederländska områden kan vistelse beviljas vid nederländskt lärosäte/forskningsinstitut.

Den som ansöker ska ha tagit sin doktorsexamen inom ett år innan sista ansökningsdatum eller förväntas göra detta innan vistelsen påbörjas. I det senare fallet krävs intyg från handledare om förestående disputation. Nationalitet på den sökande har ingen betydelse vid ansökan men den som ansöker ska antingen ha en nederländsk forskarexamen eller, vid en utländsk forskarexamen, ha genomfört vetenskaplig forskning (behöver inte ha skett i form av en fast forskartjänst) vid ett akademiskt forskningsinstitut i Nederländerna för en period som åtminstone motsvarar tre år heltid under de fem år som föregår ansökningsdatum.

Stödet gäller vistelse i annat land än Nederländerna, men det kan inte vara den sökandes hemland för de som har doktorsexamen från annat land och inte heller det land där doktorsexamen är utfärdad. Anställning sker vid värdinstitutionen under samma villkor som gäller för andra postdoktorer där. Om möjligt önskar NWO att anställning också finns vid ett nederländskt lärosäte som administrerar projektet.

Stödet kan endast sökas en gång.

Ansökningskriterier och prövningsprocess

Varje ansökan kommer att bedömas inom ramen för relevant disciplin(er) av en tvärvetenskaplig expertkommitté på grundval av följande utvärderingskriterier:

- Kandidatens kvalitet
- Kvaliteten på forskningsförslaget
- Värdinstitutionens kvalitet
- Kunskapsutbyte och påverkan

NWO meddelar vilka ansökningar som beviljats ungefär fyra månader efter sista datum för ansökan.

Utvärderingen av Rubicon

Utvärderingen av Rubicon kom 2010 och genomfördes av Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen (ITS) på uppdrag av NWO. Utvärderingens fokus kan sammanfattas i bedömning av funktionalitet och effekt. Metoden var i huvudsak enkäter till i stort sett alla grupper som berörs av stödet, vilket inkluderade Rubiconsökanden (mottagare och avslagna), handledare för sökande i Nederländerna och utomlands, handledare vid värdinstitutioner i Nederländerna och utomlands.

Slutligen riktades även enkäter till en kontrollgrupp av forskare som aldrig har lämnat in en ansökan om Rubicon. Utöver detta hölls telefonintervjuer bland annat med medlemmar i urvalskommittéerna.

Utfallet av utvärderingen är tämligen enhetligt positiv. När det gäller effekter av programmet ligger, enligt enkätsvaren, betydelsen av en vistelse utomlands huvudsakligen i linje med de eftersträlvade resultaten: att etablera eller stärka ett internationellt nätverk och att få chansen att arbeta vid en välkänd forskningsinstitution eller motsvarande. Därtill nämns i svaren från sökande möjligheten att få ett vidgat forskningsperspektiv och att utmana och släppa invanda tankemönster. Enligt svaren från värdarna bedriver mottagaren av stödet (för det mesta) forskning som berör kärnan i forskningsprogrammet vid värdinstitutionen och som är (relativt) innovativt.

Från enkätsvaren drar utvärderingen slutsatsen att det generellt sett finns en stor efterfrågan bland forskare på möjligheten att få forskningserfarenhet utomlands. Många av de som fått avslag på en Rubiconansökan letar aktivt efter andra alternativ, liksom många andra forskare som inte ansökt om stöd inom ramen för Rubiconprogrammet. En slutsats i utvärderingen är att det finns en tydlig efterfrågan efter program som Rubicon.

En avgörande aspekt enligt respondenterna, såväl beviljade som de som fick avslag på sin ansökan, är den forskningsbredd och forskningsspets som en värdinstitution inom programmet bör kunna erbjuda. Viktigare än att få erfarenhet av att vistas vid en institution utomlands är nämligen enligt svaren att få verka i ett högstatussammanhang, att därmed få möjlighet att publicera i det sammanhanget, och nå ut genom de prestigefulla kanaler som sammanhanget erbjuder.

Att få publicera artiklar i en inom fältet erkänd tidskrift menar respondenterna är av avgörande betydelse för den fortsatta forskarkarriären. Vistelsen utomlands och den internationalisering som den kan tillskrivas har inte ett egenvärde, åtminstone inte sett till forskningskarriären. Tvärtom, en vistelse utomlands som inte sker vid en prestigefull institution kan upplevas som ett hinder i karriären eftersom den inte ger status vid hemkomsten. Det innebär att det är bättre att vara vid en högstatusinstitution i Nederländerna än vid en mindre prestigefull sådan utomlands. Eftersom tillgången på prestigefulla institutioner är begränsad i Nederländerna, är stödets betydelsefullt för att fler forskare ska få möjlighet till att vistas vid prestigefulla institutioner och därmed få en karriärstart som i förlängningen stärker nederländsk forskning.

Som en följd av detta är en viktig rekommendation i utvärderingen att det i ansöknings- och prövningsproceduren ska läggas större fokus på värdinstitutionen inklusive på den position som sökande kan räkna med att få inneha där.

Angående funktionaliteten indikerar utvärderingen att de sökande i allmänhet är mycket nöjda med ansöknings- och prövningsförfarandet för Rubicon. Ett önskemål som framkommer i de sökandes enkätsvar är att få tydligare återkoppling om grunden för bedömning av deras ansökan, och mer information om frågor gällande socialförsäkringar etc. inför utlandsvistelsen.

Angående urvalskommittéerna uppvisar de en hög grad av konsensus, oavsett ämnestillhörighet, när det gäller bedömningen av ansökningar. Behovet av ämnesspecifika kommentarer från externa experter anses därför inte nödvändigt, är en slutsats i utvärderingen.

Postdoctoral Researchers International Mobility Experience (Prime)

Postdokstöd initierat av Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD), tyska servicen för akademiska utbyten samfinansierat av MSCA.

Syfte, utformning och krav

Under 2014 initierade Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD), tyska servicen för akademiska utbyten, programmet "Postdoctoral Researchers International Mobility Experience" (Prime) för att stödja den internationella rörligheten bland postdoktorer. Det unika med programmet från ett tyskt perspektiv är att det i stället för konventionella stipendier erbjuder tillfälliga tjänster vid tyska universitet under utlandsvistelsen. Programmet har finansierats av tyska federala departementet för utbildning och forskning (BMBF) (60 procent) och Europeiska unionen (EU / FP7 / Marie Curie-åtgärder / COFUND) (40 procent) och löper under perioden mars 2014-februari 2019 och omfattar fyra utlysningssomgångar.

Finansiering ges i 18 månader, där 12 månader måste spenderas utomlands och 6 månader vid ett tyskt universitet under en obligatorisk återetableringsfas. Det tyska universitetet förvaltar lönen under hela bidragsperioden.

Ansökan kan göras flera gånger och programmet är öppet för medborgare i alla länder, oberoende av om de är boende i Tyskland eller i annat land. En forskarexamen krävs för att påbörja programmet, men ansökan kan ske innan forskarexamen är formellt erhållen om ansökan kompletteras med ett intyg om förestående disputation. En övre åldersgräns för medverkan finns inte även om det kan vara en faktor som beaktas vid ansökan i relation till befintliga forskningsmeriter.

Finansieringsavtal tecknas endast med tyska universitet, men forskningen kan ske vid ett forskningsinstitut, och för att förbättra karriärutvecklingen hos de forskare som beviljats stöd erbjuds de regelbunden rådgivning av mentorer vid det tyska universitetet, den utländska värdinstitutionen och genom DAAD:s informationsseminarier för nya deltagare.

Ambitionen är att programmet ska fortsätta. Initialt sker det genom stöd från det federala departementet men en ansökan finns på EU-nivå om stödfinansiering från 2019.

Ansökningskriterier och prövningsprocess

Kriterierna för utvärdering är (1) de sökandes prestationer hittills (vetenskapliga och andra kvalifikationer och särskilda villkor som har påverkat den akademiska utvecklingen) och (2) kvaliteten på det föreslagna projektet och betydelsen och sambandet i relation till en långsiktig karriärplanering.

Varje ansökans forskningsförslag bedöms av två externa internationella granskare vars expertis motsvarar det föreslagna forskningsämnet. En tvärvetenskaplig urvalskommitté som på ett adekvat sätt speglar de sökandes ämnesområden ansvarar sedan för ett slutbetyg och sammanställer en rankinglista.

Utvärdering av Prime

I november 2016 fick Mainlevel Consulting AG i uppdrag av DAAD att utvärdera Prime-programmet. Eftersom det då endast bedrivits i tre år var fokus i

utvärderingen på att kartlägga de synbara kortsiktiga effekterna av det. Ett syfte var att påvisa möjliga effekter och förbättringar inför en ny förfrågan om finansieringsstöd riktad till EU. Underlag för utvärderingen är webbenkäter riktade främst till mottagare och berörda institutioner, samt ett antal intervjuer med representanter från de berörda grupperna.

Utvärderingens slutsats gällande programmet är genomgående positivt (för att inte säga entusiastiskt bortom vad som framstår som trovärdigt). Programmet beskrivs som unikt och banbrytande med hänvisning till anställningsformen och återetableringsfasen. Dessa aspekter anses lägga grund för det mycket positiva resultat som svaren på enkäter och intervjuer gett i utvärderingen.

Relevansen i programmet finns enligt utvärderingen på såväl en individuell som en strukturell nivå. På den individuella nivån erbjuder det möjlighet att bedriva forskning i ett annat land med trygg anställning som inkluderar tillgång till sociala förmåner. Enkätsvaren visar att forskarna anser att en internationell forskningsvistelse är en viktig del i en fortsatt vetenskaplig karriär. Huvuddelen av mottagarna uppfattar omfattningen av programmet som rimlig även om det finns de som anser tiden som för kort.

På den strukturell nivå är programmet inte tillräckligt stort, enligt utvärderingen, för att mer än i viss begränsad utsträckning påverka det tyska vetenskapssystemet. Dessutom har det pågått under för kort tid för att påvisa tydliga effekter, till exempel i form av bidrag till internationaliseringen av de deltagande universiteten. Men, enligt utvärderingen, finns det en stor potential för att stipendiaterna blir viktiga "dörröppnare" i att skapa och stärka internationella nätverk och internationellt samarbete mellan tyska och utländska universitet. Dessutom tillmäts det ökade självförtroende som forskarna uppger att de har fått genom medverkan i programmet betydelse för att på sikt få positiva effekter på forskningen i Tyskland. Vidare är en slutsats att mottagarna i allmänhet avser att på lång sikt återvända till Tyskland snarare än att fortsätta sin karriär utomlands. Detta uppges vara ett tydligt tecken på att återetableringsfasen som strukturell komponent i programmet bidrar till att stärka Tysklands ställning som en viktig plats för vetenskap och forskning ("Wissenschaftsstandort Deutschland"). Emellertid nämns att det finns vissa indikationer på att inte alla stödmottagare omedelbart kommer att kunna hitta en adekvat anställning inom vetenskapen efter programmet.

Slutsatsen i utvärderingen är att utfallet är positivt, i alla fall i det tidiga skedet, genom att stödet har bidragit till förbättrade karriärmöjligheter för de enskilda forskarna. De uppger att de antingen erhållit en fast anställning eller etablerat viktiga internationella kontakter under programperioden. Vidare kan konstateras att ett betydande antal tidigare deltagare redan har attraktiva positioner som till exempel som forskargruppleddare och programmet uppfattas som en utmärkt förberedelse för konkurrenskraftiga professionella urvalsprocesser inom och utanför universitetssystemet.

Kostnaden per mottagare är betydligt högre för Prime-programmet i jämförelse med vanliga stipendieprogram. I utvärderingen är slutsatsen att den ökade kostnaden kompenseras genom programmets positiva effekter för de medverkande och gör att det inte kan jämföras med andra program ur ett strikt ekonomiskt perspektiv. Sammantaget är slutsatsen att kostnadsanalysen blir till programmets fördel med tanke på de positiva omdömen det får av deltagarna, såväl av beviljade mottagare

som av värdar. Emellertid omnämns att den höga kostnaden gör att stödet endast kan gå till ett begränsat antal sökande och det är en faktor som bör ingå vid en översyn.

Erwin Schröder

FWF Der Wissenschaftsfond - Österrikiska forskningsfondens postdoktorprogram

Syfte, utformning och krav

Schrödingerprogrammet finansieras av den Österrikiska forskningsfonden (FWF), som är den centrala forskningsfinansiären av grundforskningen i landet. Programmets syfte är riktat dels mot den enskilde forskaren, dels – i likhet med finansiärens övergripande mål – mot nationen Österrike. Programmet ska ge möjlighet för unga och särskilt lovande forskare på postdoktorsnivå att få erfarenhet av vetenskapligt arbete vid ledande forskningsinstitutioner utomlands samt ge möjlighet att få tillgång till nya vetenskapliga områden, metoder, förfaranden och tekniker som – när forskarna återvänder – kan bidra till den fortsatta utvecklingen av vetenskapen i Österrike. I ansökningsmaterialet framgår dessutom att ett mål med programmet är att den nya kunskap som det medför ska bli tillgänglig och användbar för den österrikiska forskningen och industrin.

Stödet kan sökas för upp till tre år, med en utlandsvistelse om 10 till 24 månader och en återetableringsfas om som mest 12 månader (beroende av tiden tillbringad utomlands).

De som ansöker måste visa att de har en doktorsexamen i en vetenskaplig disciplin som är relevant för projektet som beskrivs i ansökan och som de önskar genomföra vid ett lärosäte i ett annat land. Det finns möjlighet att lämna in ansökan innan disputation givet att examen erhålls inom den tid som det tar att behandla och bedöma en ansökan (ca fyra månader) och förutsatt att alla övriga krav är uppfyllda.

Ansökan måste inkludera en inbjudan från den tänkta värdinstitutionen och om en återetableringsfas är inplanerad ska det finnas en bekräftelse om den från avsedd forskningsenhet. Dessutom ska det framgå hur erfarenheter och kunskaper från vistelsen utomlands ska få en tillämpning i Österrike.

Ansökningskriterier och prövningsprocess

Prövningen sker i två steg. Först bedöms den sökandes formella kvalifikationer av FWF. Det handlar främst om antal publicerade artiklar där aktuell forskares bidrag kan identifieras. Majoriteten av publikationerna bör ha bredare än nationell räckvidd. Viss skillnad i krav förekommer mellan olika ämnesområden beroende av publiceringstradition men i allmänhet förväntas forskaren ha publicerat sig i internationella peer-review-tidskrifter. Utifrån forskarnas formella kvalifikationer går projektförslagen vidare till en särskild granskning som görs av en extern internationell expertpanel. Ansökan kan lämnas in när som helst under året och bedömning görs kontinuerligt. Bedömningsprocessen tar ungefär fyra månader.

Utvärderingen av Schrödinger

Utvärderingen bygger på en enkätundersökning, en bibliometrisk analys och en workshop. Stödets utformning, så som det beskrivs ovan, har ändrats sedan utvärderingen genomfördes, bland annat genom införande av en återetableringsfas.

Enkätundersökningen genomfördes i september och oktober 2013. 1545 Schrödinger-mottagare kontaktades, varav 703 deltog i undersökningen. Det motsvarar en svarsfrekvens på 40 procent. Enkäten gick även ut till en kontrollgrupp, som bestod av österrikiska forskare med en jämförbar profil som de i mottagargruppen. Kontrollgruppen konstruerades genom att det för varje mottagare identifierades upp till tre "tvillingar" i den bibliometriska databasen. För kontrollgruppsundersökningen var svarsfrekvensen 12,5 procent. Eftersom det var förväntat att svarsfrekvensen skulle vara lägre i denna grupp, kontaktades där ett betydligt större antal forskare, 4 935. På så sätt uppnåddes 613 svar i kontrollgruppen.

Webbenkäten kompletterades med en bibliometrisk analys gällande internationell rörlighet, internationella forskningsförbindelser och publikationsproduktion för Schrödinger-mottagarnas och kontrollgruppens forskare. Dessutom genomfördes en workshop med experter från högskolesektorn och organisationer och myndigheter som finansierar forskning.

Den starkaste drivkraften för de som söker ett internationellt stipendium är enligt enkätsvaren att få erfarenhet av vistelse utomlands. Men en stark motivering för dem är också att förbättra sina individuella karriärmöjligheter inom akademien. Såväl stipendiemottagare som ett stort antal forskare från kontrollgruppen (45 procent) nämnde detta som "väldigt viktigt", vilket, enligt utvärderingen, tyder på att forskare väger in erfarenhet utomlands som en viktig förutsättning för sin karriärutveckling. På motsvarande fråga vid workshopen gavs motsvarande svar.

Huvudresultaten av enkätundersökningen visar att vistelsen utomlands för postdoktorer är positiv på flera sätt, främst för den enskilda forskaren men även för såväl involverade forskningsinstitutioner som för forskningssystemet i hemlandet stort. Den enskilda mottagaren publicerar mer och har en bättre karriärutveckling än de som inte mottar stödet. Forskarna som fått stödet tillbringar i högre grad sin utlandsvistelse vid prestigefulla institutioner än mottagare av andra liknande stöd i Österrike. Vid återkomst får de kunskaper och metoder som har inhämtats vid vistelsen spridning vid heminstitutionen samtidigt som de enskilda forskare har fått tillgång till ett internationellt nätverk med möjlighet till samarbeten och sampublicering.

Den bibliometriska analysen påvisar framgång för de medverkande forskarna utan att med säkerhet kunna säga om det beror på programmet eller att det är deras talang som ligger bakom. Det gör att det är kombinationen som framstår som nyckeln.

Det konstateras att även om enskilda förutsättningar kan påverka huruvida slutsatserna direkt kan generaliseras till andra länder finns det deduktivt väldigt lite som säger att liknande program i andra länder inte skulle ha motsvarande positiva effekter.

Två tredjedelar av mottagarna väljer att inte återvända till Österrike efter att de fullföljt programmet. I studien tolkas det som bekräftelse på att villkoren för forskning och möjligheterna till karriär inom akademien är bristfälliga i Österrike, vilket är något som respondenter bland såväl mottagarna av stödet som de i kontrollgruppen hävdar i sina enkätsvar. Det framgår inte av utvärderingen i vilka länder som forskarna stannar efter genomfört program. Den uppgift som finns gäller hur de fördelar sig över världen under stödperioden och av den framgår att under åren 2010-2013 åkte 47 procent av mottagarna till USA och 40 procent till Europa.

Under åren 2005-2009 var motsvarande fördelning 42 procent USA och 43 procent Europa.

Trots konstaterandet att en majoritet av forskarna inte återvänder framhävs i utvärderingen att farhågor om negativa karriärmässiga effekter för den enskilda forskaren vid hemkomsten på grund av frånvaron vid utlandsvistelsen inte verkar finnas. Likaså gäller för farhågor om brain drain på grund av att forskarna inte återkommer efter stödperioden och därmed efter satsningen inte mer bidrar till landets forskning. Undersökningen visar dels att de band som forskarna vanligtvis har till sitt hemland gör att de har starka drivkrafter att återvända, dels att forskarna utomlands inte sällan kan bli forskningsmässiga broar mellan utland och hemland. Det senare framgår av den bibliometriska undersökningen.

International Research Fellowship Program (IRFP)

National Science Foundation (NSF) i USA:s stöd till internationella postdoktorsvistelser.

Syfte, utformning och krav

Syftet är att i ett tidigt stadium i deras karriär introducera forskare för forskningsmöjligheter utomlands. Utöver den möjlighet stödet utgör för den enskilda forskaren bidrar det till att uppfylla NSF:s mål att skapa ett forskarsamhälle i USA som präglas av mångfald, konkurrenskraft samt medvetenhet och kunskap om globala frågor och förhållanden.

Ansökan måste komma från den enskilda forskaren och inte från forskarens institution/motsvarande. De som ansöker om IRFP ska vara amerikanska medborgare eller inneha uppehållstillstånd i USA. Ansökan inkluderar vistelse i annat land, inte hemland för de som har uppehållstillstånd i USA.

Ansökan sker en gång om året gällande vanligtvis 30-35 stipendier, där antalet till viss del beror på tillgång till pengar och kvaliteten på ansökningar. Den som ansöker ska ha fått sin doktorsexamen inom två år innan sista ansökningsdatum (denna tid var ursprungligen längre men har minskats sedan stödet infördes 1992), eller förväntas få den innan aktuellt datum. I det senare fallet kväs intyg om förestående disputation. Ansökan kan gälla valfritt forskningsfält.

Stödet kan endast sökas en gång per år och mottas en gång. Ansökan kan gälla stöd för vistelse utomlands under 9 till 24 månader. Tiden kan delas upp i två lika långa perioder utomlands respektive hemma, där den senare sker som en återetableringstid. Mottagare av stödet förväntas arbeta heltid med aktuellt forskningsprojekt.

Ansökningskriterier och prövningsprocess

Kriterierna för bedömning utgörs av den intellektuella förtjänsten med den föreslagna forskningsprojektet?, forskningens betydelse och om ny kunskap genereras, kvalifikationer hos den som ansöker, frågan om de vidare implikationerna/effekterna av projektets genomförande för utbildning och lärande; för underrepresenterade grupper och för samhället. Dessutom ingår möjlig betydelse för forskaren, för forskningsområdet, och för USA; kvalifikationer hos värdinstitutionen; forskarens potential; potentialen i och värdet av det internationella samarbetet (ömsesidiga fördelar).

Varje ansökan bedöms av minst tre externa experter som sätter ett summerande betyg med motivering.

Stödet är för närvarande inte tillgängligt via NSF:s webbsida.

Utvärdering av IRFP

En utvärdering av IRFP genomfördes 2011-2012 av Abt Associates. Fokus i utvärderingen var den eventuella skillnaden i internationellt samarbete mellan forskare som medverkat i programmet och forskare som inte gjort det, och om dessa skillnader i så fall även gav effekter utöver på en individuell nivå. Huvudsakligt underlag var enkäter riktade till alla mottagare av stöd under perioden 1992 till 2009, och motsvarande som inte mottagit stödet. För att öka jämförbarheten gjordes en metodologisk kalibrering mellan de olika grupperna, bland annat utifrån ett antal för forskarna typiska kännetecken i skedet innan deras ansökan om stöd var aktuell. Dessutom gjordes en jämförelse med svaren på den nationella enkäten till forskare med en amerikanske doktorsgrad. Även enkäter riktade till värdinstitutioner utgjorde underlag i utvärderingen.

Svar inkom från 457 stödmottagare, vilket motsvarade en svarsfrekvens om 81 procent, och från 582 som inte erhållit stödet, vilket motsvarar en svarsfrekvens om 55 procent. Från värdarna inkom 328 svar, vilket motsvarar en svarsfrekvens om 61 procent.

Utvärderingen indikerar en positiv effekt av stödet som överensstämmer med dess syften. I gruppen som mottagit stödet är det fler som erhåller andra motsvarande internationella stöd än i gruppen som inte ingått i programmet. Mottagarna av stödet har också en högre grad av sampublicering med utländska forskare än icke-mottagarna.

Undersökningen indikerar vidare att vistelsen utomlands inte skulle ha negativa effekter för samarbeten och därmed forskningsproduktiviteten och karriären på hemmaplan, vilket är en oro som kan förekomma bland forskare inför ansökan. Enkätsvaren tyder på det motsatta, att deltagandet i programmet gynnade karriären genom att bredda forskarnas kompetens och därmed utvidgade deras möjliga arbetsmarknad samtidigt som de blev mer attraktiva på densamma. Vidare indikerade svaren att programmet öppnat upp nya forskningsfält för deltagarna och att de samarbetat väl med företrädesvis forskare vid värdinstitutionen men även andra forskare i aktuellt land. Lite mindre än hälften angav ett fortsatt samarbete eller åtminstone fortsatt kontakt med värdinstitutionen efter vistelsen. Deltagarnas svar på enkäten indikerade också att den nya kunskap de erhållit genom vistelsen fick spridning på hemmaplan genom kurser och samarbeten. Till sist uppgav värdinstitutionerna i sina svar att utbytet hade en viss effekt för de samarbeten som institutionen bedrev med forskare i USA.

Den sammanfattande slutsatsen i utvärderingen är att medverkan i programmet ger fördelar såväl direkt som indirekt, såväl för den enskilda mottagaren som för omgivande forskare. De som medverkat, både forskare och värdinstitutioner lyfter fram programmet i positiva ordalag. Programmet erbjuder intresserade forskare möjligheten att tidigt i karriären knyta viktiga internationella kontakter och har därmed betydelse för att premiera internationella forskningssamarbeten.

Rapporten *Uppföljning och analys av Vetenskapsrådets bidragsform Internationell postdok* belyser bidragsformen i relation till dess syfte, som är att främja nydisputerade forskares akademiska karriär genom att ge dem möjlighet att bedriva forskning utomlands under trygga anställningsförhållanden.

Analysen bygger på de fem aspekterna: karriär, vetenskaplig kvalitet och kompetens, internationalisering, trygghet och attraktivitet samt ändamålsenlighet.

Vetenskapsrådet
Västra Järnvägsgatan 3
Box 1035, 101 38 Stockholm
Tel 08-546 44 000
vetenskapsradet@vr.se
vetenskapsrådet.se

Vetenskapsrådet har en ledande roll för att utveckla svensk forskning av högsta vetenskapliga kvalitet och bidrar därmed till samhällets utveckling. Utöver finansiering av forskning är myndigheten rådgivare till regeringen i forskningsrelaterade frågor och deltar aktivt i debatten för att skapa förståelse för den långsiktiga nyttan av forskningen.